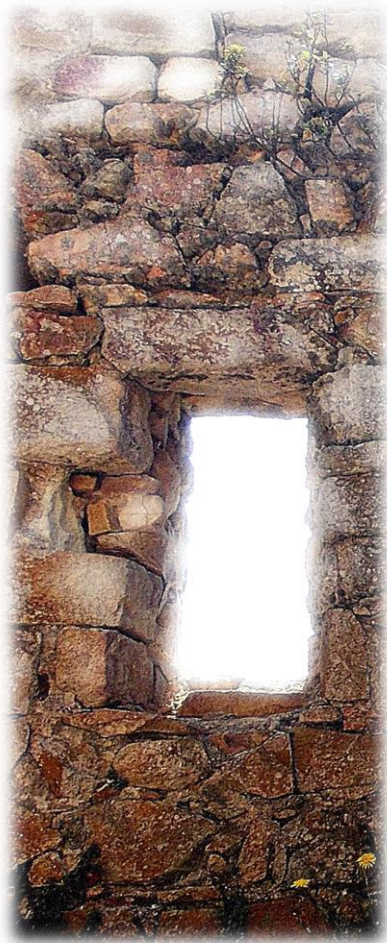

ESTUDI PATRIMONIAL DELS CASTELLS DE LA COMARCA DE LA SELVA

ANÀLISI DE CASOS: MONTSORIU I SANT JOAN

Adrià Pérez

Grau d'Història de l'Art

Tutor: Gabriel Alcalde

Facultat de Lletres. Universitat de Girona.

05/06/2014

Universitat de Girona

FACULTAT DE LLETRES

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA DE L'ART

TREBALL DE FINAL DE GRAU:

Estudi patrimonial dels castells de la comarca de la Selva

Presentat per Adrià Pérez

Per optar al grau d'Historiador de l'Art
per la Universitat de Girona

Dirigit per
Gabriel Alcalde

Girona, 2014

Índex de continguts

Introducció	4
Objectius	4
Metodologia	5
El concepte de patrimoni	6
La classificació del patrimoni	7
El Patrimoni Arquitectònic	7
El Patrimoni Arqueològic	8
Patrimoni cultural, castells i legislació	10
La protecció del patrimoni cultural per mitjà de la legislació	10
El patrimoni cultural català	13
La Llei 9_1993 del 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català	14
La protecció legislativa dels castells i els inventaris del patrimoni	15
A Espanya	15
A Catalunya	18
Els castells	19
Els castells en àmbit estatal:	23
Els castells a Catalunya:	26
Evolució dels castells a Catalunya:	29
Els castells en de la comarca de la Selva (Catalunya)	30
Context històric	31
El llinatge dels Cabrera i el seu vescomtat	33
La investigació arqueològica dels castells de la Selva	36
Gràfics de l'estudi de les característiques dels castells de la Selva	37
Explicació dels gràfics:	41
Estudi de dos dels castells de la comarca de la Selva:	44
El Castell de Montsoriu	44
Ubicació	46
Descripció del castell	47
Nivell de protecció:	49
Gestió de l'edifici:	49
Història:	50
Valorització per part de la comunitat	52
Premsa	55
Ús de l'edificació, abans i ara:	56
Visitants/ usuaris	57

Intervencions en el castell de Montsoriu _____	58
Les característiques de la restauració arquitectònica _____	61
Idees i projectes futurs (pot ser que es realitzin o no): _____	67
Anàlisi econòmica _____	68
Possibles conflictes amb la llei del Patrimoni Cultural Català/ 1993. _____	69
Conclusió _____	69
Castell de Sant Joan de Blanes _____	70
Ubicació _____	71
Descripció del castell i estat actual _____	73
Nivell de protecció i gestió de l'edifici _____	75
Història _____	76
Interès estratègic _____	78
Ús de l'edifici _____	79
Valorització per part de la comunitat _____	79
Intervencions arquitectòniques _____	81
Visitants i usuaris _____	85
Anàlisi econòmica _____	86
Conflictes amb la llei del Patrimoni Català de 1993 _____	86
Projectes futurs _____	87
Conclusió _____	87
Conclusions: _____	88
Annexos _____	95
Annex I _____	96
Annex II: _____	97
Annex III. Castells de la Selva _____	99
Annex IV _____	108
Annex V _____	109
Bibliografia _____	110
Agraïments _____	113

Introducció

Damunt dels turons encimbellats de la comarca de la Selva (Catalunya) queden les restes de la història; murs, torres i porticats són testimonis del passat. Aquests vestigis formaven part dels castells que temps enrere habitaven la comarca. Aquestes magnífiques obres amb llargs anys de vida, han esdevingut espectadors privilegiats de les diverses lluites, disputes i enfrontaments viscuts a Catalunya. Construïts amb una finalitat defensiva, van seguir evolucionant fins a convertir-se en fantàstiques peces arquitectòniques incorporant la tecnologia i les innovacions de cada moment històric. De manera concreta, la comarca de la Selva, objecte del meu treball de recerca, és terra de castells i fortificacions, en els seus municipis hi abunden les traces d'aquestes edificacions.

El pas del temps els ha ferit l'esquelet, però la seva ànima segueix amagada entre les seves runes. Actualment han perdut la finalitat per la què varen ser construïts, però segueixen sent els testimonis d'uns moments històrics concrets i s'han convertit en destacats elements patrimonials. Han estat valoritzats en major o menor mesura per les comunitats on es troben i s'han pogut convertir en elements amb els quals s'identifiquen aquestes poblacions, amb elements que es preparen perquè siguin utilitzats per les comunitats locals i perquè siguin admirats pel visitant forà. Ara ens toca a nosaltres mantenir la seva essència i donar-les-hi el valor que els hi pertoca.

Visc en un tercer pis de la vila de Blanes. Des d'ell he observat el castell de Sant Joan (Blanes) des de que vaig néixer. Els anys han passat per mi igual que per els seus vestigis. Degut a les meves vistes privilegiades he pogut observar la seva evolució des de molt a prop. Des de ben petit m'ha fascinat el món medieval: castells, reis, comtes, cavallers, batalles, etc. a mida que m'he fet gran he comprès que aquest món idíl·lic no era com ho mostren llibres i pel·lícules. Tot i així, no li he perdut l'interès i em segueix captivant. Sóc aficionat al món excursionista i al contacte amb la natura. Els meravellosos itineraris que trobem a la comarca de la Selva m'han fet descobrir llocs extraordinaris, molts d'ells encapçalats per un castell o una fortificació. Assíduament m'he perdut entre les seves restes. Intentava entendre'ls, em feia preguntes que habitualment no trobaven respostes.

Finalment, gràcies a aquest treball, espero descobrir aquelles incògnites. El projecte és el meu petit gra de sorra per difondre i conservar un patrimoni amb el què em sento plenament identificat.

Objectius

El primer objectiu d'aquest treball és donar una idea del concepte de patrimoni i quina és la seva aplicació concreta en l'àmbit de les fortificacions. A partir d'aquí s'analitza la legislació patrimonial per intentar esbrinar com actua la llei davant aquest patrimoni, tant les mesures estatals com les autonòmiques. D'una manera general i d'una forma específica pel que fa referència al patrimoni arquitectònic i més concretament als castells o fortificacions.

El segon objectiu es centra en l'anàlisi del què considerem un castell, quins tipus hi ha, els seus materials, les parts i algunes altres característiques que tenen aquestes edificacions que considero importants per poder entendre conceptes que trobarem més endavant en el treball. Tot això es contextualitzarà en les fortificacions a Espanya, Catalunya i de forma específica a la comarca de la Selva.

L'últim objectiu del treball es centra en l'anàlisi i l'estudi de les principals característiques i la situació actual de les fortificacions de la comarca de la Selva. Estudar aspectes com la seva situació geogràfica, la seva fundació o el seu estat, per a partir d'ells fer una anàlisi de la seva valorització patrimonial a partir del coneixement de les intervencions arquitectòniques i les restauracions que s'hi han fet, les visites que reben, la participació de la comunitat, la implicació

política, el seu valor, etc. Aquests factors m'ajudaran a obtenir les respostes oportunes per esbrinar la situació patrimonial en què es troben, és a dir, quines són les raons que poden portar a una millor conservació i estudi d'unes i ha un total abandonament d'altres, i per tant quines són les diferents implicacions de la societat i en conseqüència quines diferents valoritzacions se'n fa.

Per completar de forma més precisa aquest objectiu realitzaré un estudi més exhaustiu de dos dels castells de la comarca, analitzant diversos factors. D'aquesta forma intentaré completar amb més detall els aspectes anteriors. L'elecció de les dues fortificacions ha estat meditada per tal d'obtenir una bona comparació amb els aspectes analitzats.

Metodologia

En primer lloc, junt amb el meu tutor, vam establir un pla de treball inicial. Vam realitzar un esbós dels objectius que volia aconseguir. Un cop establerts va venir l'elecció dels dos castells que em servien com a millor exemple alhora de complir aquests objectius. En aquest moment vaig haver de revisar la informació i l'accessibilitat a les dues fortificacions escollides, no fos cas que em portessin a un camí sense sortida. Un cop vist que això no era així vaig començar a documentar-me. En primer lloc calia fer la part més teòrica, per saber del què anava a parlar i poder-ho fer amb arguments. Vaig realitzar una recerca de conceptes a partir de la bibliografia especialitzada en la temàtica. Aquesta va ser una situació complicada degut a la gran informació que hi ha sobre el patrimoni i el patrimoni arquitectònic. Especificar els conceptes era una part important per tal aconseguir unes idees més precises i no dispersar-me en altres temes que es podien allunyar del meu objecte d'estudi. Posteriorment per la part legislativa vaig haver de buscar, llegir i analitzar la legislació específica del patrimoni cultural.

Pels conceptes referents als castells me bastat sobretot en documents i articles de l'historiador Joan Bolòs un expert en la societat de l'edat mitjana, el qual comte amb diversos estudis que han resultat de gran interès per al treball.

Per a obtenir la informació dels castells de la Selva he utilitzat la Xarxa i la meua pròpia experiència, ja que he visitat la majoria de fortificacions. També m'han ajudat molt les publicacions del Centre d'Estudis Selvatans. A partir de les informacions obtingudes he realitzat els estudis i les interpretacions corresponents.

Finalment, per a l'anàlisi exhaustiu de les dues fortificacions, he consultat, a més, l'Arxiu Municipal de Blanes, l'Arxiu Històric de Girona, i l'arxiu del Museu Etnològic del Montseny i he realitzat una exhaustiva visita al castell de Montsoriu (Arbúcies i Sant Feliu de Buixalleu) i al castell de Sant Joan (Blanes). Els documents obtinguts en aquests arxius m'han permès elaborar la part més històrica. També he parlat amb persones responsables en la gestió i difusió de les dues fortificacions i he indagat en la veu popular de persones dels municipis. Finalment he acudit al Departament de Cultura de Girona per poder veure els expedients de les diverses intervencions arquitectòniques que s'han realitzat en els darrers anys en aquests dos castells.

Per últim, he analitzat el conjunt de la informació obtinguda que junt als conceptes adquirits durant el grau m'han ajudat a elaborar unes conclusions sobre la temàtica proposada en aquesta recerca.

El concepte de patrimoni

El patrimoni històric-cultural d'un país, regió o ciutat està constituït per tots aquells elements i manifestacions tangibles e intangibles produïdes per les societats, resultat d'un procés històric, que identifiquen i diferencien aquest país o regió. Un concepte més modern, inclou a part dels monuments i les manifestacions del passat el que s'anomena patrimoni viu, això és, les diverses manifestacions de la cultura popular, les poblacions o comunitats tradicionals, les llengües i dialectes regionals, l'artesanía i l'art popular, la forma de vestir, els costums i les tradicions, i en general, les característiques d'un poble o cultura. El patrimoni és, en definitiva, el producte d'un procés històric dinàmic i el resultat de la interacció de la societat amb el seu entorn. (Camarero i Garrido. 2004. 21-22)

El concepte de Patrimoni i la seva definició són molt amplis i actualment els Organismes i els experts responsables de la seva preservació han elaborat teories i definicions més precises considerant els seus aspectes artístics, històrics, documentals i culturals en sentit ampli, i el naturals, arqueològics, paleontològics, materials i immaterials, fent èmfasi en els seus significats i interessos socials. Per exemple; el doctor Jorge R.R. Julià ho defineix com: (Macarrón. 2008. 85-86)

...El conjunt de Bens Culturals i Naturals d'existència actual que així reconeguts per la comunitat, conformen el testimoni, llegat i sustent de la seva memòria històrica i identitat grupal. (Macarrón. 2008. 85-86.)

O bé, Edwin R. Harvey, membre de la Càtedra UNESCO de Drets Culturals de la Universitat de Palerm, ho defineix com:

... conjunt de Béns Culturals, tangibles i intangibles, valorats històricament i socialment com importants i propis. Aquest conjunt està determinat a partir d'un procés històric. Assoleix zones, monuments, llocs paleontològics, històrics o arqueològics, obres d'art, costums, coneixements, sistemes de significat, habilitats i formes d'expressió simbòlica. (Macarrón. 2008. 85-86.)

Per poder protegir i gestionar amb eficàcia els patrimonis es necessiten unes mesures. Aquestes tenen l'objectiu d'oferir una bona gestió patrimonial i crear polítiques públiques coherents, programes d'actuació detallats i recursos humans i econòmics adequats.

Per aconseguir aquesta protecció i gestió s'han creat un conjunt d'institucions i organitzacions que intervenen en la gestió del patrimoni. S'estructuren en cinc nivells: internacional, supraestatal, estatal, autonòmic i local. A la vegada, aquest organismes gestors del patrimoni s'ordenen sota quatre conceptes: organitzacions i institucions governamentals, organismes governamentals, organitzacions professionals i organitzacions i institucions privades. (Camarero i Garrido. 2004. 25)

La classificació del patrimoni

Les organitzacions i normatives solen agrupar el Patrimoni en diversos grups, segons la seva condició material o immaterial i l'àrea de coneixement i la cultura a la que pertanyen. De totes maneres, cada vegada es té més en consideració com les diferents tipologies estan interrelacionades i es tendeix a treballar de forma integral amb el patrimoni cultural.

Alguns dels tipus són: patrimoni cultural, patrimoni natural, patrimoni arquitectònic, patrimoni arqueològic, patrimoni etnològic i patrimoni bibliogràfic i documental.

Per aquest treball són interessants especialment dos:

El Patrimoni Arquitectònic

Definit per la Carta Europea del Patrimoni Arquitectònic com:

...format no només per els nostres monuments més importants, sinó també pels conjunts que constitueixen les nostres ciutats antigues i els nostres pobles tradicionals en el seu entorn natural o construït. (Carta Europea del Patrimoni Arquitectònic. 1975)

La Convenció de Granada (1985) inclou dins aquest Patrimoni, els monuments, els conjunts arquitectònics i els llocs on es combinen obres de la naturalesa parcialment construïdes. Els castells entren dins la definició de conjunts arquitectònics; són agrupacions homogènies de construccions urbanes o rurals que destaquen pel seu interès històric, arqueològic, artístic, científic, social o tècnic, i són suficientment coherents per delimitar una topografia. (Macarrón. 2008. 91 -92)

La Llei espanyola (Llei 16/ 1985 del Patrimoni Històric Espanyol) ho engloba en els Béns Immobles, referint-se als monuments, jardins, conjunts i llocs.

Segons explica Ana Macarrón en el llibre *la Conservación del Patrimonio Cultural* (Macarrón. 2008. 137-190), en l'arquitectura forma i funció estan estretament lligades. Els humans des de sempre han construït edificacions per diversos fins i usos, i han anat adaptant les morfologies i característiques tipològiques segons les necessitats.

Ara bé, també ha estat una constant el reaprofitament d'antigues construccions, ja sigui amb el mateix ús o un altre de diferent, provocant en la construcció una hibridació. Això es comprova amb les paraules de Araceli Pereda¹, *“un Monument és un procés evolutiu al llarg de la història”*. (Macarrón. 2008. 137-190)

A partir de mitjans del segle XVIII i durant el XIX, la consciència historicista del monument entès com un document al que s'ha de conservar en el seu estat actual amb totes les empremtes que el temps i la història l'han deixat, competeix amb la valoració estètica i estilística que dur a terme l'escola liderada per Viollet-le-Duc partidari d'una restauració estilística fruit de l'eclecticisme de l'època.

Més endavant, aquests criteris donaran pas a una corrent intermitja plantejada primer per Camilo Boito i l'Escola Italiana des de finals del segle XIX i principis del XX que, entenent el seu valor funcional de l'edifici a la par amb la seva dimensió estètica i històrica, han optat per acceptar la restauració com una forma de consolidació, necessària per la recuperació de la funció del monument, però limitant la intervenció a les mínimes transformacions, conservant inclús afegits històrics i documentant rigorosament allò realitzat. (Macarrón. 2008. 137-190)

¹ Pionera de les associacions civils espanyoles dedicades a la defensa i conservació del patrimoni històric i natural.

A partir d'aquestes bases i fins el moment s'han desplegat tot un conjunt de propostes i solucions més o menys encertades preses al llarg de debats i convencions d'experts en la matèria. Ara bé, la complexitat de la societat actual amb les seves noves necessitats, sistemes de producció, comunicació i vida, xoquen amb l'existència d'un important Patrimoni construït que en ocasions li resta espai i l'obliga a plantejar-se difícils decisions per comptabilitzar la coexistència de la ciutat actual amb la preservació d'aquests elements. (Macarrón. 2008. 137-190)

Els organismes nacionals i internacionals estan aproximant-se els nombrosos aspectes involucrats i dictant pautes i recomanacions sobre les qüestions com els nous usos del monument, la rentabilitat i la gestió econòmica i social del seu context, els mètodes de consolidació i rehabilitació, el seu manteniment o eliminació d'afegits. Es busquen noves tecnologies i la col·laboració interdisciplinària.

Cal recordar diu Ana Macarrón que el *Patrimoni Arquitectònic és imprescindible pel coneixement de la memòria i la història del passat, per la integració i l'equilibri emocional de la població, que extreu ensenyances i inspiració d'ell, i que li permet viure en un univers autòcton i tradicional que li permeti trobar la seva identitat i experimentar.* (Macarrón. 2008. 137-190).

El Patrimoni Arqueològic

El Patrimoni Arqueològic és el conjunt d'objectes, elements, eines i llocs creats per l'home en el seu objectiu de transformar el medi ambient per aconseguir refugi i sustento, per satisfer les seves necessitats psicològiques, socials i espirituals, conservades en millor o pitjor estat a través del temps i que tinguin un valor cultural i documental. Cal deixar clar, però que les definicions sobre aquest patrimoni són molt variades. (Macarrón. 2008. 92)

La Llei espanyola (Llei 16/ 1985 del Patrimoni Històric Espanyol) ho defineix com a part del Patrimoni Històric Espanyol comprés per :

(...) els Béns Mobles o Immobles de caràcter històric susceptible de ser estudiat amb la metodologia arqueològica, sent extrets o no extrets i tant si es troba en la superfície o en el subsòl, en el mar territorial o en la plataforma continental. (Article 41. Títol V. Llei 16/ 1985 del Patrimoni Històric Espanyol)

Descobrir les runes ha estat també al llarg del temps el motor de molts viatges en la recerca del patrimoni arqueològic o arquitectònic (Pérez-Juez. 2006. 48-53). La fascinació que produeix el passat perdut és un element que deu ser respectat en qualsevol projecte de gestió i deu ser considerat un aliat a favor de la promoció i divulgació del patrimoni arqueològic o arquitectònic a condicionat, o un mecanisme de falsificació del discurs històric. Els jaciments i edificis, s'entenen com a manifestacions materials d'una cultura (o forma de vida) desapareguda. Aquests posseeixen molt més que un valor estètic (oci) i científic coneixement). Aquests dos caràcters són a priori, els que doten a un patrimoni d'una infraestructura necessària per la seva visita i els que serveixen de connexió per canalitzar la relació entre el ciutadà i el seu patrimoni. (Pérez-Juez. 2006. 48-53)

En el Romanticisme, els viatgers del segle XX van descobrir el terme pintoresc del viatge, buscaven l'exotisme en paratges allunyats especialment d'Europa, però també allunyats temporalment del segle en el qual vivien. Els edificis en ruïnes els produïen una fascinació i el temps semblava dominar el esdevenir del món, tapant les grans obres de l'home amb pols i vegetació. Les pintures i dibuixos de Caspar Friedrich, impregnades d'esglésies gòtiques derruïdes, crepuscles on es veuen les ruïnes d'altres temps, són un bon exemple de la comunió

dels romàntics amb allò que deien que “qualsevol temps passat va ser millor”. (Pérez-Juez. 2006. 48-53)

Nostàlgia, melancolia impressió, admiració, etc. eren les qualitats que les ruïnes provocaven als romàntics. Per ells, no eren ni tant sols belles, era justament la seva lletjor la que els inspira tota una reacció dramàtica. La ruïna adquireix un valor testimonial, corroborant l'efecte del temps sobre les coses. (Pérez-Juez. 2006. 48-53)

El segle XIX és també el de la construcció d'un nou moviment polític i filosòfic, associant inevitablement a la lectura històrica subjectiva que es realitza d'un lloc. Es tracte de l'aparició dels nacionalismes, relacionats amb els moviments centrífugs provocats per les tendències d'uniformitat provocades pel “cosmopolitisme internacionalista” del segle il·lustrat i de la Revolució Industrial. La cada vegada més, major homogeneïtat de la cultura cap la que caminava Europa estava donant lloc a les reivindicacions individuals, principi que informava també el moviment romàntic. Potser fugint d'aquesta uniformitat, el viatger del XIX busca alguna cosa diferent, el que ell considera autèntic i que és, en molts casos la seva pròpia projecció individual sobre una societat que no coneix. (Pérez-Juez. 2006. 48-53)

El patrimoni arqueològic i arquitectònic es converteix en una de les armes propagandístiques més importants de la construcció nacionalista. En el segle XIX el Ministre d'Interior francès Guizot va fer del gòtic l'estil nacional del seu país. En la primera meitat del segle XX la ruïna es posa al servei del totalitarisme. Les corrents romàntico-nacionalistes del segle XIX, en busca d'un passat diferent per cada comunitat, s'enllacen directament amb els moviments feixistes de la primera meitat del segle XX, capaços de desvirtuar la lectura històrica i la investigació arqueològica, així com l'adaptació de jaciments arqueològics, fins a límits sorprenents, per tal de mitificar el passat i utilitzar-lo com a ús propagandístic. (Pérez-Juez. 2006. 48-53)

Aquests dos tipus de patrimoni són els primordials alhora d'estudiar els castells, encara que evidentment no són els únics. En un castell intervenen altres tipus de patrimoni, com per exemple:

- El documental i bibliogràfic: necessari per contextualitzar l'edificació en el temps i aportar-nos tota la informació necessària referent a la construcció. Pot donar pistes de la distribució, la tecnologia utilitzada, les persones que hi vivien, funcions, etc.
- El patrimoni natural: com veurem, els castells no només són les construccions, sinó també el seu entorn, el qual modificava al castell i a la inversa.
- El patrimoni etnològic: els castells són vestigis vivents dels nostres avantpassats, de les seves societats i dels seus costums.

Per tant, si bé els castells formarien part de l'anomenat patrimoni arquitectònic, a l'hora de considerar-los i gestionar-los resulta més interessant, com per a la resta de béns patrimonials, considerar-los dins un concepte global del patrimoni cultural. És un patrimoni on hi ha una interrelació entre les diferents tipologies patrimonials tradicionalment considerades. Com a primera conclusió podem afirmar que alhora d'afrontar-nos a l'estudi d'un castell hem de contextualitzar-lo amb l'actualitat, esbrinar les normes de conservació i protecció contemporànies per poder parlar amb arguments correctes i adonar-nos de que els castells no només són un simple bé patrimonial arquitectònic o arqueològic, sinó que són molt més que això.

Patrimoni cultural, castells i legislació**La protecció del patrimoni cultural per mitjà de la legislació**

En 1803, una Real Cèdula de Carles IV va encarregar a la Real Acadèmia de la Història recollir i conservar els monuments antics que descobrien en el regne. L'explicació exposada en l'article 1 va ser la primera vegada que en un text normatiu hi havia una descripció que definia els objectes més allà d'allò artístic, englobava la dimensió cultural en sentit ampli, sense limitacions cronològiques, estilístiques, religioses o materials, com un valor que havia de ser considerat i protegit (Maier. 2004).

Article I: Por monumentos antiguos se deben entender las estatuas, bustos y baxos relieves, de cualesquiera materia que sean, templos, sepulcros, teatros, anfiteatros, circos, naumachîas, palestras, balos, calzadas, caminos, acueductos, lápidas ó inscripciones, mosaycos, monedas de cualquiera clase, camaféos : trozos de arquitectura, columnas miliarias; instrumentos músicos, como sistros, liras, crótalos; sagrados, como preferículos, símpulos, lituos, cuchillos sacrificatorios, segures, aspersorios, vasos, trípodes : armas de todas especies, como arcos, flechas, glandes, carcaxes, escudos: civiles, como balanzas, y sus pesas, romanas, relojes solares ó maquinales, armillas, collares, coronas, anillos, sellos : toda suerte de utensilios, instrumentos de artes liberales y mecánicas; y finalmente cualesquiera cosas, aún desconocidas, reputadas por antiguas, ya sean Púnicas, Romanas, Cristianas, ya Godas, Árabes y de la baxa edad. (Real Cédula de S(u) M(ajestad) y Señores del Consejo. 1803)

Des d'aquest moment i durant el segle XIX, XX i XXI, la societat ha anat ampliant el concepte de Patrimoni i això ha quedat reflectit en la legislació estatal.

Al segle XIX trobem altres lleis que d'un forma fragmentaria, inconnexa i imprecisa, componen el suport jurídic per la Protecció del Patrimoni Històric:

- Real Ordre de 13 de juny de 1844, fa referència a les Comissions de Monuments Històrics i Artístics.

- Llei d'instrucció Pública del 9 de setembre de 1857 ("Ley Morano"), la qual posa sota custodia de la Real Acadèmia de Belles Arts "els monuments artístics del regne".

- Decret del 16 de desembre de 1873, que responsabilitza als Ajuntaments i Diputacions d'evitar "la destrucció d'un edifici públic que pel seu mèrit artístic o pels seu valor històric deixa de considerar-se com un monument digne de conservació". (Becerra. 1999. 10).

En el mateix document Juan Manuel Becerra explica que en el moment contemporani de les anteriors lleis i decrets (segle XIX), s'ha de respectar la propietat privada, la qual està sancionada com una institució sagrada en el Codi Civil de Napoleó i en el sorgiment de l'Estat Lliberal. Ara bé, comenta Becerra que hi ha Lleis i Concessions, que permeten la preservació dels immobles no pel seu caràcter històric-artístic, sinó pel seu interès militar o religiós-simbòlic.

Amb l'arribada del segle XX, el 7 de juliol de 1911, es realitza una llei que dicta unes regles alhora d'efectuar excavacions artístiques i científiques i per la conservació de les ruïnes i antiguitats. Posteriorment el Real Decret de l'1 de març de 1912 i la Llei del 4 de març de 1915 (referent als monuments nacionals arquitectònics i artístics) seguiran els principis de l'Estat Lliberal, fent prevaldre la propietat privada sobre l'interès públic, i els valor del bé a protegir, a més introduiran noves tècniques i principis. (Becerra. 1999. 11.)

Més endavant el Real Decret-Llei del 9 d'agost de 1926 suposarà una gran renovació respecte a les normes anteriors, i incorporarà nous conceptes i mesures en l'àmbit de protecció dels Béns Culturals. Ara bé, cal destacar que els canvis efectuats per la llei van ser poc valorats perquè

després de set anys de la seva entrada en vigor, va ser substituïda per una altra que va durar més de cinquanta anys. (Becerra.1999. 11)

L'arribada de la II República (1931) va aportar l'aparició de noves mesures per reglamentar el patrimoni històric espanyol. Les més destacades són: La Llei del 13 de maig de 1933 sobre Defensa, Conservació i Augment del Patrimoni Històric-Artístic Nacional, el reglament per l'aplicació de la *Llei del Tresor Artístic Nacional* (Decret del 16 d'abril de 1936), i la *Constitució Espanyola de 1931*, on es sancionà per primer cop en el nostre dret constitucional la protecció del Patrimoni Històric. (Becerra. 1999. 14.)

Aquestes normes, junt amb altres de tipus sectorial com la Llei del 10 de desembre de 1931 sobre venda d'immobles, objectes artístics, arqueològics i històrics de més de cent anys d'antiguitat, i altres normes amb característiques semblants, seran una mostra de l'impuls que la II República donarà a la cultura i l'educació. (Becerra. 1999. 14.)

El concepte de Patrimoni Històric que definia la llei del 1926 (Tresor Artístic Nacional), i la Constitució de 1931 (Tresor Cultural), marc on s'integren tots els béns susceptibles de protecció es va modificar subtilment en la normativa republicana a l'incorporar-se en ella el terme Patrimoni Històric-Artístic Nacional.(Becerra. 1999.15.)

La dilatada vida de la norma de 1933, va provocar que es produïssin transformacions en la configuració jurídica, econòmica i territorial del nostre país. Al mateix temps es van haver de redactar multitud de disposicions per l'ampliació i perfeccionament de la llei republicana. (Becerra. 1999.16.)

Posteriorment amb les crisis de l'Estat Lliberal després de la Primera Guerra Mundial es legitimitza la intervenció estatal en prestació de serveis socials i, així mateix, el reconeixement d'una sèrie de drets socials que amplien el vell binomi dels drets polítics i els drets de propietat, que configuraven l'Estat Social. Un d'aquests drets serà la protecció del Patrimoni Històric, sent la Constitució Espanyola de 1931 una de les més avançades en aquest sentit, sobretot en quan a l'amplitud dels béns a protegir gràcies a la incorporació del valor cultural. (Becerra. 1999.14)

L'Article 45 de la Constitució diu:

Toda la riqueza artística e histórica del país, sea quien fuere su dueño, constituye tesoro cultural de la Nación y estará bajo la salvaguardia del Estado, que podrá prohibir su exportación y enajenación y decretar las expropiaciones legales que estimare oportunas para su defensa. El Estado organizará un registro de la riqueza artística e histórica, asegurará su celosa custodia y atenderá a su perfecta conservación.

El Estado protegerá también los lugares notables por su belleza natural o por su reconocido valor artístico o histórico. (Constitució de la República Española de 1931. Artículo 45).

A finals de 1975 amb el començament del nou sistema polític democràtic, després de la finalització del règim franquista, va propiciar una profunda renovació a tots els nivells de la societat espanyola, que afectaran també al Patrimoni Històric. (Becerra. 1999.16)

Més endavant, la primera norma que fa referència al terme de Patrimoni Cultural és la Constitució Espanyola de 1978, en els seus articles 9, 44, 46, 48, 50, 148 i 149, especialment, establint les obligacions i competències del poders públics en la matèria: (Macarron. 2008. 25-26).

- *Promouran i tutelarán l'accés a la cultura, a la que tots tenen dret. (art. 44).*

- Avalaran la conservació i promouran l'enriquiment del Patrimoni Històric, Cultural i Artístic dels pobles d'Espanya i dels béns que l'integren, qualsevol que sigui el seu règim jurídic i titularitat. La llei penal sancionarà els atemptats contra aquest patrimoni. (art. 46)

(Constitució Espanyola de 1978.)

L'article 148 reconeix les competències de les Comunitats Autònomes en ordenació de territori, urbanisme, artesanía, museus, i biblioteques de interès per la Comunitat Autònoma, Patrimoni Monumental, difusió de la cultura i la investigació.

El 149 es refereix a l'Estat en legislació sobre propietat intel·lectual i industrial, legislació bàsica sobre el medi ambient (sense menysprear les facultats de les Comunitats Autònomes al respecte), defensa del patrimoni cultural, artístic i monumental contra la exportació i la espoliació, i museus, biblioteques i arxius de titularitat estatal (sense menysprear la gestió per part de les Comunitats Autònomes).

Finalment els objectius i pretensions debatuts durant aquests anys culminaran amb l'aprovació el 25 de juny amb la *Llei 16/ 1985 del Patrimoni Històric Espanyol*, publicada en el BOE de juny. (Becerra. 1999. 16).

Aquests són alguns dels articles destacats:

Artículo 1

1. *Son objeto de la presente Ley la protección, acrecentamiento y transmisión a las generaciones futuras del Patrimonio Histórico Español.*
2. *Integran el Patrimonio Histórico Español los inmuebles y objetos muebles de interés artístico, histórico, paleontológico, arqueológico, etnográfico, científico o técnico. También forman parte del mismo el patrimonio documental y bibliográfico, los yacimientos y zonas arqueológicas, así como los sitios naturales, jardines y parques, que tengan valor artístico, histórico y antropológico.*
3. *Los bienes más relevantes del Patrimonio Histórico Español deberán ser inventariados o declarados de interés cultural en los términos previstos en esta Ley.*

Artículo 14

1. *Para los efectos de esta Ley tienen la consideración de bienes inmuebles, además de los enumerados en el artículo 334 del Código Civil, cuantos elementos puedan considerarse consustanciales con los edificios y formen parte de los mismos o de su entorno o lo hayan formado (...)*

(*Llei 16/1985 del Patrimoni Històric Espanyol.*)

Aquesta llei assimila les nocions de béns culturals i patrimoni i no només distingeix entre els béns mobles i immobles, sinó que la llei jerarquitzava els nivells de protecció dels béns del patrimoni en tres categories, per ordre d'importància: (*Llei 16/1985 del Patrimoni Històric Espanyol.*)

- *Bé d'interès cultural (BIC). Representa el grau màxim de protecció. Aquests béns s'inclouen en el Registre General de Béns d'Interès Cultural i són declarats així pel ministeri de la llei o mitjançant el Real Decret de forma individualitzada. Els castells formaran part d'aquest tipus de béns.*

- *Béns mobles inscrits en el Inventari General de Béns Mobles: són aquells que, sense ser declarats BIC, ressalten per la seva singular rellevància, per ser de notable valor històric, arqueològic, científic, artístic, tècnic o cultural.*
- *Béns mobles o immobles integrants dels Patrimoni Històric Espanyol: l'integran tots els béns immobles i objectes mobles d'interès artístic, històric, paleontològic, arqueològic, etnogràfic, científic o tècnic.* (Camarero i Garrido. 2004. 31)

Quan sorgeix l'Estat de les Autonomies, es comencen a redactar normes pròpies per la regulació del patrimoni per cada comunitat autònoma, això és degut a la nova distribució competencial.

Les primeres lleis autonòmiques que es redacten són: La Llei 77/1990, del 3 de juliol, de Patrimoni Cultural Basc, la Llei 4/1990, del 25 de maig, del Patrimoni Històric de Castella-La Mancha, i la Llei 1/1991, del 3 de juliol, de Patrimoni Històric d'Andalusia. En l'actualitat la majoria de les comunitats autònomes han adquirit una legislació pròpia.

La resolució dels recursos de inconstitucionalitat números 830, 847, 850 i 858/85, interposats respectivament pel Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya, la Junta de Galicia, el Govern Basc i el Parlament de Catalunya contra la Llei 16/1985 del Patrimoni Històric Espanyol, mitjançant la sentència del Tribunal Constitucional de 31 de gener de 1991, ampli molt notablement les competències de les Comunitats Autònomes en matèria d'espoli i exportacions de béns del patrimoni històric. (Becerra. 1999. 19)

El patrimoni cultural català

La protecció del patrimoni cultural català es realitza a través de legislacions establertes a nivell autonòmic. Catalunya al igual que la resta de les comunitats autònomes de l'Estat tindrà les competències. Els organismes encarregats de la catalogació dels elements són el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i del planejament urbanístic o derivat, els Ajuntaments i en alguns casos els Consells Comarcals. (Vila. 2006).

El patrimoni cultural català l'integren tots els béns mobles o immobles relacionats amb la història i la cultura de Catalunya que per el seu valor històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, paleontològic, etnològic, documental, científic o tècnic mereixen una protecció i una defensa especial. També formen part del patrimoni cultural català els béns immaterials integrants de la cultura popular i tradicional i les particularitats lingüístiques. (Vila. 2006).

Catalunya té un conjunt de béns que cal protegir i es regeixen bàsicament per les següents lleis:

- Llei 9/1993, de 30 de setembre, *del Patrimoni Cultural Català.*
- Llei, 2/1993, del 5 de març, *de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural.*
- Decret 78/2002, de 5 de març, *del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i Paleontològic.*

Totes aquestes lleis venen evolucionades de l'Article 9 de l'Estatut d'Autonomia (1979), i sense perjudici de les competències que assigna a l'Estat l'article 149.1.28 de la Constitució, pel qual la Generalitat de Catalunya té competència exclusiva en aquesta matèria. També per una sentència del Tribunal Constitucional 17/1991, relativa a la Llei 16/1985, del 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol, per la qual s'atribueix al Govern de la Generalitat la facultat de declarar els béns culturals d'interès nacional. Finalment cal recordar que la llei de protecció del patrimoni té un precedent en la del 3 de juliol de 1934, de conservació del patrimoni històric, artístic i científic de Catalunya (Vila. 2006).

La Llei 9_1993 del 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català

La Llei parteix d'un concepte ampli del patrimoni cultural de Catalunya, que engloba el patrimoni moble, el patrimoni immoble i el patrimoni immaterial, siguin de titularitat pública o privada, i les manifestacions de la cultura tradicional i popular. Es regula la competència de la Generalitat sobre la projecció exterior del patrimoni cultural, reconeguda per la Sentència del Tribunal Constitucional 17/1991, relativa a la Llei 16/1985, del 25 de juny, del patrimoni històric espanyol. Atesa la importància del patrimoni de l'Església catòlica, es fa una referència expressa als deures d'aquesta institució i al marc en què s'ha de desplegar la col·laboració entre l'Administració de la Generalitat i la dita Església per al compliment d'aquesta Llei.

(Llei 9_1993 del 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català).

La Llei del Patrimoni Cultural Català és una adhesió a la llei del Patrimoni Històric Espanyol de 1985 on es declara Bé d'Interès Nacional a tots els castells de Catalunya. Per tant, aquests immobles han de seguir una sèrie de característiques a nivell patrimonial (conservació i difusió) que anuncia aquesta llei.

Podem comprovar que la llei també proposa la creació d'un inventari del Patrimoni Arquitectònic català:

1-El Departament de Cultura ha d'elaborar i mantenir l'Inventari del Patrimoni Cultural Català, el qual té com a finalitat de permetre la documentació i la recopilació sistemàtiques, la investigació i la difusió de tots els béns que l'integren. (Article 60. Llei 9_1993 del 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català)

En termes generals aquesta llei va ampliar el concepte del patrimoni cultural català, i va permetre regular les competències de la Generalitat de Catalunya. Al mateix temps s'equiparava amb la Llei del Patrimoni Històric Espanyol. (Vila. 2006)

Les legislació catalana i l'espanyola han evolucionat conjuntament al llarg dels anys i en consonància amb la situació política de cada moment. Les dues legislacions comparteixen semblances i diferències. (Vila. 2006.)

*És evident que la legislació estatal del 1985 proposa les bases dels elements a protegir, però són les diverses legislacions de cada comunitat que permeten la gestió diària de la catalogació d'elements i propicien l'establiment concret de les figures de gestió del patrimoni cultural. En el cas català s'ha atorgat poder a la legislació urbanística per tal de catalogar elements, incrementant el nombre d'elements a protegir. **La responsabilitat recau en els Ajuntaments i en els Consells Comarcals, en el cas català.** Això no vol dir que la majoria d'elements ja estiguin inventariats prèviament a nivell autonòmic. (Vila. 2006).*

És important aquest últim apartat, on en el cas de Catalunya, es traslladen les dependències de conservació del patrimoni cultural als ajuntaments i Consells Comarcals de cada població i comarca.

La protecció legislativa dels castells i els inventaris del patrimoni

A Espanya

Per entendre com s'ha arribat a la protecció dels castells d'Espanya hem d'anar al primer decret que propiciava la seva protecció. Aquest és el decret de protecció dels castells espanyols del 22 d'abril de 1949, emès pel Ministeri d'Educació Nacional.

Al 1952 en relació amb el decret anterior, es va fundar l'*Asociación Española de Amigos de los Castillos*. El 22 de desembre de 1966 la A.E.A.C. va ser declarada Utilitat Pública pel Consell de Ministres i des de 1976 S.S.M.M. els Reis d'Espanya ostenten la Presidència Honorífica de l'Associació. (A.E.A.C. 2013).

Actualment l'A.E.A.C. consta de 27 Delegacions Provincials i amb més de 2.400 socis repartits per totes les Comunitat Autònomes. Cursos, seminaris i un cicle anual de conferències, centrat en el ric Patrimoni Històric del nostre país; també programen una sèrie de viatges culturals a diversos indrets d'Espanya i a l'estranger. Convoquen anualment el Premi d'Investigació Castellologia "Manuel Corchado". Així mateix, des de l'any 1953 editen la Revista "*Castillos de España*", amb precocitat trimestral (quatre números a l'any) i del que ja s'han publicat 155 números. (A.E.A.C. 2013).

Aquesta associació neix amb la finalitat de contribuir en la conservació, revitalització i protecció, moral i material, del patrimoni monumental fortificat espanyol i estimular l'estudi, coneixement i interès per els nostres castells, propagant la seva importància artística, històrica i cultural, de manera que es fomenti el seu coneixement i es faciliti amb mitjans adequats al treball investigador. (A.E.A.C. 2013)

No és casualitat que la fundació de l'Associació sorgís poc després de l'aplicació del Decret de 1949, moltes de les persones que van impulsar aquesta llei van fundar l'Associació. Des del primer moment un dels objectius de l'Associació va ser la creació d'un inventari. En l'editorial del Boletí nº 2, de l'estiu de 1953, s'escriu:

Muy interesante es saber la historia de cada castillo, pero mucho más primordial es saber dónde están, en qué estado se encuentran, que nombres tienen, cuales son sus características y que medios de comunicación existen para visitarlos. Por tanto, urge empezar a recibir de nuestros consocios las noticias que posean de las fortalezas que estén dentro de su radio de acción (...) (Schnell. 2008-2009).

Cal dir que el primer intent d'inventariar els immobles històrics en el segle XX constitueix en el *Real Decret* de l'1 de juny de 1900 pel qual el Ministeri d'Instrucció encarrega l'elaboració d'un *Catàleg Monumental i Artístic de la Nació*. (Schnell. 2008-2009. 1-2).

La precària protecció concedida als immobles, en el catàleg anterior, va fer necessària una nova normativa, que va ser promulgada en 1915 amb el títol de *Llei de Conservació de monuments arquitectònics-artístics*. Fins aquest moments els inventaris de monuments en Espanya havien estat molt escassos i aleatoris, en les dècades següents s'incrementarà el ritme de declaracions de monuments. (Schnell. 2008-2009. 1-2)

En 1933 es promulga la *Llei del patrimoni artístic nacional*, que recollia conceptes i criteris innovadors, molts d'ells registrats en la Carta d'Atenes de 1931, declaren protegits més de set-cents monuments repartits per Espanya. També va millorar els procediments de catalogació i va tractar de donar un aire sistemàtic al procés, però tot el patrimoni que no estava inclòs en el catàleg queda desprotegit, incloent la majoria de castells i fortaleses. (Schnell. 2008-2009. 1-2)

Després de la Guerra Civil i els difícils anys de l'autarquia, l'estat general de les fortaleses històriques espanyoles seguia sent bastant precari. Algunes fortaleses es van utilitzar com a canteres i aquestes no eren protegides perquè no figuraven en el catàleg. Per això un grup de persones van decidir promoure davant el Govern la publicació d'una llei específica per la seva protecció. (Schnell. 2008-2009. 1-2)

Com a conseqüència es va dur a terme el Decret del 22 d'abril de 1949, decret de protecció dels castells espanyols (B.O.E. 5-5-1949), sota la qual tots els castells quedaven sota la protecció de l'Estat. A més, ordenava l'elaboració d'un inventari. (Schnell. 2008-2009. 1-2)

Aquest Decret diu el següent:

Una de les notes que donen major bellesa i poesia als paisatges d'Espanya és l'existència de ruïnes de castells en molts del seus punts culminants, totes les quals, a part del seu extraordinari valor pintoresc, són l'evocació de la història de la nostre Pàtria en les seves èpoques més glòries...

Desgraciadament, aquests venerables vestigis del passat estan subjectes a un procés de descomposició...

Per això, a proposta del Ministeri d'Educació Nacional i prèvia deliberació del Consell de Ministres.

Es Disposa:

Art. 1 – Tots els castells d'Espanya, qualsevol que sigui el seu estat de ruïna queden sota la protecció de l'Estat, que impedirà tota intervenció que alteri el seu caràcter que pugui provocar el seu ensorrament.

Art. 2 – Els Ajuntaments que en el seu terme municipal es conservin aquests edificis són responsables de tot el dany que els hi pugui venir.

Art. 3 – Per atendre a la vigilància i conservació dels castells espanyols. Es designarà un Arquitecte de Zona del Patrimoni Artístic Nacional.

Art 4. – La Direcció General de Belles Arts, per mig dels seus organismes tècnics, procedirà a redactar un inventari documental i gràfic, el més detallat possible dels castells existents a Espanya.

(B. O. E. 5-5-1949) sobre protecció dels castells espanyols.

Posteriorment, la Constitució, els demés decrets i lleis van adherir aquest decret a les seves normatives, fent que actualment tots els castells siguin considerats Béns d'Interès Nacional.

L'inventari que el decret programava va tardar una dècada en posar-se en funcionament. La primera iniciativa sistemàtica d'inventari dels diferents elements de l'arquitectura militar en Espanya es materialitzaria, en la publicació de 1968 del *Inventario de Protección del Patrimonio Europeo (IPCE)*: *España. Monumentos de Arquitectura Militar*". En ell es van registrar quasi 5200 fortaleses, que incloïen no només els castells pròpiament dits i els recintes emmurallats urbans medievals, també les torres de defensa aïllades, les atalaies de costa, els forts i recintes baluards, etc. no obstant aquest inventari era esquemàtic i no incloïa alguns camps com: situació jurídica, bibliografia, referències històriques, estat de conservació, etc. (Schnell. 2008-2009. 1-2)

Posteriorment la preocupació per les fortaleses espanyoles es torna a apreciar amb l'entrada en vigor de la *Llei 16/1985 del Patrimoni Històric Espanyol* que defineix la categoria del Bé d'Interès Cultural (B.I.C.) com figura de màxima protecció legal i és aplicada a tots els castells d'Espanya. (Explicada en apartats anteriors) (Schnell. 2008-2009. 1-2)

La llei continua amb la indefinició del Decret de 1949 de mantenir la protecció genèrica de tots els castells i la problemàtica d'agrupar què és el que engloba el terme "castell". Per tant, es té que definir molt bé aquest concepte per aconseguir que contingui tota l'arquitectura fortificada espanyola i no només les estructures anomenades específicament castells. Així mateix, es va mantenir la indefinició dels entorns de les edificacions. Per tant, els entorns dels castells estaven desprotegits. (Schnell. 2008-2009. 1-2)

Finalment, l'any 1998 el Govern va aprovar el Pla Nacional de Castells, i la Direcció General de Belles Arts i Béns Culturals, dependent del Ministeri de Cultura, va considerar essencial encarregar la realització d'un Inventari dels castells com punt de partida per futures actuacions. Aquest, era el compromís adquirit en 1949 per aquesta Direcció General que estava pendent de completar. El Ministeri de Cultura va encomanar la seva realització aquest mateix any 1998 a la A.E.A.C considerant que era la institució més adequada pels antecedents anteriorment exposats. (Schnell. 2008-2009. 1-2)

L'inventari final es va encarregar de definir el terme Castell com: (...) *qualsevol edifici històric fortificat, amb independència de la seva cronologia o valor artístic*. (Schnell. 2008-2009. 3-4)

La A.E.A.C va dissenyar un model informàtic que està en constant actualització. L'inventari consta d'una fitxa per cada element, expressant les característiques principals i essencials, a més l'Associació s'ha encarregat també de recollir documentació gràfica (fotografies, dibuixos, plantes, etc.) que donen gran informació, sobretot dels estats de conservació de les estructures. (Schnell. 2008-2009. 3-4)

L'estudi de les dades recollides en l'inventari han anat desvetllant les característiques del Patrimoni fortificat d'Espanya. En aquest moment l'Associació té en l'inventari més de 10.000 elements fortificats en tota Espanya, les fitxes han estat enviades al Departament de Cultura. Els resultats permeten crear tota mena d'estadístiques. (Schnell. 2008-2009. 1-2)

L'inventari està pensat de cada el futur i és un element en constant verificació enfront l'arribada de les noves investigacions, prospeccions, excavacions, etc. El registre és millorat, ampliat i completat contínuament. A més, es tracte d'un inventari viu i obert on poden participar tots aquells que ho desitgin, aportant noves dades. (Schnell. 2008-2009. 1-2)

En conclusió, l'inventari ofereix:

- *Un coneixement exhaustiu de la situació real dels castells d'Espanya.*
- *Amplia el patrimoni fortificat conegut.*
- *Dóna una extensió de protecció legal a més edificis.*
- *Aporta una informació accessible a través d'una base documental molt útil com eina de treball per a qualsevol intervenció de conservació, rehabilitació i/o restauració.*

(Schnell. 2008-2009)

L'inventari mai s'acabarà per complet degut als continus descobriments, a més un dels pròxims objectius és documentar les fortificacions espanyoles a Amèrica, Bèlgica, Itàlia, França, etc.

A (Schnell 2008-2009) es pot trobar l'explicació més completa de l'Associació i de l'inventari realitzat. També disposen de la pàgina web <http://www.castillosasociacion.es> que conté l'inventari esmentat anteriorment, a més d'altres informacions d'interès sobre els conjunts fortificats; com publicacions, projectes, activitats, etc.

Amb la informació anterior he pogut comprovar més explícitament d'on bé la protecció adquirida pels castells, ara bé, en l'actualitat, Espanya viu una situació quasi-federal, on apareix la dinàmica de conflicte cultural, econòmic i polític d'unes comunitats davant altres. La gestió del patrimoni cultural s'ha sumat als focus d'interès de les polítiques i el procés de descentralització ha accelerat l'interès de certs períodes històrics davant altres. Així doncs, les comunitats acomoden, museïtzen i desenvolupen aquells vestigis arqueològics que més relacionats estan amb les cultures considerades autòctones, presentant-los fins i tot, com a pobles que ocupaven zones aïllades sense que tinguessin contacte amb comunitats veïnes. (Pérez-Juez. 2006. 52)

Aquest fet crea que la divulgació del passat només es produeixi de certes etapes, segons convingui a la comunitat.

El mateix problema hi ha en àmbit provincial, comarcal o fins i tot local.

A Catalunya

Al 1982 es va iniciar l'inventari del *Patrimoni Arquitectònic de Catalunya* gestionat pel *Servei de Suport Tècnic i Inventari de la Direcció General d'Arxius, Biblioteques, Museus i Patrimoni*. A partir d'aleshores s'ha anat modificant i perfilant fins assolir gran part del patrimoni monumental de Catalunya. S'inclouen edificis i construccions de tota mena; artístics, històrics, sectors i elements d'edificis, elements arquitectònics aïllats, petits conjunts i nuclis d'interès historicoartístic, tant de caràcter monumental com popular i tradicional. (www20.gencat.cat. 2013)

L'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya forma part de *L'Inventari del Patrimoni Cultural Català*, definit a la *Llei 9/1993* de 30 de setembre, del patrimoni cultural català.

La llei vetlla per l'elaboració i manteniment de l'Inventari, que ha de permetre l'estudi i la difusió de tots els béns que l'integren, i defineix l'accés dels ciutadans a les dades contingudes a l'Inventari. (Vila. 2006)

Dins de l'inventari, hi tenen cabuda les tres categories de protecció que estableix l'esmentada Llei 9/1993: els béns culturals d'interès nacional (BCIN), els béns catalogats o els béns culturals d'interès local (BCIL) i la resta de béns integrants de l'ampli concepte de patrimoni cultural que defineix la llei. (www20.gencat.cat. 2013)

Els Ajuntaments de cada localitat catalana s'encarreguen de realitzar un pla d'urbanització de la seva població on estan inscrits tots els immobles destacats del patrimoni cultural català.

Els castells

Segons la definició de la RAE (Real Acadèmia Española), el castell és un “*lloc fort, envoltat de muralles, baluards, foses i altres fortificacions*”. Amb aquesta definició el concepte aconsegueix una àmplia extensió. Per tant, existeixen tot un conjunt d'edificacions militars que guarden analogies amb el castell.

Prové del llatí *castellum*, diminutiu de *castrum* que era com els antics romans denominaven els campaments fortificats dels natius d'altres terres. Per tant, l'origen de la paraula és “petit campament fortificat”. Però, amb el pas dels segles s'ha anat aplicant el terme castell a una gran quantitat d'edificacions diferents, fent que el concepte adquireixi certa ambigüitat. Alcàsser, torre, atalaia, fort, palau fortificat o ciutadella, són alguns dels exemples. Això produeix confusions alhora d'assegurar si es tracte pròpiament d'un castell o no. Així doncs s'acostuma a entendre com a castell, aquell recinte emmurallat que tanca un pati d'armes, entorn al qual es situa una sèrie de dependències i que disposa almenys d'una torre habitable².

Jordi Bolòs, historiador medievalista i catedràtic de la Universitat de Lleida, explica en un document amb el títol *els castells de l'edat mitjana* alguns dels seus estudis. Amb ell realitza un excel·lent resum de conceptes bàsics de les fortificacions i dels castells. Introdueix aquest món en àmbit general i també en àmbit autonòmic. És un text senzill on l'autor explica molt ordenadament el què eren, per què servien i què representaven. Penso que és un document molt adequat com ha introducció, a més, contínuament va posant exemples que t'ajuden a situar el que està explicant.

No val la pena posar tot el què diu en el document, però penso que abans de continuar amb la lectura del treball és important donar-li una ullada. (Bolòs. 2008.)

He realitzat un resum intentant mostrar les idees més destacades del text:

Bolòs (2008) comença explicant que per analitzar en primer lloc, les restes d'un castell s'ha de tenir en compte que l'objectiu era militar i el que es volia era defensar la gent de l'interior. Un altre finalitat era fer de residència dels senyors, per tant desenvolupaven sovint la feina d'administració i control d'un territori. Les fortificacions eren reflex d'un poder, tant militar com jurisdiccional i dominical. El castell va anar evolucionant en funció de les innovacions militars. L'existència d'una frontera a Catalunya, va provocar que la construcció d'estructures defensives sigues en una època més avançada que molts països europeus. Així doncs, cap a l'any 1000 ja trobem torres de pedra de planta circular, castells de planta quadrada amb torres als angles o muralles amb torres que les flanquejaven. Algunes d'aquestes innovacions no es difongueren a la Gàl·lia o a Anglaterra fins als segles XII o XIII, per exemple.

Bolòs (2008) també destaca que els castells eren també un lloc per viure, per tant, s'han d'investigar i analitzar com a espai quotidià d'uns servents i d'una família. Les millors informacions en aquest àmbit les obtenim de les fonts documentals o dels treballs arqueològics.

L'existència d'un castell comportava un pes notable en l'organització del territori que aquest dominava, per tant, els castells tenien molt a veure amb l'establiment del límits de les terres.

Els castells tenen diversos elements destacables, el primer d'ells era la torre mestre, un element fonamental en molts d'ells, sobretot els construïts al segle X i en època romànica. Aquesta torre solia anar acompanyada d'un recinte o d'una sala.

² Això és aplicable als castells cristians ja que en els musulmans es prescindeix de la torre d'homenatge i en el cas del alcàssers es converteixen en veritables ciutadelles amb multitud de torres i dependències intercomunicades.

Les torres tenien un o més pisos, fets amb trespol de fusta o amb cúpules o voltes de pedra. La forma de la planta de la torre dóna una idea de quina era la moda d'una època determinada o de les necessitats del constructor. Les plantes variaven entre quadrades o circulars. Més endavant es van realitzar poligonals.

La funció de la torre era fer de guaita per controlar una zona, realitzar senyals (amb foc o llum) o en cas d'atac l'últim refugi on hi anessin els residents del castell. A més, la torre mestre es va convertir en un símbol de poder, explica Bolòs. En el castell de Montsoriu que en parlarem més endavant es pot veure aquesta distribució a la perfecció. En altres castells, més tardans i podia haver també un pati situat al centre. En moltes altres fortificacions hi podem trobar un fossat al voltant de l'edifici o en el costat menys protegit. Per saltar aquest element es construïa un pont llevadís o segons exposa Bolòs, un pont balança.

Aquests són els elements que segons el terreny es van organitzar en la construcció d'un castell. A més se'ls pot afegir d'altres; com els portals amb rastells, amb barbicanes³ o altres construccions situades davant la porta principal. Més enllà a l'exterior del recinte es podien construir bastides de protecció.

Els murs. Segons la forma com són col·locades les pedres en ells podem diferenciar l'època en que van ser construïts. Normalment els carreus que formaven els murs estaven units a partir d'un morter de calç. Com he dit segons el tipus d'aparell constructiu podem comprovar l'evolució de l'edifici. *Abans de l'any 1000, els murs solien ésser fets amb pedres petites, molt poc treballades i arrencades en filades (en els caires dels murs hi podia haver uns carreus més ben treballats. Molt sovint, les pedres, en general no gaire grans, eren col·locades verticalment i formaven una mena "d'opus spicatum"⁴. Les parets fetes amb pedres poc treballades eren recobertes amb un arrebossat de calç.* (Bolòs. 2008. 12).

Ja en el segle XI els carreus són més rectangulars. Al XII, trobem uns carreus ben escarats i una mica més grans i finalment el XIII els castells solien tenir un carreuat mitjanament gran, rectangular i menys allargat amb la cara externa no gaire polida. A partir d'aquest moment, els aparells i les tècniques es van diversificar.

Les portes, les finestres i les espitlleres. Per destacar alguna característica de les portes, cal dir que les exteriors estaven situades a uns quants metres del terra, mentre que les interiors la majoria estaven a peu pla. L'arc de mig punt predominava en les obertures. Els rastells només eren presents en les grans fortaleces

En la major part dels castells hi ha espitlleres o saeteres i espiells. En trobem sobretot en les torres i els recintes dels segles XI i XII i també en els grans castells tardans. De vegades, als més antics hi havia només espiells o forats destinats a la il·luminació o ventilació d'algun espai(...). (Bolòs. 2008. 12)

La forma de les espitlleres va evolucionar al llarg de l'edat mitjana. Anaven amb relació al desenvolupament de les armes.

Els merlets, camins de ronda i cadafals. Bolòs explica que l'acabament de les torres i muralles és molt complicat esbrinar-los si no en tenim restes.

Al llarg de les muralles dels grans recintes, hi solia haver un camí de ronda. Una escala excavada al mateix mur o a la roca permetia de pujar-hi..

A les torres d'alguns castells, als nivells superiors, hi havia un sistema de galeries de fusta o cadafals. (...) (Bolòs. 2008. 13)

³Estructura defensiva (normalment en forma de torre), adossada al mur de fortificacions o castells medievals, avançada i aïllada, situada sobre una porta.

⁴Tipus de construcció que consta de maons, rajoles o pedra tallada posats en un patró en forma d'espiga.

Matacans⁵, lladroneres⁶ i corseres. Tots ells són elements destinats a la defensa vertical, tenien la seva importància perquè evitaven que els enemics s'apropessin massa a les parets i als portals.

Les corseres (uns matacans seguits) eren situades al cim de les torres; no es difongueren fins al segle XIV; aquestes galeries volades eren suportades, com en el cas dels matacans o les lladroneres, per uns permòdols o cartel·les.(...). (Bolòs. 2008.14)

Bolòs classifica els castells⁷ en diversos tipus: *l'oppidum o castellum de l'alta edat mitjana, els castells de fusta, els castells amb torre d'abans de l'any 1000, el castell amb torre de l'època feudal, la torrassa, el castell amb un pati central, la casa forta, la torre de guaita i el castell musulmà.*

A més, segons Bolòs (2008), per entendre les fortificacions, no hi ha prou, en estudiar-ne les característiques formals i en fixar-nos en l'indret on són situades; cal entendre-les també en relació amb unes realitats polítiques i estratègiques, i sobretot en relació amb la societat que les crea i les utilitza. En altres paraules, s'ha de tenir en compte el context social i històric.

En la construcció d'un castell havien de tenir en compte el lloc d'emplaçament i els materials constructius. Per tant podem observar com els materials i les arquitectures de les fortificacions varien segons l'indret. Així doncs a Catalunya es combinava la pedra i la fusta, degut a l'abundància d'aquests materials, en canvi si ens desplacem a les terres més planes de l'Europa atlàntica, havien de combinar una mota de terra amb la utilització de fusta per les parets de les torres i dels recintes. (Bolòs. 2008)

La societat que construïa o posteriorment reformava una fortificació era molt important alhora de determinar la funció a la que anava destinada el castell. Per tant, alguns castells de l'alta edat mitjana, en una societat prefeudal, podien tenir la funció de refugi, destinat a protegir tota la població del territori. En canvi, els castells creats després de la feudalització de l'any 1000 tenien en primer lloc la funció de residència i de protecció del senyor feudal. La torre mestra del castell feudal esdevingué un símbol de poder, enfront dels pagesos que vivien en els seus dominis. Tant a Catalunya, com també a tota l'Europa occidental, als segles XI i XII, es varen bastir nombrosos castells i cases fortes. (Bolòs. 2008)

També cal tenir present una realitat política i estratègica. Per exemple, l'existència d'una frontera, com era el cas de Catalunya, portava la necessitat de fortificar un territori. Algunes altres vegades la construcció d'un nou castell estava en relació amb la distribució del poder preexistent. (Bolòs. 2008)

Els nous castells també van poder restar influïts per diversos altres elements del paisatge arqueològic, com podia ésser l'existència de fortificacions precedents, l'existència d'una xarxa de vies, la distribució de les zones de conreu, la situació dels llocs de poblament, la localització dels límits dels dominis o dels límits administratius, etc. (Bolòs. 2008)

Un altre factor que produïa la construcció d'un castell era la transformació que patia el paisatge de l'indret on era edificat. El castell comportava una modificació a la panoràmica d'aquest

⁵ Petites construccions suportades per dos permòdols que sobresortien de la muralla i tenien el sòl buit. Generalment eren situats sobre les portes o sobre altres llocs de pas.

⁶ Caixa d'obra sòlida, coberta i volada, que s'ubica a la part alta d'una muralla, en llenços i torres o de qualsevol altra fortificació i que sobresurt d'aquesta per la seva part exterior. S'utilitzava durant un setge o assalt, com un lloc segur des del qual els defensors podien mirar i atacar l'enemic.

⁷ Nota: En el document estan explicats (Bolòs. 2008. 14-15)

paisatge. De la mateixa forma el castell era una realitat física que tenia un notable component simbòlic. (Bolòs. 2008)

Els castells, a més van ser elements generadors d'esglésies i de comunitats monàstiques o canòniques. Tant a dins com a fora de les muralles del castell es construïen esglésies parroquials.

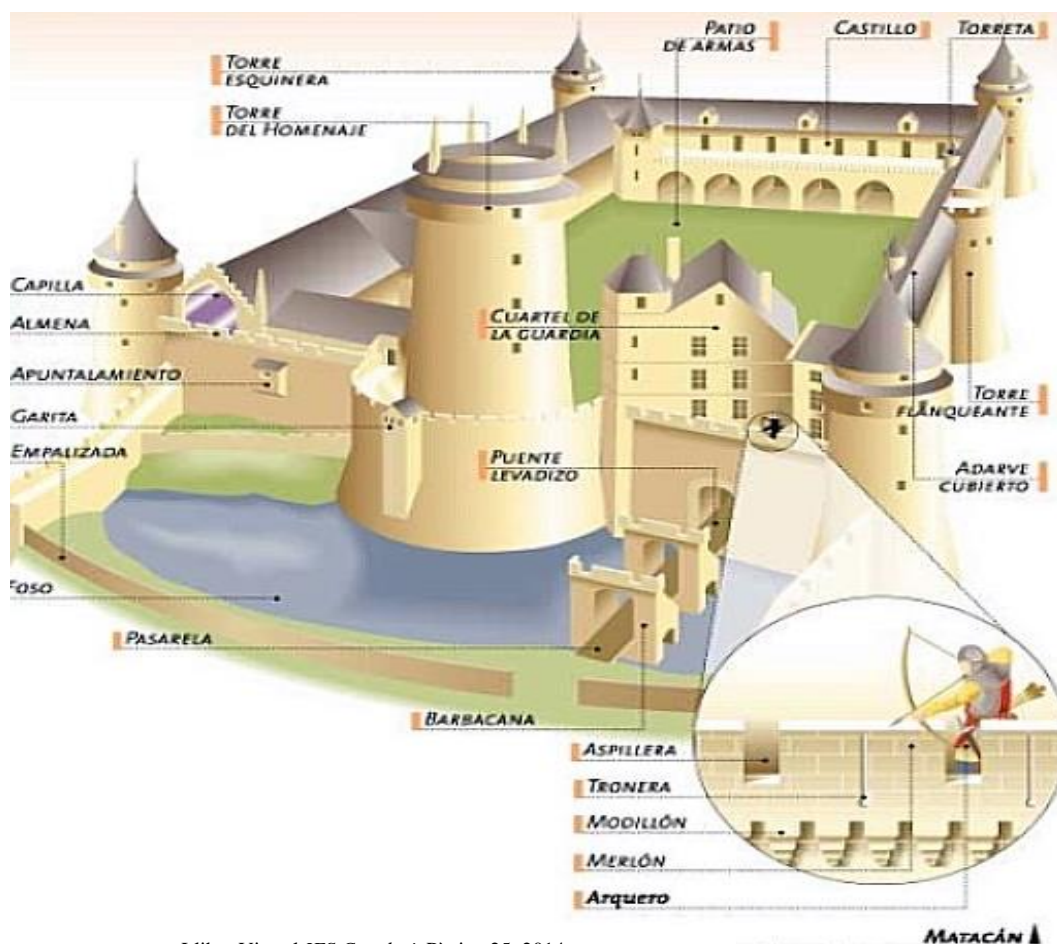
La construcció d'un castell podia afectar; tant a la xarxa viària, com a l'economia de l'indret on havia estat bastit, a la reorganització dels dominis o afavorir a la creació de nous castells, cases fortes o torres de guaita. A més, podien tenir un paper com a centre jurisdiccional. Ja abans de l'any 1000, el castell podia ésser el centre d'una demarcació. (Bolòs. 2008)

Per tant, els castells tenen una interrelació amb l'entorn que actua sobre el castell, i aquest influeix sobre ell.

Així doncs, es construïen per satisfer una necessitat d'aquest context: protegien una línia de frontera, protegien una via o congost, hi havia la necessitat de controlar un indret alt, amb el qual s'asseguraven el domini d'un territori molt ampli, hi havia el desig de controlar una plana. Les planes eren un lloc de pas i un indret de pobles i de conreus, tenien la necessitat de tenir una relació visual amb altres fortificacions o el desig de controlar un terme i uns llocs de població. Evidentment, en algunes ocasions es combinaven diverses d'aquestes opcions. (Bolòs. 2008)

Hi havia tendència a situar el castell allà on hi havia hagut una fortificació precedent. Moltes vegades aquesta coincidència en la fortificació del mateix lloc devia ser fruit d'una coincidència d'interessos i potser, alguna vegada, en l'aprofitament d'unes mateixes construccions defensives. (Bolòs. 2008)

Parts d'un castell medieval

Els castells en àmbit estatal:

Espanya és el millor país pels amants dels castells, hi ha un gran nombre de conservats i la seva varietat artística, històrica i cronològica és enorme.

Quan en el segle VII-VIII comença la invasió musulmana de la Península Ibèrica va provocar tot un procés de construccions de defensa per part dels hispanovisigots que van emigrar cap a les muntanyes asturianes. L'escalonada reconquesta de terres meridionals i las consecutives incursions àrabs, va provocar l'inici de la construcció de defenses.

Castella va néixer amb un sistema de múltiples fortificacions molt difícils de descriure per la llunyania de l'època i les escasses restes conservades, però devien ser molt senzilles i humils, aprofitant el màxim l'orografia escarpada de la zona.

Els castells i fortaleses hispanomusulmanes d'època emiral i califal van prendre com a models els campaments grecollatins. Tendien a ser senzills, de forma rectangular o quadrada, excepte quan s'havien d'adaptar al terreny, amb cubs de planta rectangular realitzats amb murs de maçoneria. No tenien torre d'homenatge. Dels més importants conservats són el castell de Calatayud (Saragossa), l'alcàsser de Mèrida (Badajoz), el castell de Vascos (Toledo), castell de El Vacar (Córdoba), de Calatrava la Vieja (Ciudad Real) i sobre tot el magnífic castell de Gormaz (Soria).

(Castell de Calatayud (Saragossa). <http://www.abc.es/local-aragon>. 2013)

A Castella (Madrid, Toledo, Soria) i Aragó encara es mantenen en peu una interessant sèrie de torres i atalaies que van delimitar aquest territori des del segle X. Van ser obra de l'últim emir, Mohammad i el primer califa, Abderrahmán III.

Després la desaparició del califat a principis del segle XI l'Espanya musulmana s'enfronta a una fragmentació en petits regnes independents, amb gran gust pel luxe i la cultura, però amb un poder polític i militar molt limitat. D'aquesta època es conserven restes de palaus fortificats o alcàssers, que pertanyien als monarques dels petits regnes musulmans, com a Murcia, Saragossa (Aliaferia), Palma de Mallorca (Almudaina), Sevilla, Tortosa (Zuda) Balaguer, etc.

Durant el període que es construeix l'estil anomenat romànic a Espanya (finals del segle XI i començaments del XII) el procés de reconquesta cristiana sobrepassa l'antiga "*Frontera del Duero*" i avança cap el sud en dues etapes. La primera fins a Toledo creant una barrera de la rereguarda, al nord del Sistema Central en poblacions com Salamanca, Àvila, Segovia o Sepúlveda. La segona etapa, al final del període romànic, la frontera es trasllada a Sierra

Morena. Aquest moment és especialment interessant. Diverses ordres militars aixequen diversos castells, són exemples el de Consogra a Toledo (1183) o Calatrava la Nova a Ciutat Real (1218).

(Convent-Castell de Calatrava la Nova. <http://patrimoniohistorico.fomento.es>. 2014)

És difícil precisar un model de “castell romànic” ja que la majoria han estat molt transformats. Potser l'exemple més notable és el de Loarre, encara que la seva construcció obeeix a dues etapes ben diferenciades, una en la primera meitat del segle XI i l'altre a finals d'aquest segle. També cal senyalar el saragossà castell de Sádaba.

Els castells romànics a Espanya devien ser de planta rectangular o ajustada a la topografia, amb molts cilindres en les seves cantonades i la torre principal de secció quadrada.

En el segle XIV i sobretot al XV i començaments del XVI es realitzen els castells-palau gòtics i mudèjars. Són els millors conservats i més bells perquè solen ser de nova planta, amb gran simetria i gust per l'estètica. Solen estar en poblacions o en turons poc pronunciats, tenen capella i el pati d'armes s'ha convertit en pati senyorials porticat. A diferència dels castells militars d'èpoques anteriors, presenten múltiples finestres i la decoració es notòria en diferents llocs, per exemple: utilitzaven escuts nobiliaris o relleus diversos per decorar els murs (com el castell de Manzanares de Madrid).

Els castells de Castella solien tenir planta quadrada o rectangular amb cubs en les cantonades i una gran torre d'homenatge. També tenien matacans sobre les mènsules. S'utilitzava la maçoneria formada per maons, en alguns d'estil mudèjar, com els castells de Coca, Medina del Campo (Valladolid), Arévalo (Àvila), etc.

(Castell d'Arévalo (Àvila). Imatge: <http://www.turismoavila.com>. 2014)

Els castells gallecs de l'època, els famosos *pazos*⁸escassament avui dia conserven l'estructura militar.

Encara que les armes de foc s'utilitzaven en la península des de feia temps, va ser sobretot a partir del segle XVI quan es generalitzen completament i es llavors quan l'antic castell de defensa vertical ha de convertir-se en un fort parapetat capaç de sobreviure a un atac amb artilleria.

En aquests parapetats, l'alçada dels murs i torres era menor. Aquestes eren rodones per no oferir cantonades als projectils. Els reguards tenien grans merlets amb forats pels canons. Les espitlleres verticals es van convertir en troneres horitzontals o de bústia, també per acollir els canons. Un altre característica era l'empeny de crear barreres anteriors al fort a base d'amples fossats, contraforts, fortificacions externes per allunyar a l'enemic i que els seus projectils deixessin de tenir perill.

Alguns bons exemples de forts parapetats són els castells de Grajal de Campos de Lleó, Berlanga del Duero a Soria, Chinchón en Madrid, la Calahorra de Granada, etc.

(*Castillos de España. Características, historia y arquitectura*. 2013.)

(Castell de Grajal del Campos. Imatge: J.G. <http://www.elmundo.es> 2011.)

⁸Era un tipus de casa senyorial gallega, normalment ubicada en camp, servia com a residència de persones importants de les comunitats. Van ser importants entre els segles XVI i XIX perquè van esdevenir unitats de gestió local.

Els castells a Catalunya:

La majoria dels castells que trobem actualment a Catalunya els trobem per primera vegada documentats entre els segles X i XI. Això, vol dir que les seves primeres construccions, com a castells, deuriem ser per aquests segles. Cal dir però, que en molts casos els castells són construïts sobre una edificació ja existent o un terreny ja habitat en època romana o fins i tot ibèrica.

Entre els anys 713-725, esdevé la conquesta islàmica de les províncies visigòtiques de la Tarraconense i de la Septimània⁹. Aquest fet va generar un clima d'hostilitat entre els veïns francs de la Gàl·lia. Aquests per fer front a les contínues ràtzies de pillatge a què es veïen sotmesos i empesos per la pròpia política d'expansiva, van iniciar, sota el regnat de Pipi el Breu, l'ocupació de la Septimània⁹: Nîmes, Agde, Besiers (752), Narbona (759) i Tolosa (767). Quan Carlemany arriba al poder (768-814), succeint el seu pare, inicia una intervenció carolíngia a les terres de l'antiga Tarraconense; les poblacions hispanogodes del sud dels Pirineus, conscients dels tractes de favor que rebien els *hispanos* establerts a la Septimània, decideixen per pròpia iniciativa entrar en l'òrbita carolíngia. L'any 785 els habitants de Girona lliuraren la ciutat als francs i, prop del 789, van seguir el mateix exemple l'Urgell, la Cerdanya, el Pallars i la Ribagorça. D'altres ciutats, però, van ser preses pels exèrcits francs. És el cas de Barcelona, conquerida el 3 d'abril del 801 i després d'un gran setge capitulà. Des de llavors, el territori entre les Corberes i la línia de frontera formada pel Llobregat-Cardener-Segre Mitjà i Tremp van passar a formar part de la Marca Hispànica i ha constituït el que s'anomena la Catalunya Vella. (Marina. 2010. 74 – 87)

L'existència de la frontera suposava la necessitat d'ocupar i de controlar nous territoris, calia organitzar administrativament l'espai dominat. Per tant, poc després de la conquesta carolíngia les terres de la Catalunya Vella van ser dividides en demarcacions comtals. Cada comtat es subdividia alhora en *pagi* (unitats territorials de probable origen tardoromà). Al començament del segle IX els comtats catalans formaven sis unitats administratives: els comtats del Pallars-Ribagorça, els comtats d'Urgell-Cerdanya (dins la Marca Tolosana), el comtat de Rosselló amb el seu *pagus* del Vallespir, el comtat d'Empúries amb el *pagus* de Peralada, el comtat de Girona amb el *pagus* de Besalú i el comtat de Barcelona (dins la Marca de Gòtia o Septimània). Les diòcesis d'Elna, Girona, Urgell, Vic i Barcelona van passar a dependre de la seu metropolitana de Narbona. (Marina. 2010. 74 – 87)

Al final del segle IX els comtats catalans van començar a ser governats per dinasties autòctones. L'any 870 Guifré de Pelós, de la casa comtal de Carcassona, va ser anomenat pel rei franc Carles el Calb comte d'Urgell i de Sardènia i el 878 de Girona i Barcelona. A la seva mort (897) els seus fills heretaren aquests territoris: Guifré Borrell heretava el nucli principal Barcelona-Girona-Osona; Miró II la Sardènia, el Berguedà i el Conflent, i Sunifred l'Urgell. Seran els primers comtes no nomenats pels reis francs. De manera progressiva, l'afebliment de la monarquia carolíngia durant el segle X, juntament amb una certa voluntat d'emancipació de les famílies comtals, afavoriran el trencament progressiu dels vincles personals i d'homenatge amb els descendents de Carlemany. Després de la ràtzia d'Almansor que va assolir Barcelona l'any 985, el comte Borrell II va enviar l'any 988 una ambaixada a la cort franca d'Hug Capet demanant ajut per a reconstruir la ciutat i defensar els seus territoris. L'ajut no va arribar i Borrell II no va renovar el jurament de fidelitat amb el rei. Aquesta independència no va ser sancionada jurídicament fins el tractat de Corbeil, l'any 1258, des de llavors els comtes catalans van actuar amb plena sobirania en els seus territoris. (Marina. 2010. 74 – 87)

⁹Regió històrica que es correspon aproximadament amb l'actual regió del Llenguadoc-Rosselló a França i després de 747 la regió dels Pirineus fins a l'Ebre (aproximadament l'actual Catalunya).

Durant el segle X els descendents del comte Guifré, aprofitant períodes de pau amb Còrdova, van avançar les fronteres dels comtats catalans més enllà de la línia de frontera del Llobregat-Cardener-Segre Mitjà-Tremp, establerta durant les campanyes franques. Aquestes noves terres, densament poblades de castells, van ser conegudes amb el terme “Marca”. Al final del segle X, la frontera del comtat de Barcelona s’havia traslladat fins el riu Gaià. L’inferioritat militar, de primer, i l’establiment d’una política de pactes amb Al-Àndalus, faran que la frontera es mantingui estable fins a la conquesta de Tarragona el 1118. (Marina. 2010. 74 – 87)

El moviment de conquesta i colonització de la Catalunya Vella va originar la formació d’un grup aristocràtic, contraposat a la gran massa de població pagesa. Eren els professionals de la guerra, clarament distingibles de la resta de combatents pel seu equip militar (cavall,, arreus, armament). Sorgits de la unió entre llinatges indígenes pirinencs i membres de l’aristocràcia hispanogoda refugiada a la muntanya als segles V i VI, van formar l’estament governant juntament amb comtes i vescomtes, entre els segles VIII-X. Els membres de la noblesa són, sobretot, guerrers que viuen de les rendes que els proporciona l’exercici del càrrec públic de veguers dels castells termenats, la unitat administrativa bàsica dels comtats. Com a representants de l’autoritat comtal en el territori, exercien funcions administratives (recepció dels censos fiscals) i judicials en el marc del castell termenat a canvi d’un benefici (feu i rendes públiques). (Marina. 2010. 74 – 87)

Des del principi del segle XI els caps dels llinatges de la noblesa van iniciar un procés d’apropiació dels càrrecs i les rendes públiques. A l’origen d’aquesta actuació hi ha l’apropiació de l’excedent agrari, possible, ara, gràcies al creixement que experimentarà la producció. La pagesia va ser opressiva i coaccionada pels cavallers. Aquest estament eren l’estrat més baix i més nombrós de la noblesa i formaven part dels seus exèrcits particulars. Entre el 1017 i el 1041, els magnats de la frontera Mir Geribert al Penedès, Guillem de Mediona a Osona i Arnau Mir de Tost a Urgell van privatitzar els castells termenats que fins llavors havien administrat i defensat en nom dels comtes, i van prendre la iniciativa en les ofensives contra les taifes de Lleida i Saragossa. Entre els anys 1040 i 1060, aprofitant l’afebliment de l’autoritat comtal, es van produir revoltes nobiliàries als comtats catalans. No va ser fins el 1070, quan Ramon Berenguer I va restablir l’autoritat a canvi de pactar amb la noblesa un nou ordre social que sancionava l’opressió de la pagesia lliure. (Marina. 2010. 74 – 87) La nova societat feudal sorgida del pacte entre els nobles i Ramon Berenguer I s’estructura de forma piramidal, segons una sèrie de vincles personals, anomenats vassallàtics, establerts entorn el domini de les jurisdiccions baronials i castells. Al capdamunt, detenen el poder sobirà els comtes, els quals, per mitjà d’un pacte o convinença, encarreguen la guàrdia del castell al cap d’un gran llinatge nobiliari: el castellà o baró. Aquest, al seu entorn, encomana el castell a un castlà, membre d’un llinatge inferior, el qual, juntament amb una guarnició de cavallers, actua com a delegat del senyor feudal. Tots ells, com a compensació per la tasca que realitzen al castell, reben una part de les terres (feus). Tots els pactes que s’estableixen en l’escala nobiliària per la tinença d’un castell es materialitzen en una cerimònia anomenada jurament de fidelitat. (Marina. 2010. 74 – 87).

Durant el govern de Ramon Berenguer I els comtes de Cerdanya, Empúries, Besalú, Urgell i Roselló li van jurar fidelitat i vassallatge. Els vells comtats carolingis, doncs, avençaven vers la formació d’un nou estat feudal en el qual els comtes de Barcelona adquirien un paper hegemònic, refermat per una política de submissió dels regnes de taifes que va significar l’arribada massiva d’or (pàries) a mans dels comtes i va possibilitar l’augment del patrimoni comtal. (Marina. 2010. 74 – 87).

El segle XII va suposar una activació de la vida comercial catalana. L’augment de la producció agrícola des del segle XI va possibilitar la generalització i intensificació de l’intercanvi comercial, centrat entorn dels mercats i les fires, que ara comencen a celebrar-se arreu. (Marina. 2010. 74 – 87).

El 1134 el rei d'Aragó, Alfons I el Bataller, mor sense descendència directa i obre una crisi en el regne. Aquest fet es resol amb el casament de la filla del rei Ramir I (rei d'Aragó) Peronella, d'un any d'edat, amb el comte Ramon Berenguer IV comte de Barcelona. Els seus descendents regnaran amb el títol de reis d'Aragó i comtes de Barcelona. La unió amb Aragó va significar la creació d'un potència peninsular. (Marina. 2010. 74 – 87).

Durant el segle XII es va reprendre l'expansió territorial dels comtats catalans i es superaran per primer cop de manera clara els límits de la frontera de la Catalunya Vella fixada al segle X. L'any 1105, Ramon Berenguer III conquerí Balaguer i el 1118, restablert la seu metropolitana de Tarragona, s'inicia la colonització del seu camp. Durant el regnat de Ramon Berenguer IV es conquereixen els territoris andalusins de Tortosa (1148) i Lleida (1149). (Marina. 2010. 74 – 87).

Jordi Bolòs explica que per entendre les fronteres dels comtats catalans s'han de tenir presents tres aspectes. El primer, és la gran quantitat de temps que va passar des del segle VIII fins al segle XII, període on van haver canvis de tota mena, com he explicat. En segon lloc, cal tenir en compte que es tracta d'un territori (els comtats catalans) força extens on hi trobem molta diversitat. Per exemple, el paisatge de la plana de Vic era completament diferent al paisatge que podíem trobar al Pallars Jussà. I en tercer i últim lloc, la realitat d'aquell temps, era una realitat social en continu canvi. (Bolòs. 2004. 67 – 85)

També cal tenir present, comenta Bolòs (2004), que, en un territori ocupat (abans indocumentat), és molt difícil saber que hi ha que és herència del passat i què hi ha que és ben nou. L'historiador comenta que la tendència més senzilla, per tal de defugir de l'especulació difícil de demostrar, és afirmar que tot allò que es documenta per primer cop és una novetat; encara que moltes vegades no deu ser així. A més, la documentació que ha arribat del tracte de pagesos i senyors és sempre molt difícil de valorar ja que el paper d'uns i altres va variar al llarg dels segles. Un altre factor, és el desacord que hi ha per anunciar el paper de la població autòctona (no vinguda dels comtats septentrionals) en els processos de conquesta. És de lògica pensar que, almenys fins l'any 1000 (mentre les comunitats cristianes eren importants al costat andalusí), els moviments de població d'una banda a l'altra de la frontera devien ser continus. En aquest àmbit, és important saber com sobreviuen les poblacions dedicades a l'agricultura i la ramaderia (no a la guerra) que es veien afectades constantment per *ratzies* andalusines, almenys fins l'inici del segle XI (i també per les expedicions de saqueig i de recerca del botí que provenien dels territoris comtals). En aquest procés de conquesta i d'organització administrativa del territori, el sistema de castells termenats va esdevenir fonamental. El castell termenat a la marca sembla ser que era l'única forma d'organització del territori (no havia de competir amb valls, pobles o parròquies). En segon lloc, les zones ocupades abans de l'any 1000, la xarxa de castells, coincidia amb una organització tradicional, probablement provinent de l'herència del passat precarolingi, les zones ocupades més tardanament (durant el desenvolupament del període feudalització), van haver d'adaptar la xarxa de castells a un territori més atapeït. (Bolòs. 2004. 79-85)

De fet, encara, després de l'any 1000, al costat del castell termenat es van crear noves institucions destinades a facilitar el control del territori, com per exemple les quadres i les cavalleries (Riu 1989, Sabaté 1997). En una societat plenament feudalitzada la forma com es distribuïa la terra entre tots els que participaven en la conquesta era fonamental (Virgili 1998). La concentració de baronies a Catalunya, com va succeir a Anglaterra en la frontera amb Gal·les i Escòcia, es cedien les terres frontereres a grans senyors eclesiàstics. (Bolòs. 2004. 79-85)

Evolució dels castells a Catalunya:

Com he explicat en un apartat anterior en l'estudi de Jordi Bolòs, els castells de Catalunya han patit una intensa evolució. L'estudi de Pilar Revés: *Estudi valoratiu d'alguns Castells de la Catalunya Nova*. 2009 (Revés. 2009. 5-7), també ho confirma:

A Catalunya cal considerar quatre etapes en les edificacions castelleres: fusta, tàpia, tàpia i encofrat amb punts rígids i obra de carreus (més o menys treballats), de les quals la primera ja es remunta molt enrere. (...) (Revés. 2009. 5-7)

La investigació i el coneixement sobre els castells medievals a Catalunya ha anat avançant notablement. A Catalunya, en concret, aquest ascens es pot observar per l'augment considerable d'intervencions arqueològiques en aquest tipus de monument, en els darrers temps. Per tant, parlem d'un fenomen relativament nou i amb un notable desenvolupament produït entre les darreries del segle XX i començaments del XXI i que s'espera que vagi a més. De fet és un fenomen lligat a l'expansió de l'arqueologia medieval.

En aquest àmbit el llibre de *Castells Medievals de Catalunya* (1954) de Lluís Monreal i Martí Riquer és un exemple de com es comença a obrir tot un món poc estudiat fins el moment.

En el llibre s'explica que és difícil comptabilitzar el nombre de castells de Catalunya, per donar xifres versemblants caldria fer algunes distincions, entre castells pròpiament dits, castells-palaus, viles fortificades, monestirs amb defenses, cases fortes, torres i talaies. Establir límits clars entre els uns i els altres tipus resulta pràcticament impossible. Cal distingir també entre castells subsistents i castells documentats, dels quals de vegades ni es coneix el lloc d'emplaçament. El recompte, expliquen els autors del llibre, pot dur a xifres dispars, segons el criteri amb què es faci. (Monreal i Riquer. 1954. 7- 20)

Els dos investigadors fan saber que El Servei de Monuments de la Diputació de Barcelona té en el seu arxiu dades d'uns dos-cents castells, i de tots ells queden restes suficients per obtenir-ne testimoni gràfic. Lluís Almerich (Almerich. 1947), en canvi, amb un criteri més ampli, inclou tots els tipus i compta amb aquells dels quals només es conserva referència documental, parla de més sis-cents castells a Catalunya, i atribueix construccions de caràcter militar al seixanta per cent dels municipis catalans, Pla Cargol (Pla. 1951) en el seu llibre dóna notícia de 112 castells, sols en les comarques gironines.

Tots aquests càlculs es refereixen a castells "a Catalunya", però no a castells "catalans", en aquest segon sentit cal afegir-hi els aixecats en els territoris on van arribar les gestes dels catalans: el Rosselló i Sardenya, Nàpols i Sicília, Xipre i Grècia.

L'estudi que van dur a terme els dos investigadors (Monreal i Riquer. 1954. 7- 20) es caracteritza per haver estudiat monogràficament centenars de castells, elegint els que més s'ajusten al concepte militar i tenint en compte la importància de les restes conservades que permeten una apreciació arquitectònica amb prou fonament. A més durant aquest estudi esmenten molts altres alhora de traçar el quadre històric de les divisions antigues del país.

Els castells en de la comarca de la Selva (Catalunya)

La **Selva** és una comarca situada entre la Serralada Transversal i la Costa Brava que limita amb les comarques del Maresme, el Vallès Oriental, Osona, la Garrotxa, el Gironès, el Baix Empordà i la Mar Mediterrània. Comprèn part de les comarques naturals de les Guilleries i del Baix Montseny.

La Selva és una comarca amb forts contrastos a causa de la seva gran diversitat de paisatges. S'estén des del sector meridional de la Costa Brava amb Blanes, Lloret de Mar i Tossa de Mar, fins les muntanyes enlairades i abruptes de les Guilleries, passant per una extensa plana interior amb Sils, Caldes de Malavella i Santa Coloma de Farners. Al contrast del relleu s'afegeix la gran varietat de paisatges vegetals (alzinars, suredes, pinedes, rouredes, fagedes) i d'aprofitaments i usos de terra per part de l'home. La capital comarcal és Santa Coloma de Farners, situada al bell mig de la comarca. Hi ha dues poblacions que tenen més població que la capital. Blanes i Lloret de Mar, que han progressat molt a causa del turisme.

(Comarques de Catalunya. La Selva. <http://blocs.xtec.cat>. 2012)

Context històric

L'any 785 els exèrcits de Carlemany conquereixen la ciutat de Girona, aquest fet marca una nova etapa per les terres del nord-est català no solament assenyala el pas definitiu d'aquesta regió en l'òrbita política musulmana a la de l'imperi carolingi, sinó que també coincideix amb un moment de canvi més profund en l'estructura de la societat. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

En la figura de Carlemany, Pere Tomic (historiador del segle XV) i altres historiadors de l'època havien trobat indicis que els portaven a defensar que la societat de l'època estava en constant perill amenaçada per la revolta dels remences al segle XV. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

Molts historiadors han considerat que l'alliberament del domini musulmà va comportar un trencament radical en les formes d'estructuració de la societat anterior, de manera que l'ordre social implantat arran de la conquesta de Girona l'any 785 havia de ser forçosament nou. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

Nombrosos estudis duts a terme els últims anys han deixat al descobert molts factors dels segles IX i X i han aportat claredat en el pensament que aquests segles van ser una època obscura. El que deixen clar els estudis és que aquest període és una època que adquireix una personalitat pròpia i unes característiques que la fan diferent a la de la resta de l'edat mitjana. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

Amb la conquesta de Girona, la ciutat va ser lliurada al rei Carles i aquest va establir un nou dirigent en ella, el comte Rostany.

Situada en un indret clau del corredor de les planes prelitorals catalanes que unien la península Ibèrica amb el continent europeu, la ciutat de Girona era l'únic punt fortificat de tot el "*territorio Gerundense*" que va ser objecte de diversos atacs musulmans. La relativa llunyania de la frontera al sud, evitava que moltes ràtzies arribessin a terres gironines, ja que es quedaven aturades als murs de la ciutat de Barcelona. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

Es va designar un territori específic com a àrea dependent de Girona. En ella s'inclouia tota la Selva excepte les Guàrdies que pertanyien a Osona. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

A més, la conquesta també va comportar la restauració de l'organització eclesiàstica en bisbats. Les terres del comtat de Girona van absorbir el bisbat d'Empúries i es va convertir en l'única seu episcopal en els comtats de Besalú, Empúries i Peralada.

Al 844 amb l'execució del comte de Girona en aquells moments (Bernat de Septimània), el comtat va retornar a mans d'un comte d'origen got: Sunifred, que també era comte de Barcelona, Cerdanya i Urgell. Durant tota la segona meitat del segle IX, el comtat de Girona va continuar passant per diversos comtes d'origen franc. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

Fins aleshores, és a dir, durant tot el segle IX, el càrrec comtal s'obtenia com un benefici concedit pels reis i emperadors carolingis a fidels seus que havien de governar en nom seu. Aquest comtes compartien una bona part de les seves competències amb els seus agents, com els vescomtes, els seus representants a la ciutat i al comtat. En aquest mateix nivell hi havia els bisbes. A més de ser la primera autoritat religiosa de les terres catalanes, gaudien generalment d'unes atribucions de poder similars a les dels càrrecs civils. Els bisbes podien ser un representant de l'autoritat pública, amb la mateixa categoria que els comtes.

En conclusió el rei carolingi era qui tenia el poder que el repartia en els comtes i bisbes que ell creia convenients i aquests dividien els seu domini entre la seva gent de confiança o amb aquells que creien adequats. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

Al segle X això va començar a esdevenir un problema. La monarquia cada cop estava més allunyada del territori català i el poder d'alguns comtes començava a ser grandios.

El comtat de Girona i el de Barcelona es van unir sota el domini del llinatge creat per Guifré el Pelós, mort el 897. Els comtes van anomenar-se a si mateixos capdavaners militars i líders de l'aristocràcia del país. Així al segle X els nomenaments de bisbes es van convertir en campanyes polítiques dels propis comtes. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

El mateix va passar amb el poder dels vescomtes. El qual va créixer amb proporció als dels comtes. Així doncs, des de 981 amb el comte Guinguís Mascaró, vescomte de Girona, el càrrec esdevé hereditari; ell és, de fet, el fundador del llinatge vescomtal de Girona, que ja en ple segle XI va emparentar amb els Cabrera, els quals li van acabar donant el nom definitiu.

Al segle X es va produir una transformació radical en la naturalesa de les formes de possessió de béns i drets. El progressiu afebliment del poder carolingi comporta la independència dels comtes respecte de la monarquia, per una banda, i l'apropiació privada dels béns¹⁰ rebuts en benefici, per un altre. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

Per tant, al llarg del segle X es va anar configurant una estructura de propietat que tenia en la possessió dels alous¹¹ la seva línia divisòria. Per un costat, hi havia els grups dirigents de la societat: comtes, vescomtes, bisbes i monestirs; per l'altre, hi havia els petits propietaris de terres i béns a l'interior de les vil·les, que de mica en mica van anar sent sotmesos al pagament de censos, pasquers, teloneus i altres drets d'origen públic.

Al 1018 mort Ramon Borrell (comte de Barcelona) això provocar un afebliment de l'autoritat d'aquests davant de la societat catalana. Tot i la incapacitat de governar del seu fill, Berenguer Ramon I, la comtessa Ermessenda va poder controlar les terres gironines gràcies amb aliances amb el poder del bisbe i de la seu catedral. Ara bé això no va impedir que molts poderosos aixequessin fortaleeses als seus dominis, des de les quals podien fer front a l'autoritat comtal. En les terres de la Selva van quedar pocs dominis comtals. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

Així doncs, els comtes de Barcelona van haver de buscar altres camins per col·locar-se al capdamunt de la societat feudal. Ho van aconseguir amb els vincles feudo-vassallàtics entre el comtes i el senyors dels castells. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

De mica en mica el comte Ramon Berenguer I va anar teixint estrets vincles, basats en l'obediència que li devien, amb Ramon Folc (vescomte de Cardona), Ponç (vescomte de Cabrera), Amat Eldric i Ramon Senifred. Així doncs, els castells de Farners, Blanes, Solterra, Malavella i Solius van passar a ser controlats en darrera instància pel mateix comte de Barcelona, sense que aquells senyors perdessin cap dels seus drets. (Mallorquí. 2011. 229 – 259)

Els vescomtes de Girona, coneguts des del segle XI com a vescomtes de Cabrera, eren els vassalls més importants dels comtes barcelonins a les terres de la Selva. La família Cabrera és un vescomtat important en l'estudi dels castells de la Selva. Moltes de les fortaleeses de les

¹⁰Cal recordar que al segle IX tothom depenia del rei, és a dir, tot aquell que rebia una vil·la per un precepte reial sabia que la tenia com a benefici, en nom del monarca franc, i sabia que la podia perdre per l'única voluntat d'aquests.

¹¹Règim de propietat de béns immobles, generalment terres, en el qual durant l'edat medieval el propietari (l'aloer) tenia el domini complet, absolut i lliure sobre les terres.

comarques van estar sota el seu domini. Cal entendre'ls a ells, saber l'evolució de la família i el context en el que es movien per entendre el desenvolupament de moltes de les fortificacions de la Selva. (Mallorquí. 2011. 229 – 259).

El llinatge dels Cabrera i el seu vescomtat

L'historiador blanenc del segle XVII Joann Gaspar Roig i Jalpí els considerava uns “spanyols molt antichs”, que descendien dels habitants de la Hispània romana i visigòtica; els genealogistes de la família, però, tan sols els feien davallar d'un fill bastard i incestuós de Ramir III, rei d'Aragó, anomenat Sanç el Pilós. Les dades de l'arxiu dels Cabrera (Hostalric) permeten afirmar que la primera persona que uneix el topònim Cabrera al seu nom és Gausfred de Cabrera, l'any 1017. Probablement, el seu fill Guerau I es degué casar amb Ermessenda, filla d'Amat de Montsoriu, vescomte de Girona i hereu de Sunifred. Així, es van reunir uns importants patrimonis que, amb el temps, van créixer de manera espectacular fins a controlar més de la meitat de la part meridional i occidental de la comarca. (Mallorquí. 2011. 259.)

Els descendents de Guerau I i Ermessenda van utilitzar el títol de vescomtes de Girona i senyors de Cabrera fins que Guerau III de Cabrera (1145-1180) utilitza el títol de vescomte de Cabrera, un cop extingit el càrrec de vescomte de Girona, que també van adoptar els seus successors i que ha arribat fins els nostres dies. (Mallorquí. 2011. 259.)

*A partir de mitjan segle XI els vescomtes de Cabrera van començar a pactar convinences amb els comtes de Barcelona pels castells de **Blanes**, **Argimon**, **Cabrera** i altres fortaleses dins la ciutat de Giorna. Ho van fer el vescomte Ponç Guerau I entre el 1050 i el 1076, i entre el 1096 i el 1105, any de la seva mort, i el vescomte Guerau II el 1106; aquest darrer va reservar-se per a ell els drets sobre els castells de Barres, **Brunyola** i **Torcafelló**, i va prometre no aixecar cap castell a Hostalric. Ambdós comtes eren uns personatges importants del seguici reial: el primer es va casar amb Letgarda, hereva del noble urgellenc Arnau Mir de Tost, i el segon va heretar tots els dominis, i es convertí en vescomte de Girona i vescomte d'Ager a la vegada. (Mallorquí. 2011. 259.)*

Cap dels altres senyors de la Selva no tenia el mateix poder ni la mateixa riquesa i classe que els Cabrera. Llinatges com els Vilademany o els Palafolls, tenien un fort arrelament local. La senyora del **castell de Lloret** (Sicardis, la muller d'Umbert de ses Agudes, que el 1032 va obtenir la titularitat d'alou o domini de Lloret) era especialment ben coneguda al segle XI, però el seu poder no es podia comparar amb el dels Cabrera. (Mallorquí. 2011. 259.)

Al segle XIII, el vescomtat d'Àger i el de Cabrera, que per més de quatre generacions havien anat de la mà de la família Cabrera, es separen. El 18 de setembre de 1223 Guerau IV Ponç de Cabrera i primer comte d'Urgell, en retirar-se al castell templar de Gardeny, reparteix els seus estats i títols entre els seus diferents fills. Dóna el seu fill primogènit, Ponç I d'Urgell, el comtat d'Urgell, i deixa al seu segon fill, Guerau V de Cabrera, **el castell de Montsoriu** i les terres del vescomtat de Cabrera. En aquest punt, dues branques de la família es separen: la de Cabrera-Girona resta amb les terres de l'antic vescomtat de Girona i la de Cabrera-Urgell se situa en les terres lleidatanes i també castellanès. (Rueda i Tura. 2004)

S'ha calculat que el conjunt del domini dels Cabrera pels volts de 1360 era de 4071 focs o famílies, que podien correspondre a uns 20.455 habitants. Segons l'historiador A. Pladevall (1972), aquesta xifra superava en molt els súbdits de la resta de senyors del país, que de mitjana no arribaven a les 2000 famílies.

Entre el segle XIV i principis del segle XV el vescomtat arribarà a comprendre un territori de 1400 Km², amb vuitanta-set poblacions, cinc viles murallades, una gran abadia benedictina a

Breda, quatre priorats més també de l'ordre de Sant Benet, quatre canòniques agustinianes, un monestir cartoixà i un altre monestir femení de l'ordre de Cister. (Rueda i Tura. 2004)

Aquest ampli territori incloïa també nombroses baronies (Montpalau, Monclús, Montsoriu...), el govern de les quals se centralitzà des del segle XIV a la vila d'Hostalric. En aquesta vila el Procurador General o governador del Vescomtat exercia el poder en nom del vescomte, molt sovint fora de les seves terres sobretot a partir del segle XV. També hi havia un jutge amb jurisdicció en tot el vescomtat que assessorava el procurador, i un calvari general que tenia al seu càrrec la tresoreria i l'administració de rèdits de les diverses baronies que formaven el Vescomtat, a aquest calvari li passaven comptes els batlles dels diferents termes jurisdiccionals. (Rueda i Tura. 2004)

En l'àmbit local, dins el vescomtat en cada parròquia es designaven batllies, que eren administrades en nom del vescomte per un batlle. També es podia donar el cas que diverses parròquies formessin una sola batllia, com la batlle de n'Orri o d'Arbúcies centrada en el terme del castell de Montsoriu (Arbúcies, Breda, Cerdams, Lliors, Sant Pere Desplà, Sauleda, Riells, Viabrea, Gaserans, Grions, Massanes, Sant Feliu de Buixalleu, Fogars de Tordera, Raminyó i Gualba). El batlle, com a administrador de béns i rendes era l'encarregat de percebre els censos dels emfiteutes, exigir els serveis personals, cobrar els lluïsmes... a més de la jurisdicció civil i criminal, en grau inferior al jutge ordinari del Vescomtat. El batlle era assistit per un assessor jurídic, per un escrivà de cort i per diversos saigs o agutzils. (Rueda i Tura. 2004)

A Hostalric, a més, hi havia una cúria jurisdiccional, amb l'escrivania i tots els funcionaris (notaris i escrivans). (Rueda i Tura. 2004)

Els òrgans de govern superiors obraven en nom del Vescomte de Cabrera. El qual tenia la plena jurisdicció, de tal manera que els veguers i delegats reials no hi podien interferir. (Rueda i Tura. 2004).

El vescomte, com a senyor de ple dret de les seves baronies, a més del govern i de l'administració de justícia, dictava normes jurídiques pròpies o bé en assemblea amb els representants de les universitats o viles dels seus vassalls o súbdits. Únicament tenia la limitació de no poder infringir el dret comú, els Usatges o les Constitucions generals de Catalunya. (Rueda i Tura. 2004)

Es tractava doncs d'un petit estat quasi independent, dins el mateix Principat, on el Vescomte esdevenia l'autoritat principal. (Rueda i Tura. 2004)

Emma Llach va escriure un document (Llach. 2005) molt interessant on menciona totes les relacions del vescomtat dels Cabrera amb altres títols i estats senyorials.

El títol va seguir vigent, heretat primer amb la baronia d'Aitona i després amb el ducat de Medinaceli, fins a la dissolució de les senyories durant el segle XIX. A partir d'aleshores, consta només com a simple títol nobiliari, sense drets ni possessions.

Cal aclarir que els Cabrera, com he explicat, eren de les famílies més importants en els segles XI, XII i XIII i que moltes de les fortaleses de la Selva van ser promogudes o dirigides per ells, ara bé, Catalunya vivia un període on els comtes, vescomtes i barons cada cop obtenien més poder, per tant, no només el llinatge Cabrera requeria de la protestat necessària per promoure fortaleses, altre famílies com la dels Farners, els Moncada, els Vilademany o les baronies com la de Llagostera també van realitzar o almenys dirigir algunes d'aquestes fortificacions de la comarca. (Veure annex III. *Castells de la Selva*).

Dominis catalans de la casa dels Cabrera a mitjan del segle XIV (1350-63)

(Font: <http://www.enciclopedia.cat/vescomtadelscabrera>)

Els castells en la comarca de la Selva

En el llibre *Història de la Selva – Edat Mitjana*, Elvis Mallorquí García (2011) aporta una àmplia visió de la situació de la comarca i l'aparició d'aquest nombre elevat de fortificacions en les seves terres. La situació geogràfica de la comarca (amb l'aproximació de la ciutat de Girona per un costat i la ciutat de Barcelona per l'altre i la frontera també a pocs kilòmetres) i el sistema comtal que va sorgir a Catalunya, (que en l'apartat *Castells a Catalunya* he explicat) van propiciar aquesta abundant construcció de castells. També cal tenir en comte, el poder de l'església que també va participar en la construcció d'algunes fortificacions. (Mallorquí. 2011. 263-274.).

Un altre llibre que també ofereix una panoràmica de la distribució de les fortaleeses de la Selva és *Els Castells medievals de Catalunya* de Lluís Monreal i Martí Riquer que esmentat abans, aquest ofereix una descripció de la perspectiva dels castells als voltants de Girona. Permet fer-nos una idea de les edificacions que s'han trobat o no, de les quals hi ha documentació. Cal tenir en comte, però, que el llibre va ser editat al 1954. (Monreal i Riquer. 1954. 205-210).

Hi ha un mapa (Annex I) del llibre de *Castells medievals de Catalunya* que permet fer-nos una idea visual de la descripció anterior. Serveix com a punt de partida alhora d'estudiar els vestigis que queden encara en la comarca.

La investigació arqueològica dels castells de la Selva

Joan Llinàs aporta una bona visió de les intervencions arqueològiques de la comarca en el seu article: *L'arqueologia medieval a la Selva: el domini dels castells*. (Llinàs. 2011. 264-268).

La Selva té uns inicis tan reculats com desconeguts de la investigació arqueològica medieval. Una de les primeres intervencions va ser entre els anys 1924 i 1926, quan es van dur a terme unes excavacions a la *domus* medieval de la Rovira, a Sant Hilari Sacalm, la casa forta on residiren els senyors jurisdiccionals del terme entre els segles XIII i XV. Els resultats de les excavacions no es van publicar i les restes van quedar en estat d'abandó. Durant els pròxims anys es van dur a terme altres investigacions, però sovint no s'aconseguia res més que informació i els conjunts arquitectònics continuaven degradant-se amb el pas del temps. Ara bé, a principis dels noranta, van començar les intervencions sistemàtiques en jaciments medievals, en un moment en que es va prendre consciència de la importància dels jaciments d'aquesta època i del gran valor que tenen les dades arqueològiques a l'hora de reconstruir la història de l'edat mitjana. En aquest sentit, l'element més afortunat de la comarca han estat (i ho són) els castells. (Llinàs. 2011. 264-268)

*Afavorits per l'espectacularitat de les seves restes i per la seva ubicació en indrets de gran visibilitat, els castells selvatans han estat en els darrers anys objecte d'atenció per part de les institucions públiques, interessades a conèixer el passat i, sobretot, **rendibilitzar-lo des del punt de vista turístic i monumental**.* (Llinàs. 2011. 264-268)

Com el propi autor fa saber (Llinàs. 2011. 264-268), la comarca va per un bon camí en desenvolupament del patrimoni dels castells. Aquesta ciència ha patit una evolució al llarg dels anys. A partir de les experiències s'ha anat perfeccionant. Penso que la comarca té una immensa capacitat de desenvolupament turístic amb aquest àmbit del patrimoni. Ara bé, s'han de fer bé les coses i les poblacions han de col·laborar entre si. No pot ser que en una zona trobem un castell totalment estudiat, excavat i treballat i a pocs kilòmetres en un altre terme hi hagi un que lluita per no desaparèixer. En aquest sentit, tant els ciutadans de la Selva, com les institucions i les organitzacions públiques (ajuntaments i Generalitat) em de posar-nos les piles i actua com més aviat millor per no perdre més patrimoni que al cap i a la fi és el patrimoni dels nostres avantpassats i de la nostre pròpia història.

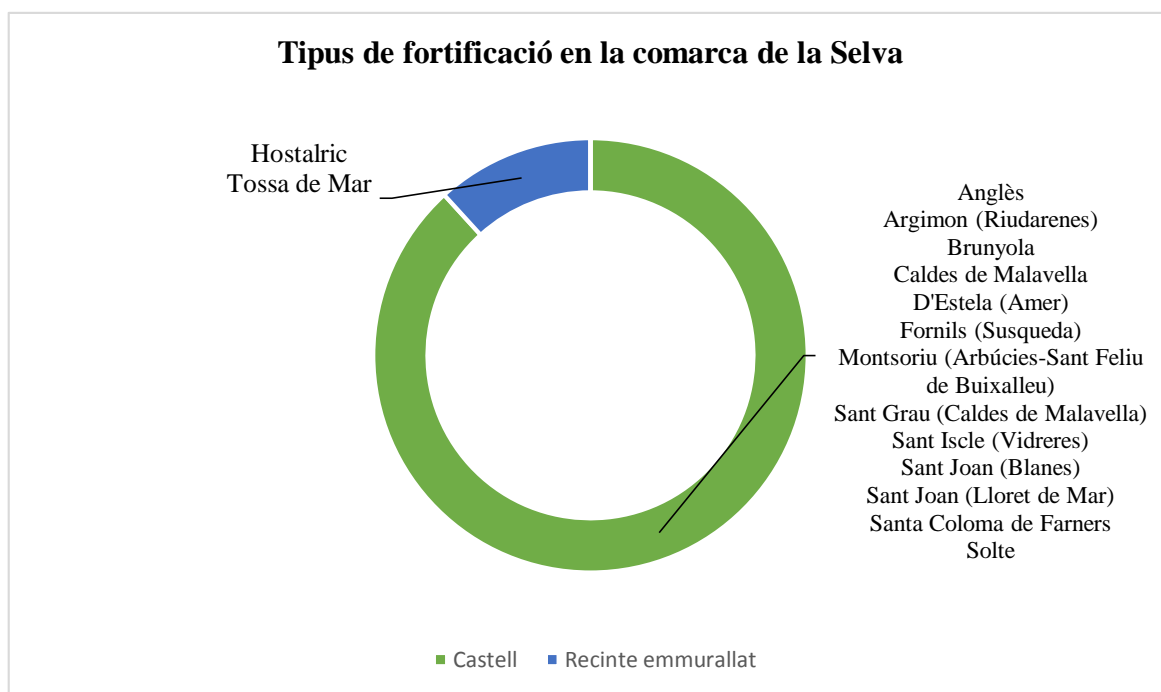
Gràfics de l'estudi de les característiques dels castells de la Selva

Un cop feta aquesta extensa introducció en el món dels béns patrimonials i en el context de les fortificacions a tots els nivells, m'endinsó a exposar un breu estudi patrimonial dels castells de la comarca de la Selva i un exhaustiu anàlisi específic de dues d'aquestes construccions.

L'elecció d'aquests dos edificis ha estat meditada, basant-me en diversos aspectes característics que actualment disposen aquestes dues estructures. Per saber quins caràcters havia de destacar he comprovat les característiques de cada una de les fortificacions documentades que podem trobar actualment a la Selva. Me basat en el l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat (<http://cultura.gencat.cat/invarquit/cerca.asp>). (Annex III. *Castells de la Selva*).

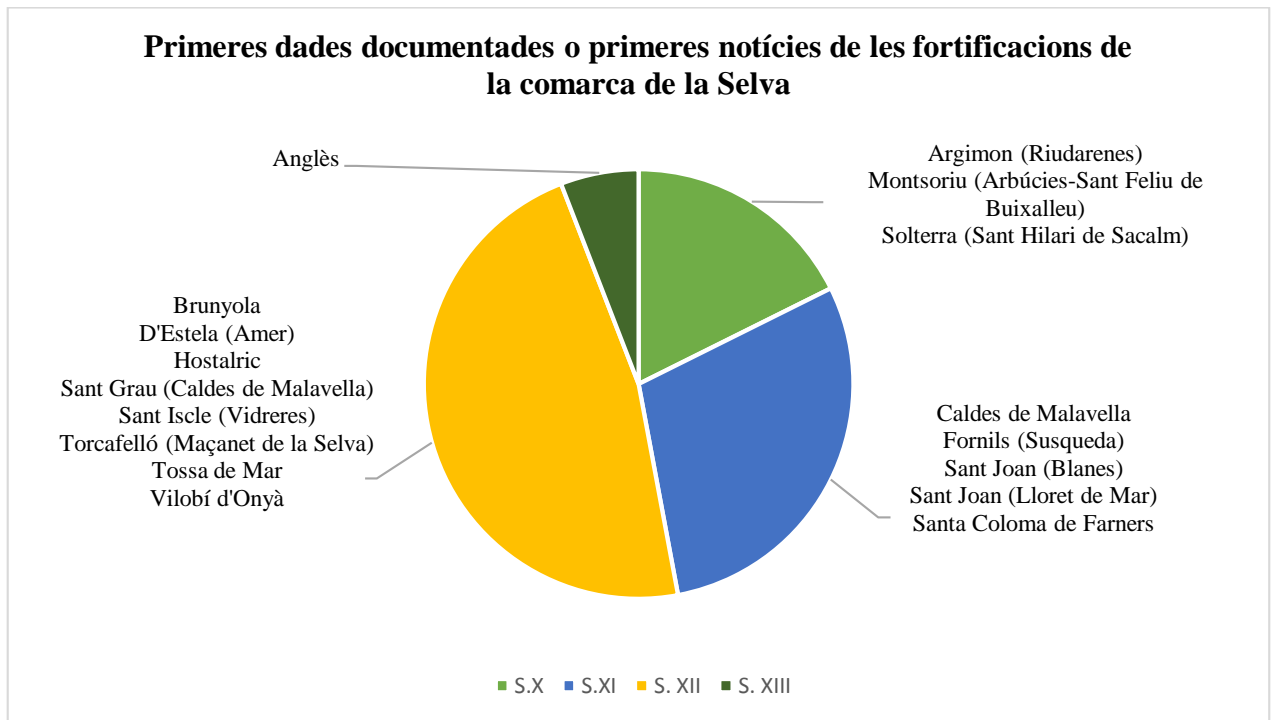
Els resultats són els següents:

Les fortificacions són: Anglès, Argimon (Riudarenes), Brunyola, D'Estela (Amer), Caldes de Malavella, Fornils (Susqueda), Hostalric, Montsoriu (Arbúcies-Sant Feliu de Buixalleu), Sant Grau (Caldes de Malavella), Sant Iscle (Vidreteres), Sant Joan (Blanes), Sant Joan (Lloret de Mar), Santa Coloma de Farners, Solterra (Sant Hilari de Sacalm), Torcafelló (Maçanet de la Selva), Tossa de Mar i Vilobí d'Onyar. En total disset fortificacions.

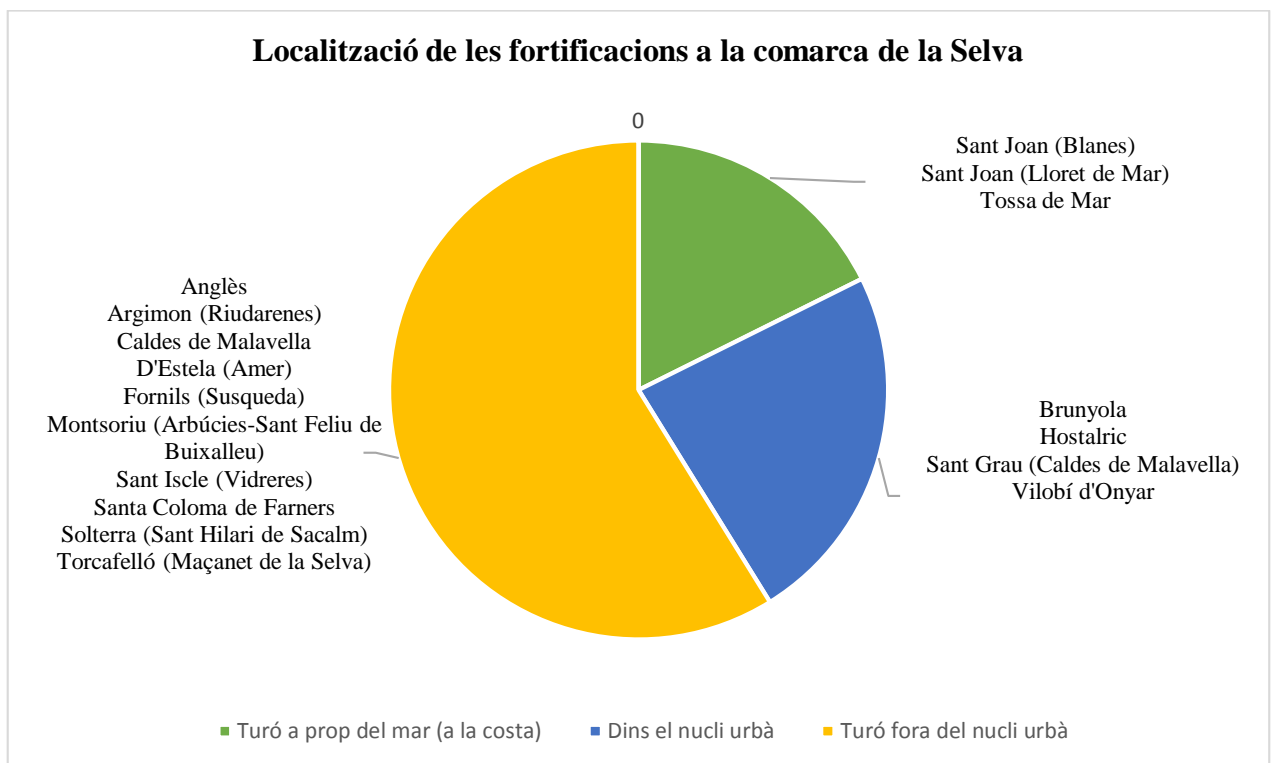

Es pot comprovar que la majoria són castells, la comarca només disposa de dos recintes emmurallats com el d'Hostalric i Tossa de Mar.

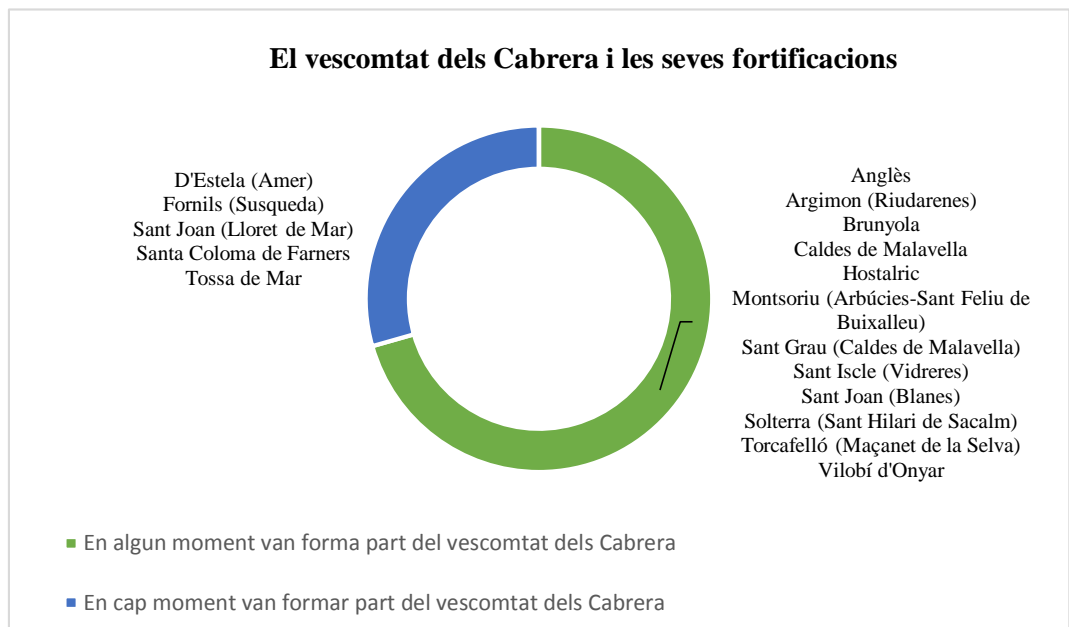
Gràfic 1

Gràfic 2

Gràfic 3

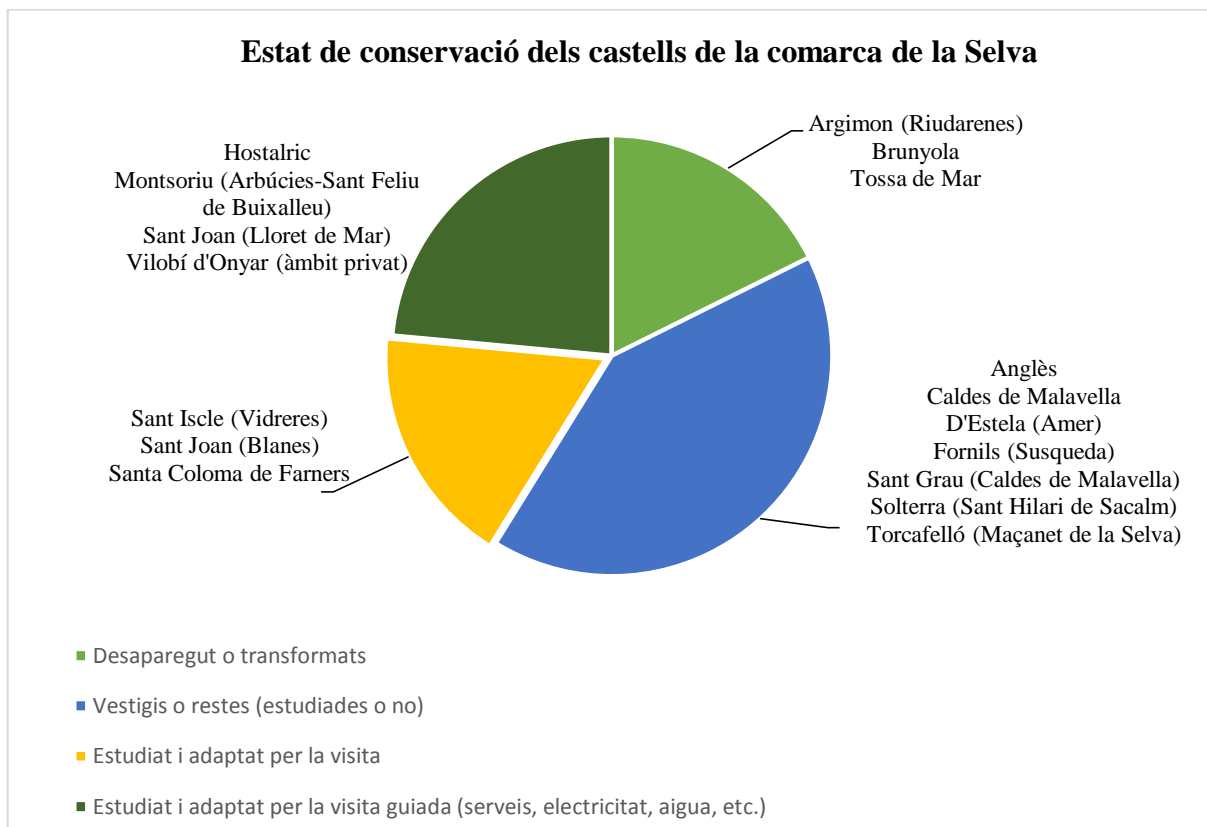

Mapa 1: Localització¹² de les principals fortificacions de la comarca de la Selva actualment. (Segons fonts documentals. Annex III: *Castells de la Selva*)

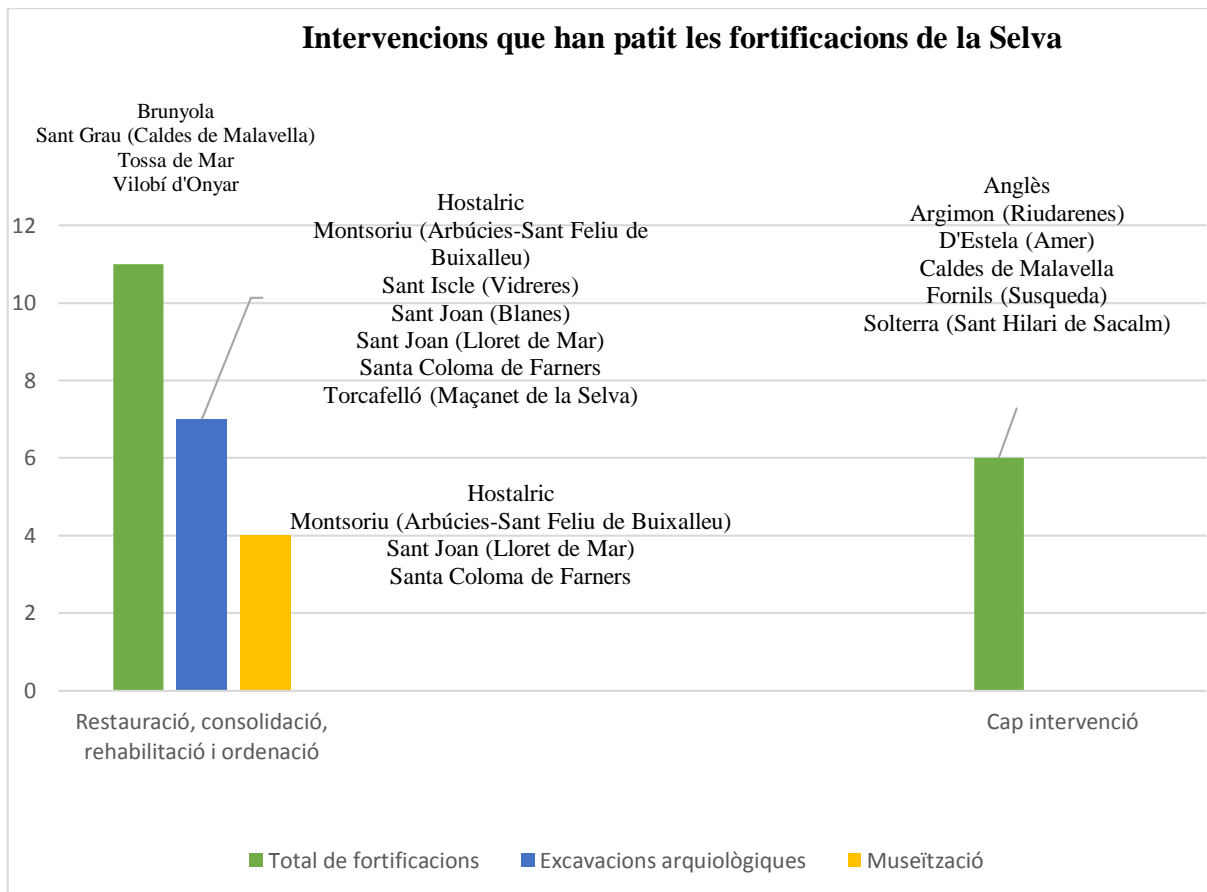

¹² **Nota:** La col·locació de les fortificacions al mapa no és exacte, és només aproximada. No és una representació realista, només serveix per donar un concepte.

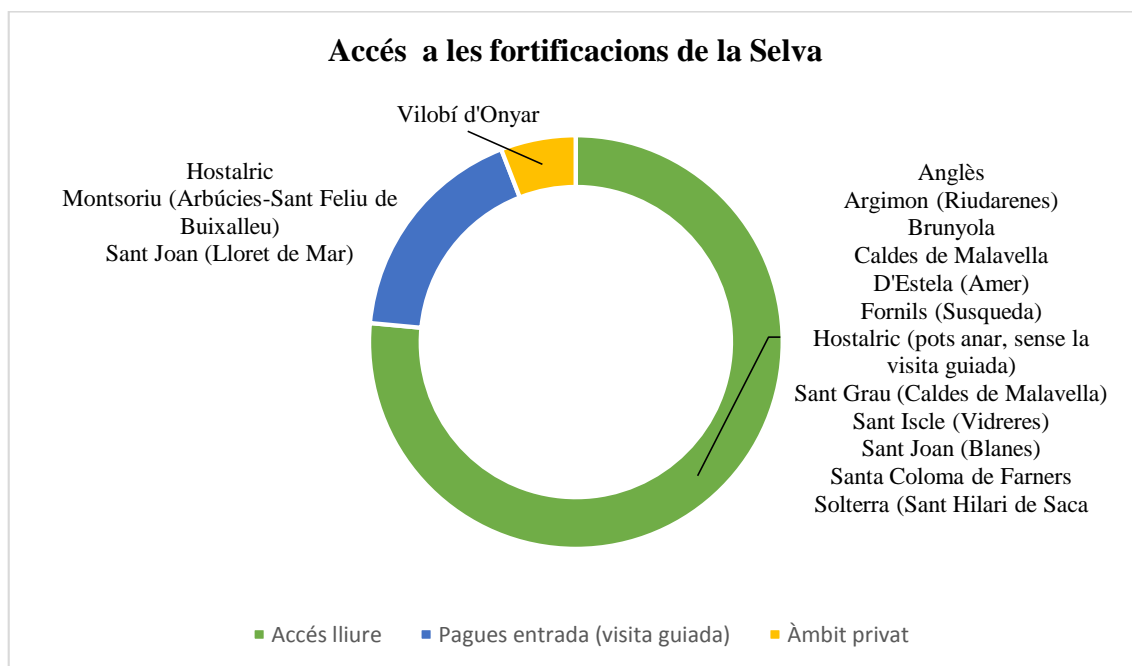
Gràfic 4

Gràfic 5

Gràfic 6

Un factor important per entendre l'estat amb el que han arribat les fortificacions, és saber en quin moment van entrar en decadència o van ser enderrocades.

El castell d'Argimon (Riudarenes) va ser enderrocat al segle XIV, el d'Anglès al segle XIX, igual que el de Sant Grau (Caldes de Malavella), la fortificació de Tossa de Mar al segle XX. El castell de Lloret es va veure molt afectat per unes tempestes al segle XIX i va entrar en decadència, entre els anys 1960 – 1970, la construcció d'una urbanització quasi bé provoca la seva destrucció. El castell de Fornils (Susqueda) es sap que va entrar en decadència al segle XIV, Sant Iscle (Vidreres) al segle XVI igual que el castell de Sant Joan de Blanes, encara que al segle XIX va tornar a recuperar la utilitat com a estació telegràfica. Hostalric cau en retrocés al segle XVII, però no és fins el segle XIX que és enderrocat. La fortificació de Farners hi ha constància que va estar ocupada per un regiment borbònic de la Guerra de Successió (1701-1713) i posteriorment abandonada. Montsoriu (Arbúcies – Sant Feliu de Buixalleu) va estar ocupat per tropes franceses a principis del segle XIX i abandonat a mitjans d'aquest mateix segle. Del castell de Torcafelló (Maçanet de la Selva) es perd la pista documental al segle XVI. El recinte d'Estela (Amer) és abandonat després dels terratrèmols del segle XV i de Solterra (Sant Hilari de Sacalm) no hi ha cap informació al respecte. Per últim, els castells de Brunyola i Vilobí d'Onyar no van ser abandonats mai.

Explicació dels gràfics:

(Gràfic 1) Aquest gràfic mostra l'època en que van sorgir les primeres notícies o dades referents a les fortificacions. Veiem que possiblement el moment més àlgid de construcció va ser el segle XII. Aquest segle es va caracteritzar per l'expansió que el comte de Barcelona (Ramón Berenguer III) va dur a terme mitjançant pactes d'aliança amb altres famílies poderoses. Catalunya, cal recordar, que estava en ple període d'expansió, el comtat de Barcelona es va unir amb la Corona d'Aragó i va aconseguir reconquerir els últims vestigis musulmans que quedaven en la comunitat (Amposta, Tortosa i Lleida). Així doncs, el poder dels comtes catalans augmentava cada cop més i junt a ell, el dels vescomtes. El vescomtat dels Cabrera, com he explicat anteriorment, era un d'ells.

El segle XI es va caracteritzar pel desenvolupament de la societat feudal i l'aparició de les primeres senyories que amb pactes de vassallatges amb els camperols aconseguien riquesa i autoritat en el territori. És un exemple el castell de Caldes de Malavella promogut per la baronia dels Llagostera o el propi castell de Farners, promogut per la família Farners.

En el segle X els comtats catalans van iniciar la seva separació de l'Imperi Carolingi. En el segle XIII els comtats viuen una època de plenitud, amb un creixement demogràfic i una gran expansió marítima per la Mar Mediterrània. La majoria de castells de la comarca ja han estat construïts i ara és el moment que comencen a desenvolupar-se com a grans centres fortificats i ha adquirir cada cop més importància, com va ser el cas del castell de Montsoriu.

(Gràfic 2) Aquest és un gràfic curiós i molt eloqüent que junt amb el mapa (**Mapa 1**), aporta informació crucial de com estaven col·locades les fortificacions i de les funcions que podrien desenvolupar. Amb el gràfic observem que la majoria de fortificacions estan fora del nucli urbà. Això es degut, a la necessitat que hi havia d'instal·lar l'edificació damunt d'un turó que permetés controlar un extens territori i que servís de protecció en cas d'atac. També és interessant comprovar que els tres únics municipis de la comarca que estan a la costa, contenen tots ells, amb una fortificació. És evident que el control sobre el mar era una gran font de poder i de protecció. Tota la costa catalana està ple de torres de guaita i fortificacions. Possiblement els tres recintes de Sant Joan (Lloret i Blanes) i Tossa esdevinguessin d'una primitiva torre de guaita posteriorment desenvolupada i completada amb un recinte emmurallat.

Les fortificacions queden incorporades en el nucli urbà segurament pel creixement del municipi. El pas del temps desenvolupa les poblacions i augmenten els seus territoris urbans. Una cosa semblant ha passat amb el castell de Sant Joan de Blanes (que més endavant exposaré), el creixement del municipi ha produït que es construïssin un gran nombre d'edificis en el turó de Sant Joan, integrant el castell en el nucli urbà. El cas d'Hostalric és diferent perquè es tracte d'un recinte emmurallat, el castell formava part d'aquest espai. En altres ocasions és possible que la mateixa fundació del castell formés una població al seu voltant. Un altre factor és el cas del castell de Sant Grau (Caldes de Malavella) o Brunyola. En ells es van aprofitar les seves restes per construir un nou edifici amb una altra funció i per tant, queden integrats en el nucli urbà.

(Gràfic 3) Com he explicat, en l'apartat teòric, la família Cabrera va ser molt important en la comarca. Amb aquest gràfic i el mapa (**Mapa 1**), es pot comprovar l'extens territori que va aconseguir dominar aquest vescomtat. La majoria de fortificacions van ser promogudes per ells o almenys van estar sota el seu domini en algun moment al llarg dels segles X, XI, XII, XIII, XIV i XV. Els cinc castells que no en van formar part van pertànyer a altres famílies poderoses del moment; el castell d'Estela a la família dels Moncada, el castell de Fornils als vescomtes de Cardona, Sant Joan a la senyora Sicardis i els seus fills, senyors de Lloret, el castell de Farners a la família Farners i el castell de Tossa de Mar va pertànyer a l'abadia del monestir de Ripoll.

(Gràfic 4) En el gràfic observem que són poques les fortificacions que han desaparegut completament. En el cas d'Argimon la construcció d'una capella sobre els vestigis del castell van portar a la seva desaparició. En el cas de Tossa i Brunyola el castell ha estat transformat. En el primer cas, en un far, i en el segon, en l'ajuntament del municipi. El cas de Brunyola és diferent perquè encara queden vestigis d'ell. A Tossa la construcció del far va comportar la completa destrucció del castell, només queda el recinte emmurallat i algunes restes d'edificis religiosos. Posteriorment observem que dels altres tretze castells o fortificacions de la comarca encara queden vestigis. Dels disset castells de la comarca dels quals tenim alguna dada observem que almenys set ens han arribat en suficients bones condicions per adaptar-los a la visita del públic. Així doncs, quatre, d'aquests set, disposaven d'un bon estat de conservació i han aportat la suficient informació, per dur a terme interessants descobriments. Per aquest fet

s'ha cregut oportú adaptar-los per la seva difusió davant els usuaris. De totes formes els altres castells que queden se'ls han adaptat perquè els ciutadans puguin fer una visita lliure. El cas del de Sant Joan de Blanes és més especial i el tractaré més endavant, però tant el castell de Farners com el de Sant Iscle és probable que en un futur siguin museïtzats. El castell de Farners ha patit una profunda renovació fa pocs anys.

(Gràfic 5) Aquest gràfic dona una idea de la situació dels castells de la Selva en l'aspecte de conservació i en la implicació de la Generalitat de Catalunya i ajuntaments per preservar el patrimoni de la comarca. Podem dir que s'ha fet un feina correcte en aquest aspecte, ja que només sis dels disset castells no han estat intervinguts. En l'apartat anterior; *l'investigació arqueològica dels castells de la Selva*, Llinàs (Llinàs. 2011. 264-268) ja fa una introducció de les intervencions realitzades en els castells. Quan investiguem una mica més, comprovem que els castells menys intervinguts, són aquells dels quals resten pocs vestigis, degut al seu abandonament i deteriorament. Els demés són tots aquells que disposen d'unes restes que ofereixen valuoses informacions per l'estudi. Dins d'aquests, els he classificat segons el tipus d'intervenció. Així doncs, tots han patit alguna mena de restauració, consolidació, rehabilitació i ordenació, però només en set d'ells s'han dut a terme processos d'estudi arqueològic i excavacions. D'aquests set, en quatre d'ells s'ha anat més enllà i s'ha realitzat un procés de museïtzació i adaptació de l'entorn i les restes per realitzar una bona difusió. Com Llinàs apunta (Llinàs. 2011. 264-268) el castell de Sant Joan de Blanes és un cas a part, on es va cometre un error, que posteriorment exposaré, sinó possiblement també s'hagués pogut dur a terme el procés de museïtzació. Sant Iscle és un castell on actualment s'està duent a terme diverses excavacions i s'estan fent rellevants descobriments, en un futur, crec que portaran el projecte més enllà. Per últim, en el castell de Torcafelló les excavacions que es van realitzar van permetre descobrir parts soterrades del castell, però actualment el que hi ha dempeus és una capella, construïda sobre algunes de les restes del castell, per tant, la museïtzació és impossible.

La resta de castells (Sant Grau, Brunyola i Tossa de Mar) estan dins el nucli urbà, fet que produeix que sigui difícil l'excavació, per exemple el castell de Sant Grau està al costat d'uns vestigis d'època romana que actualment no saben què fer amb ells i els estan portant al deteriorament. El castell de Vilobí d'Onyar és un cas a part perquè és una propietat privada.

(Gràfic 6) El gràfic mostra l'accés dels usuaris a les fortificacions. Excepte el castell de Vilobí d'Onyar que es d'àmbit privat i desconec si és visitable, la resta, es diferencien entre aquells en que l'accés és gratuït i aquells que ofereixen una visita guiada (per la qual has de pagar). En el cas d'Hostalric tens les dues possibilitats, pots visitar el recinte pel teu compte o pots demanar una visita guiada. Pel que fa a Montsoriu, com veurem més endavant, és simplement per seguretat (el recinte està en obres) i esperen que en poc temps es pugui obrir al públic, sense la necessitat de la visita guiada. En el cas del castell de Lloret de Mar han invertit econòmicament per presentar un bon element patrimonial, està a prop d'una urbanització, però tot i així està molt desprotegit contra actes vandàlics. Aquest fet és un dels motius que el mantinguin tancat al públic i només es pugui accedir amb visita guiada. Així s'asseguren de la seva bona conservació.

Estudi de dos dels castells de la comarca de la Selva:

L'altre part pràctica del projecte és l'estudi més exhaustiu de dos dels castells de la comarca: el castell de Montsoriu per la gran inversió econòmica, en desenvolupament, cultural i tecnològica que estan aplicant en ell i el de Sant Joan de Blanes perquè és tot el contrari, una intervenció va destruir part del patrimoni, s'han programat alguns projectes que no s'han realitzat i actualment està en unes condicions bastant precàries.

El Castell de Montsoriu

El Castell de Montsoriu s'alça encimbellat dalt d'una muntanya imponent, emmarcat sobre el fons solemne del Montseny. En altres temps era el vigilant de la contrada, fins que va deixar de ser-ho i va passar a ser un element vigilat i observat per les persones. Aquest és el destí de les seves pedres: convertir-se en un element admirat i conegut. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 7)

Actualment es vol donar a conèixer amb un nou resplendor renovat, per això els ajuntaments d'Arbúcies, Sant Feliu de Buixalleu, Breda i Riells i Viabrea, la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Girona, els Amics del Castell i el Consell Comarcal de la Selva, dediquen esforços importants a l'ambiciós projecte de consolidació i restauració de l'immoble. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 7)

El turó de Montsoriu, o Montsoliu té 640 m. d'alçada i es troba a cavall dels termes municipals d'Arbúcies i Sant Feliu de Buixalleu, en els primers contraforts de Montseny. La normativa del Parc Natural del Montseny li dona la qualificació de Zona de Protecció Especial de Paisatge Historicoartístic. Aquest turó permet al seu visitant, per una banda, gaudir d'un patrimoni natural de primer ordre: les seves panoràmiques sobre el Parc Natural del Montseny i sobre les comarques de la Selva i el Vallès Oriental són excepcionals. Per un altre costat, el visitant podrà gaudir de la presència d'una de les mostres de patrimoni cultural més imponents de la comarca i també del país. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 8)

(Castell de Montsoriu des de Breda. Font: <http://www.panoramio.com/photo/5017540>)

El castell de Montsoriu ha estat des de sempre un element que ha presidit la vida dels habitants del seu entorn, que ha despertat l'admiració dels forans, ja des de la seva construcció, i que ha estimulat la imaginació de tothom. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 8)

Montsoriu va ser, durant temps, el principal baluard d'una del les nissagues catalanes més nobles: els vescomtes de Cabrera, i una de les construccions més envejables, com esmentaré més endavant. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 8)

Amb tots aquests precedents no és d'estranyar que el castell de Montsoriu hagi estat una línia prioritària d'investigació del Museu Etnològic del Montseny, la Gabella d'Arbúcies. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 8)

Montsoriu és el castell gòtic català més notable tant a nivell històric, com arquitectònic i arqueològic. El Museu Etnològic ha desenvolupat treballs arqueològics des de 1983 i d'una manera continuada des de 1993. Mitjançant un camp de treball de joventut o d'excavacions programades. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 8)

Tanmateix, la recerca del museu, referent a Montsoriu, no s'ha limitat només a la intervenció arqueològica. S'ha recollit tot tipus d'informació: llegendes, toponímies, història, etc.

L'investigació i recerca que s'ha dut a terme en el castell, han comportat descobriments realment rellevants, tant en l'àmbit de l'arquitectura, com en l'aspecte social. Fins i tot s'han aconseguit revelacions antropològiques de la gent que habitava o freqüentava l'edificació en els segles passats. Com per exemple, informacions sobre l'alimentació.

1

2

3

4

(1-4 Excavacions en el Pati d'Armes, 3 ceràmiques descobertes en el castell, 2 camins de ronda restaurats.)

(Font: www.montsoriu.cat)

Ubicació

El castell de Montsoriu, està situat en el límit dels termes municipals d'Arbúcies i Sant Feliu de Buixalleu (La Selva), s'aixeca esplèndid al damunt d'un turó de 640 metres que forma part del darrers contraforts llevantins del massís del Montseny. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 10)

Es troba dins els límits del Parc Natural del Montseny, un dels paratges naturals més emblemàtics del nostre país, i des d'aquest punt es pot gaudir d'una magnífica vista del massís, amb el turó de l'Home i les Agudes com a rerefons. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 10)

La situació de Montsoriu a la capçalera de la vall de Breda i al peu de la riera d'Arbúcies, en el punt on s'obre a la plana, li permet un domini visual d'una àmplia zona, que abasta per una banda la depressió prelitoral i la zona costanera, i per l'altra els massissos del Montseny i les Guillerries. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 10)

Aquest és el primer element important que trobem en el castell i que serà clau pel seu desenvolupament, la situació geogràfica privilegiada de la que disposava li permetia el domini de gran part del territori que l'envoltava.

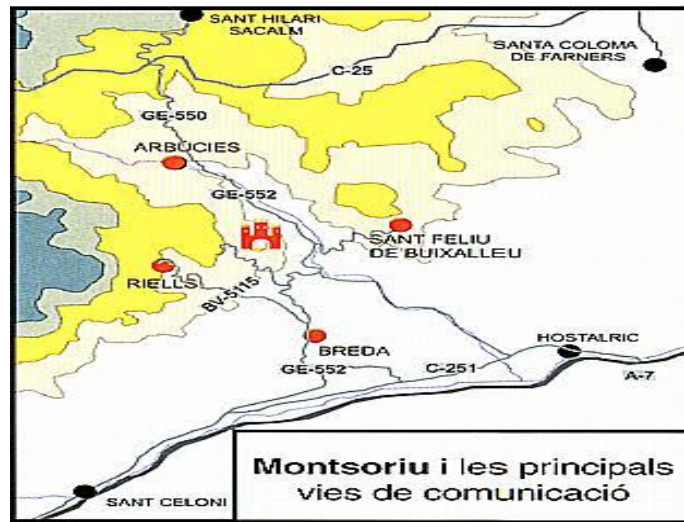
(Vistes des del Castell de Montsoriu. 2014. Alexandra Pallarés).

(Vistes des del Castell de Montsoriu. 2014. Alexandra Pallarés).

Si avui dia ja tenim alguna dificultat per accedir còmodament a l'estructura, (actualment s'accedeix al castell per la carretera d'Arbúcies a Breda, pel trencall situat al Km 7'5, que mena

a la urbanització Fogueres de Montsoriu. Seguint aquesta carretera fins arribar al coll de Castellar. En aquest punt cal que deixem el vehicle al peu de la carretera i ens enfilem per una pista forestal fins el castell, es tracte d'una excursió d'uns 35 minuts.) fa uns segles enrere aquest complicat accés constituïa la primera mesura de protecció del castell. Aquest factor va afavorir la supervivència de l'edificació durant molts i molts anys. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 12)

<http://www.aacmontsoriu.org>

Descripció del castell

El castell de Montsoriu no és una única construcció, sinó que es tracta d'una acumulació de fases constructives que han desembocat en un conjunt arquitectònic que engloba dins seu diverses construccions: (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 40)

- Els tres recintes concèntrics del castell:

- **El recinte Sobirà** és la part més antiga del castell i també la més elevada, La seva construcció pertany a l'etapa romànica (s. X-XIII)

En ell trobem la torre de l'Homenatge, dels voltants de l'any 1000, amb una alçada de 16 metres, una capella preromànica i estances que servien per guardar aliments, gra i aigua.

- **El Pati d'Armas** es construeix entre els segles XII i el XIV. És l'espai central del castell i està envoltat d'una muralla, d'uns 5 metres d'alçada, formada per tres torres circulars i una quadrada.

A partir del segle XIV el Castell passa per nombroses reformes que el converteixen en el palau residencial dels Vescomtes de Cabrera. És llavors quan es construeix al voltant de la muralla diverses habitacions que s'han pogut identificar com una cuina, un menjador, i el cos de la guàrdia del castell, entre altres. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 40)

Dins aquest recinte es va construir una capella romànica dedicada a Sant Pere, patró del castell, i posteriorment es va construir un altre d'estil gòtic. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 40)

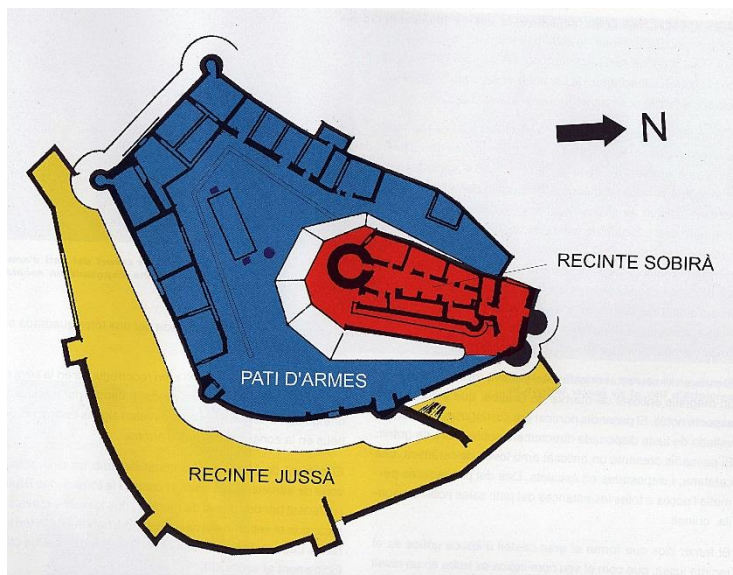
- **El recinte Jussà** és del segle XIV i està situat en un nivell inferior al pati d'armes, està format per una muralla i 4 torres rectangulars.

És aquí on es situa la nova entrada del castell: una porta de dimensions reduïdes que obligava a entrar d'un en un i que es defensava a través d'una torre quadrada.

- **La torre de guaita isolada, Torre de les Bruixes o "Polvorí"**: és una construcció situada en el extrem oposat del turó on es situa el castell. La seva finalitat era el control de la vall d'Arbúcies. Era de forma quadrangular i podia haver tingut un o dos pisos. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 40)

- **El poblat medieval**: el recinte de Montsoriu conta amb un terreny situat entre el Castell i la Torre de les Bruixes, on es situava el poblat medieval. Aquest espai, del s. XIII, estava emmurallat i el delimitaven dues fosses, una a prop del Castell i l'altra a prop de la Torre.

En l'actualitat són visibles únicament les runes altes d'un antic castell palau d'època gòtica.

(Montsoriu (2014). Font: <http://www.museuetnologicmontseny.org>)

(Montsoriu abans de les intervencions (1989). Font: <http://www.20.gencat.cat>)

(Planta general del castell gòtic amb el nom dels tres recintes. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000.41)

Nivell de protecció:

El Castell està considerat Bé Cultural D'interès Nacional (1988), per tant està protegit per la llei 16/1985, del 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol que adhereix el Decret de 1949 de protecció dels castells espanyols.

Gestió de l'edifici:

El castell actualment és propietat del Consell Comarcal de la Selva, gràcies a la cessió de Josep Maria Ribot, darrer propietari del casal. La cessió es signa davant el conseller de Cultura de la Generalitat l'estiu de l'any 1998. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 56)

L'any 1994 es forma el Patronat per a la gestió, conservació i millora del castell de Montsoriu, que actualment és l'òrgan públic de gestió del monument. El Patronat està format pels ajuntaments d'Arbúcies, Breda, Riells i Viabrea i Sant Feliu de Buixalleu, l'Associació d'Amics del Castell de Montsoriu, l'antic propietari, la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Girona, vocals titular personal, i el Consell Comarcal, que és qui presideix el Patronat, a més de ser l'actual propietari. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 56)

Intervenien en el castell altres institucions que actuen coordinadament amb el Patronat i sota la seva supervisió, com: el Museu Etnològic del Montseny, que dirigeix els treballs científics, el Consell de Joves d'Arbúcies, la Regidoria de Joventut d'Arbúcies i la Generalitat, pel que fa als camps de treball, així com el Museu d'Arqueologia de Catalunya i el Servei d'Arqueologia, pel que fa a l'arqueologia. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 56)

Per arribar en aquest punt, però, ha calgut l'empenta de nombrosa gent sensibilitzada per l'estat d'abandó del castell, organitzats a l'entorn de l'Associació d'Amics del Castell de Montsoriu. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 56)

L'origen immediat de l'Associació d'Amics del Castell de Montsoriu cal situar-lo en la decisió del Patronat del Museu Etnològic del Montseny, presa del novembre de 1991, de donar impuls a una campanya de salvaguarda a favor del castell de Montsoriu. La campanya va néixer amb una vocació popular de conscienciar la gent de la rodalia, amb recollida de signatures, organització d'exposicions i xerrades, etc. i un altre vessant més institucional, implicant les diverses institucions, tant municipals com supramunicipals en el moviment de salvaguarda. (a.a.c.m. 2014)

Fruit d'aquesta campanya neix l'Associació d'Amics del Castell de Montsoriu l'any 1993. L'Associació tindrà com a fita tres objectius: la creació del Patronat del castell, la cessió del monument a mans públiques i la configuració del Pla director del monument. (a.a.c.m. 2014)

Història:

Totes les dades històriques han estat extretes del magnífic llibre *El castell de Montsoriu* (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 22-39).

Des de l'època ibèrica es coneix l'ocupació del turó de Montsoriu, tot i que l'aparició d'una destrala policromada, en el turó, podria fer recular l'ocupació fins al neolític.

La datació de l'ocupació ibèrica a Montsoriu es situa a l'entorn del segle IV-III aC., segons testimonien les ceràmiques ibèriques trobades en "escombreres" a la zona baixa del castell. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 22)

No es sap gran cosa d'aquesta ocupació, segurament van aprofitar la visibilitat i la dificultat de l'accés, per l'establiment d'un recinte defensiu. Probablement aquesta ocupació estaria en relació amb altres poblats ibèrics de la zona. Aquests poblats podrien desenvolupar l'explotació del ferro i la seva comercialització, a més d'altres productes (forestals, llana, teixits, bestiar...).

També, cal recordar que la vall d'Arbúcies i el camí o pas natural que obre la riera del mateix nom han format part des de temps antics d'una carrerada transhumant que permetia creuar el massís del Montseny per la seva vessant llevantina.

No és, fins a l'època medieval en què tornen aparèixer testimonis materials d'ocupació humana damunt del turó de Montsoriu.

El 1002 tornem a trobar una referència documental del lloc anomenat Montsoriu: *locum que dicunt Monte Suriz, uel in eius apendicio sive infra ieus terminis*. En el document no apareix explícitament el nom del castell, però sí que s'esmenta el terme o apèndix de Montsoriu, que es podria molt bé relacionar amb l'existència d'un castell termenat. Aquesta, per tant, seria la primera referència històrica de l'existència del castell termenat de Montsoriu, al tombant de l'any 1000. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 24)

El 1011 es troba una menció indirecta de l'existència del castell de Montsoriu, quan Amat de Montsoriu, fill de Seniofred, vescomte de Girona i d'Auruc, l'any 1011 pren part del consell comtal i afegeix al seu nom la indicació de senyor de Montsoriu, prenent el nom de la seva possessió més destacada, i on probablement tenia la residència. L'any 1016 es titula ja Amat de Girona, i el 1019 apareix com a vescomte de Girona. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 24)

Cal senyalar que el títol vescomtal, en aquella època, anava lligat a la defensa de territoris fronteres. Montsoriu es troba situat a l'extrem sud del comtat de Girona, just en la línia defensiva formada pels castells de la Tordera (Montsoriu, Hostalric, Blanes, Palafròls i Montclús). (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 24)

Les restes arquitectòniques de la torre de l'homenatge i de la capella preromànica, ens fan recular la construcció del primitiu castell roquer a finals del segle X o inicis de l'XI. Des de la primera menció documental del castell aquest apareix com un alou franc i de plena possessió del vescomte de Girona. Es tracta d'un castell termenat (circumscripció territorial centrada en un castell, en la qual el titular exercia la jurisdicció) amb rendes i masos agregats, dels quals cobrava censos.

Al llarg dels segles XI i sobretot XII, el castell esdevindrà la seu dels vescomtes de Girona, que ben aviat entroncaran amb el casal de Cabrera i passaran anomenar-se vescomtes de Cabrera. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 24)

Així, Amat de Montsoriu, vescomte de Girona, estableix la seva residència al castell.

En els segles XII i XIII (etapa romànica) el castell estava més desenvolupat, amb una arquitectura d'acord amb la importància dels seus habitants. En aquest moment, sobretot entre finals del segle XII i inicis del segle XIII s'inicien unes importants obres de remodelació del primitiu castell roquer i la construcció del segon recinte del castell, amb la capella romànica i el gran pati central. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 28)

Al segle XIII, el vescomtat d'Àger i el de Cabrera, que per més de quatre generacions havien anat de la mà de la família Cabrera, es separen. El 18 de setembre de 1223 Guerau IV Ponç de

Escut dels Cabrera

Cabrera i primer comte d'Urgell, en retirar-se al castell temple de Gardeny, reparteix els seus estats i títols entre els seus diferents fills. Dóna el seu fill primogènit, Ponç I d'Urgell, el comtat d'Urgell, i deixa al seu segon fill, Guerau V de Cabrera, el castell de Montsoriu i les terres del vescomtat de Cabrera. En aquest punt, dues branques de la família es separen: la de Cabrera-Girona resta amb les terres de l'antic vescomtat de Girona i la de Cabrera-Urgell se situa en les terres lleidatanes i també castellanès. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 29)

Al llarg del segle XIV, el castell esdevindrà el palau gòtic residencial dels vescomtes de Cabrera, una de les principals famílies del Principat. S'ha calculat que el conjunt del domini dels Cabrera pels volts de 1360 era de 4071 focs o famílies, que podien correspondre a uns 20.455 habitants. Segons l'historiador A. Pladevall (Pladevall.1972), aquesta xifra superava en molt els súbdits de la resta de senyors del país, que de mitjana no arribaven a les 2000 famílies. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 28)

Durant els segles XIII i XIV, el castell de Montsoriu suporta diversos atacs i setges. El paper de Montsoriu en aquests esdeveniments es troba documentat en la crònica de Desclot i en la *Gesta Comitum Barcinonensium*, on apareix com a lloc de refugi del comte d'Empúries, consort de la vescomtessa de Cabrera, Marquesa.

Més endavant, durant la rebel·lió del vescomtat contra el rei Pere III, entre els anys 1367-1371, el rei va posar setge al castell de Montsoriu amb uns 1200 homes, però sense aconseguir rendir-lo. Montsoriu, amb el seu sistema de muralles concèntriques, la dificultat d'accés al lloc i el magnífic sistema d'aprovisionament d'aigües, era del tot inexpugnable. Una guarnició podia ben bé resistir un llarg setge a dalt del castell sense necessitat de rendir-se per la manca d'aigua, sobretot gràcies a la gran cisterna central, però a més el castell disposava, com a mínim, de tres cisternes més distribuïdes arreu del conjunt. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 29)

Entre el segle XV i XVI, ja en època moderna, el castell passarà de les mans dels Cabrera a les dels Moncada- Aitona, quan Francesc de Moncada, comte d'Aitona es farà amb la possessió després de diverses deutes i vendes que els Cabrera es van veure obligats a fer. Els Moncada – Aitona perduraran al vescomtat 240 anys més, fins a l'extinció de les jurisdiccions senyorials.

El 1757 el vescomtat havia passat a mans dels ducs de Medinacelli, per entroncament matrimonial entre aquesta família i els marquesos d'Aitona, i aquests hi feien obres de conservació, a les quals estaven obligats a col·laborar els habitants del terme del castell. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 33)

Al segle XIX el rector Campins relata l'ocupació del castell de Montsoriu per les tropes franceses, que l'utilitzen com a punt de partida per als atacs a les viles dels voltants i a Hostalric, on mantenien setge. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 33)

La darrera ocupació militar del castell fou en el decurs de la primera Guerra Carlina, entre els anys 1833 i 1840, quan estigué ocupat per una companyia de la Milícia, fet que també va ocórrer en altres castells de la comarca com Farners i Blanes. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 34)

De mitjans del segle XIX hi ha una sèrie de descripcions del castell, evocadores d'una imatge romàntica, idealitzada, i que esmenten sempre la presència de runes. El castell, per tant, ja es trobava enrunat, possiblement per l'ocupació devastadora de l'exèrcit francès uns quants anys abans. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 34)

Valorització per part de la comunitat

La importància del castell de Montsoriu no ve donada només pels fets històrics, sinó també perquè un gran nombre de personatges i escriptors il·lustres l'han mencionat en les seves obres, duna forma o altre, la construcció. Aquesta prova permet comprovar el gran valor intrínsec o valor humà que té aquesta edificació per la societat. Per una part, per la societat contemporània a l'esplendor del castell, gràcies a cada un dels escrits que s'han pogut descobrir. Ja que el seu esment ens fa pensar que en els segles passats, no passava desapercebut per ningú. Per un altre, a la societat actual, tant els habitants de les poblacions del voltant de Montsoriu que els hi toca directament, com per qualsevol habitant de la comarca de la Selva, de Catalunya o de qualsevol altre lloc del món. El castell és un bé patrimonial testimoni *in situ* de la gran història del nostre país.

Tot el conjunt fan de Montsoriu un bé patrimonial a tenir en compte. Un dels factors importants que ha comportat la investigació¹³ de Montsoriu ha estat el descobriment de tot un univers social (llegendes i toponímies), però també, revelacions obtingudes en els àmbits arquitectònics i antropològics. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 14-17).

Montsoriu és un dels castells més rellevants de Catalunya perquè ha part de tot el que ja he esmentat, gràcies a les seves excavacions s'han dut a terme descobriments destacats.

La primera recerca arqueològica al Castell data del 1952. Però, no és fins l'any 1979 quan van començar les primeres investigacions en el recinte, i no serà fins el 1993 quan s'inicien les obres de recuperació de la construcció. Totes les obres arqueològiques programades en el recinte, a partir d'aquest any, corren a càrrec del Museu Etnològic del Montseny, peça fonamental en tot el projecte del castell. No només per la gestió, sinó també per l'immens treball de recollida de documentació històrica. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 44-47).

Un any després, en 1994, es crea el Patronat per la Gestió, Conservació i Millora del Castell de Montsoriu, òrgan públic que gestiona el monument i vela per la seva recuperació. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 44-47).

¹³ A la web del castell www.montsoriu.cat podeu trobar més informació en relació amb aquest tema.

Des de la dècada dels noranta, fins l'actualitat, s'han dut a terme obres de rehabilitació i excavacions arqueològiques programades. S'ha restaurat la torre de l'Homenatge, la cisterna, la sala gran i el recinte sobirà.

La campanya d'excavacions arqueològiques realitzades en el 2007 ha permès recuperar un dels fons arqueològics més importants del segle XVI localitzats fins el moment. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 44-47). Aquest conjunt de materials està format per una vaixel·la de taula, objectes de cuina i dipòsit (olles, recipients d'oli...), més de trenta objectes de vidre (copes, gerres...) , objectes de la vida quotidiana (daus, flautins...) i objectes metàl·lics (dèdals, gabinets i làmpades...)

(Sala del Museu Etnològic del Montseny. Amb el material descobert en el castell
<http://www20.gencat.cat>. 2013)

A més, s'han recuperat centenars de restes de fauna que han permès fer un estudi exhaustiu sobre l'alimentació i el registre ecològic d'aquesta part del territori. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 14-17).

També es va descobrir que el castell disposava d'un sofisticat mecanisme tecnològic, basat en cisternes, per la recollida d'aigua de pluja i es sap que en el segle XIV es va construir una gran cisterna d'uns 268.000 litres d'aigua per administrar a la fortificació, una de les més grans dels castells gòtics de Catalunya. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 44- 48)

Des de l'àmbit arquitectònic, cal destacar el treball d'enginyeria que van dur a terme els constructors de l'edifici, sobretot en la seva època més esplendorosa (segle XIV- XV), creant tot un circuit defensiu que feia quasi bé impossible la penetració d'enemics en el castell.

En definitiva, el castell de Montsoriu representa una oportunitat pràcticament única per l'arqueologia; degut a la seva rellevància i a la seva complexitat.

Si a tot això li sumem el gran nombre d'activitats que realitza l'Associació dels Amics del Castell, el gran esforç de difusió que realitzen tant les institucions vinculades, com el Museu Etnològic del Montseny, on trobem una sala dedicada exclusivament a l'edificació (la qual serà modificada i renovada pròximament) i el treball de propaganda i de transmissió (sobretot en l'àmbit turístic) que realitzen els ajuntaments de les poblacions properes a la construcció (per exemple creant senders per accedir-hi) i els organismes com el Consell Comarcal i la diputació de Barcelona o de Girona, ens porta a pensar que el Castell de Montsoriu és un bé patrimonial amb una identitat local molt forta, actuant com a referent i sent un motiu d'orgull per a totes les persones vinculades a ell, tant directament (els qui participen en les activitats o hi treballen), com indirectament (ciutadans de les poblacions que l'envolten, aficionats excursionistes o qualsevol persona que el senti com a seu, ja sigui perquè forma part del paisatge que ell mira habitualment, perquè és aficionat als castells o per qualsevol altre cosa).

Aquest factor el puc corroborar jo mateix, ja que en el transcurs i investigació del treball he hagut de comunicar-me amb diverses personalitats relacionades amb Montsoriu, i a part del tracte amable que m'han ofert, he pogut percebre la il·lusió i passió amb la que t'expliquen, t'ensenyen i t'ajuden a conèixer aquesta magnífica construcció que per ells, és molt més que un simple edifici històric.

En aquest àmbit he d'afegir una curiositat. Quan vaig anar a visitar-lo em van explicar que degut al seu abandonament, la vegetació l'havia engolit i havia quedat totalment tapat excepte determinades parts. La gent dels voltants sempre havia vist que a dalt del turó hi havia alguna cosa, però molts no es dignaven a venir-lo a veure. És a dir, que el castell formava part del paisatge quotidià de molts ciutadans, però la majoria no en sabien res. Molts d'ells, ara, amb les intervencions, s'han adonat del majestuós castell que han tingut i tenen davant els seus ulls. Així que per ells, unes runes que probablement no tenien importància anteriorment, actualment s'han convertit en un espai d'honra i satisfacció, perquè ara, allà on veien uns simples vestigis, veuen un esplendorós castell gòtic.

Una de les activitats més destacades que va realitzar l'Associació d'Amics del Castell de Montsoriu va ser la recollida de signatures en suport a la proposta de salvaguardar del castell (1991), amb la qual van aconseguir més de deu mil signatures personals i unes dues-centes de socis d'institucions entre universitats, museus, col·legis, etc. És una altra mostra més del que representa aquest immoble per molta gent. (a.a.c.m. 2014)

Des d'aleshores l'Associació no ha parat de realitzar actes¹⁴ ludicorecreatius i culturals per potenciar la seva presència en el teixit social de la contrada, a través d'arrossades, castanyades, pujades a peu al castell..., i alhora ha estat present en fires i festes d'àmbit local per donar a conèixer l'estat del castell i els treballs que s'hi realitzen i per acostar els veïns al conjunt monumental. Per exemple; cada any, pel dia de Sant Pere, patró de l'església del castell, es celebren concerts, menjars populars i visites guiades pel recinte. (a.a.c.m. 2014)

¹⁴ En la pàgina web de l'associació (<https://sites.google.com/site/amicsmontsoriu>) podeu trobar les nombroses activitats que s'hi realitzen.

Prensa

A continuació mostraré alguns reculls de premsa on es veuen alguns dels actes que s'han realitzat i la difusió que s'està fent de la fortificació.

Premien el Montsoriu com el millor castell de Catalunya

El castell de Montsoriu s'ha convertit en el millor castell de Catalunya, després que hagi guanyat el primer premi Catalunya Nostra, que atorga la Fundació Privada Castells Culturals. Aquests guardons distingeixen la proposta més destacada en la restauració de castells, l'adaptació a noves utilitats -conservant el caràcter original- o les accions destinades a dinamitzar culturalment i turísticament el castell i el seu entorn. Hi havia dues categories, la de castells privats i la de castells públics; i el de Montsoriu, juntament amb el d'Hostalric, optaven al premi en aquesta última. El lliurament de premis es va fer dilluns a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Barcelona i el president del Consell Comarcal de la Selva i del Patronat del Castell de Montsoriu van recollir el guardó.

(14.12.2011. *Diari de Girona*)

Diumenge, 1 de juliol (2012), el castell de Montsoriu viurà la Festa Major dedicada a Sant Pere.

Sota l'organització dels Amics del castell de Montsoriu la jornada permetrà fer una vista recreada al recinte amb una ambientació que ens retornarà als temps de Bernat de Cabrera gràcies als actors de Terra Feudal.

(2012. <http://www.montsoriu.cat>.)

XXa PUJADA A PEU I CASTANYADA

Us convidem a participar en els actes de XXa Pujada a peu i Castanyada popular al Castell de Montsoriu el proper diumenge 10 de novembre de 2013

(2013. <http://www.aacmontsoriu.org>.)

Reunió del patronat del Castell de Montsoriu

El Patronat del Castell de Montsoriu es va reunir ahir per donar compte de diversos àmbits que tenen com a protagonista el castell. El president de l'ens, Joan Garriga, va esmentar les visites o els actes del 650è aniversari de la mort de Bernat de Cabrera. Per la seva part, el tècnic de Cultura, Joan Carles Codolà, va presentar els projectes i actuacions. En la reunió es va presentar la memòria 2013 i es van donar a conèixer les actuacions futures.

(04.04.2014. *Diari de Girona*)

350 persones visiten el castell de Montsoriu per Setmana Santa

Tot i el temps inestable de diumenge i dilluns, els visitants es van mantenir i es va assolir un nou rècord de visites

*SANTA COLOMA DE FARNERS / DDG Un total de 350 persones han visitat el castell de Montsoriu durant els dies festius de Setmana Santa, superant el nombre de visitants esperats des del Divendres Sant al dilluns de Pasqua. (...) (24.04.2014. *Diari de Girona*)*

El castell de Montsoriu al Google Street View

Des del passat 25 de març es pot visitar i passejar virtualment per l'interior de 16 dels principals monuments catalans, entre els quals el castell de Montsoriu, mitjançant l'aplicació Google Street View gràcies a la col·laboració establerta entre el Departament de Cultura i el Centre de Telecomunicacions i Tecnologies de la Informació (CTTI) de la Generalitat de Catalunya amb la companyia americana Google.

(07/04/2014. <http://www.naciodigital.cat>)

Aquesta última és un exemple clar de la gran difusió que s'està realitzant del castell. Qualsevol persona interessada el podrà visitar sense necessitat de moure's de casa.

Ús de l'edificació, abans i ara:

En època plenament medieval, el castell de Montsoriu era el centre de la vegueria del mateix nom, que reunia dins seu les poblacions del rodal (que comprenia els termes dels actuals municipis de Breda, Arbúcies, Hostalric, Gualba, Riells i Viabrea, Massanes i Sant Feliu de Buixalleu). Va esdevenir la vegueria o demarcació més grans dins el territori del vescomtat de Cabrera. Era, a més, a mitjan segle XIV, el cap i casal de la casa vescomtal de Cabrera, seu de la defensa militar de les terres del vescomtat. (Rueda i Tura. 2003. 30-32)

Els habitants dels pobles del voltant, amb l'excepció de Breda i Gualba, havien de contribuir en les obres de manteniment i remodelació del castell, treballant al castell els jornals establerts en els contractes d'establiment de les seves masies. El castell, a més, tenia la funció de protegir els pagesos i vilatans en cas de perill i acollir-los en el seu recinte per donar-los refugi. (Rueda i Tura. 2003. 30-32)

També es sap per documents històrics que en el castell de Montsoriu es guardava bona part de la documentació escrita del vescomtat (llibres, lligalls i cartorals), que contenien els llibres de comptes, de feus i altres referents a la vegueria a la història de la família Cabrera. (Rueda i Tura. 2003. 30-32.)

Aquest fet, junt amb la seva història, produeix que el castell sigui un bé patrimonial amb una potent identitat nacional.

La família Cabrera, com he explicat, van ser un dels llinatges importants de Catalunya al llarg dels segles XII, XIII, XIV, XV i XVII.

Hi ha altres dades històriques que també confirmen la importància de l'edificació en la història de Catalunya:

L'any 1191: el comte-rei Alfons I el Cast va fer estada en el castell de Montsoriu. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 22-39).

A finals del segle XII es pot destacar la referència documental de l'estada del primer rei d'Aragó i comte de Barcelona, Alfons I, a Montsoriu, el 1191. També en aquests anys de finals de segle XII se succeeixen una sèrie de signatures o concòrdies entre els vescomtes de Cabrera Ponç III Guerau i el rei Alfons I. Segons aquestes, el vescomte promet no aixecar-se en armes contra el rei. El comte rei de Barcelona intenta esdevenir el principal senyor feudal i per això necessita la concòrdia de la resta de senyors feudals, entre els quals els vescomtes de Cabrera eren una de les principals famílies. (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 22-39)

Com he explicat en l'apartat de la història de l'edificació, el castell va ser ocupat, en el segle XIX, per les tropes franceses, durant la Guerra del Francès (1808- 1814) i per una companyia de la Milícia Nacional en la Primera Guerra Carlina (1833- 1840). (Font, Mateu, Pujadas, Tura i Rueda. 2000. 22-39)

Es pot comprovar que gràcies a la seva situació geogràfica el castell suposava un bon indret on resguardar-se.

Actualment, l'ús es basa en dos àmbits: la investigació i recerca de tot el que envolta l'edificació, en tots els factors (arquitectònics, històrics, socials, antropològics, etc.) i la difusió de tot el que s'aconsegueixi descobrir, fent participar molt properament als ciutadans i al turisme. Perquè, com he dit, representa una icona d'identitat tant local, com nacional.

A l'estiu, la torre de l'Homenatge del castell, serveix com a torre de guaita per prevenir incendis.

Visitants/ usuaris

La informació aconseguida no és exacte al 100%, són dades aproximades (2013), però que serveixen per fer-nos una idea. En els tres anys que el castell porta obert al públic (des de 2011) l'han visitat aproximadament uns 18.000 visitants. A prop de 6000 per any. Ara bé, el primer any d'obertura van visitar l'edificació més usuaris que la resta de temporades. Cal tenir en compte, que el castell havia estat tancat durant molt de temps. L'accés a l'interior, actualment només està permès els caps de setmana de les 10:00 a les 17:00 h. i amb una visita guiada d'una hora i mitja aproximadament, reservant l'hora amb antelació i abonant l'import corresponent. Aquest fet és per motius de seguretat perquè el recinte està en obres. A més, s'aconsegueix una millor interpretació dels conceptes, quan hi ha una persona que els explica. Al capdamunt del turó no es pot accedir amb el cotxe, l'has de deixar en un pàrquing al costat de la carretera a Fogueres de Montsoriu i caminar uns 30 o 40 minuts fins arribar-hi.

El nombre de visitants fluctua segons l'època de l'any i el temps. Com he esmentat, el castell de Montsoriu es troba dins els límits del paratge natural del Montseny, aquest parc rep la visita de 750.000 – 1.000.000 de turistes anuals (dades del 2013). L'afluència de més públic (al parc) és a la primavera perquè comença el bon temps i sobretot a la tardor quan s'acaba la temporada de platja i la gent surt a buscar bolets i castanyes. Aquest fenomen, evidentment, també repercuteix en les visites al castell.

Hi ha una notícia referent a això:

El Castell de Montsoriu supera els 15.000 visitants en els primers dos anys

(...) la meitat (visitants) són adults; uns 1.500, alumnes que formaven part de grups escolars; uns 1.500, jubilats, i la resta, menors d'edat i estudiants.

(28.04.2013. *Diari de Girona*)

Intervencions en el castell de Montsoriu

Degut a la seva importància el Castell de Montsoriu ha estat contínuament intervingut des del 1990. Les seves intervencions, com he explicat en apartats anteriors, no s'han basat únicament en excavacions i estudis de les restes, sinó que actualment s'ha consolidat tot el recinte apropant els seus vestigis a la imatge esplendorosa que havia tingut l'edificació en el segle XV quan era un dels millors castell-palau gòtics de Catalunya. Per tant, s'han dut a terme restauracions, reposicions, consolidacions d'elements, fabricacions d'accessos, estructures de suport, rehabilitacions, etc.

Anteriorment he explicat algunes de les excavacions arqueològiques, ara em centro a les intervencions arquitectòniques.

Hi ha diversos expedients on expliquen tots els processos. Els dos primers només els esmentaré i posteriorment explicaré molt breument la resta, només per fer una idea de les intervencions fetes i amb quins objectius.

1995 - Projecte de restauració de la sala gòtica del Castell de Montsoriu. Expedient 171/95. Arxiu Històric de Girona.

1999 - Projecte de restauració de la cisterna i obres d'urgència a la torre del Castell de Montsoriu. Expedient 223/99. Arxiu Històric de Girona.

2004 - Restauració del Castell de Montsoriu. Expedient 321/04. Departament de Cultura de la Generalitat. Girona.

Resum de les intervencions¹⁵ del 1990 al 2003:

- A partir de 1990 s'elabora un aixecament topogràfic del conjunt del castell per Geo-3 S.A. que serà completat i actualitzat l'any 1999 amb unes seccions generals.

- Des de 1993 es realitzen camps de treball des de Joventut de la Generalitat.

- L'any 1994 es realitzaren uns primers treballs de neteja i treta de runes sota la direcció dels serveis tècnics dels SSTT que va afectar sobretot a les sales del pati d'armes, com a primer pas per procedir a restaurar-les definitivament.

- Amb un conveni amb la UdG de l'any 1994 es va procedir a elaborar un estudi de les patologies que presentava el castell a càrrec de l'estudiant d'arquitectura tècnica Alfons del Rio Dalmau .

- Paral·lelament un altre equip d'estudiants de la UdG van procedir a elaborar uns plànols de l'estat actual del conjunt de les façanes i seccions del castell.

- A l'octubre de 1995 es van iniciar els treballs de restauració i recuperació de l'ala nord-oest del pati d'Armes. El projecte tècnic de restauració va ser elaborat per l'arquitecte Ramon M. Castells des del propi servei territorial de Cultura de Girona, i fou redactat amb la col·laboració del servei de monuments de la Diputació.

Les obres es van dur a terme en diverses fases i es van acabar l'any 1999. Durant aquesta mateix any es va consolidar la volta de la sala noble del recinte Sobirà.

¹⁵ Aquesta informació està dins l'expedient 321/04: Restauració del Castell de Montsoriu.

- A l'estiu de 1996 van ser descobertes unes pintures al fresc a l'absis de la petita capella romànica. L'any següent les van arrencar i les van traslladar al Servei de Restauració i Conservació de la Generalitat pel seu manteniment.

- A l'estiu de 1997 van destapar parcialment la gran cisterna del Pati d'Armes, fet que va confirmar la importància que va tenir aquest castell en època medieval, amidant un 12 m. de llarg per 5m. d'ample. Constitueix una mostra remarcable d'enginyeria medieval del segle XIII.

- A l'any següent, mitjançant un contractista i elements mecànics, van procedir a buidar completament l'esmentada cisterna, aprofitant els correus de l'antiga volta que es van poder recuperar, pensant en la seva recol·locació en el lloc, quan es restauri la cisterna. També van ser descoberts a l'interior de la cisterna alguns capitells i elements de pedra dels finestrals corresponents a les sales gòtiques del Pati d'Armes, de manera que es va poder confirmar que es tractava de finestrals bífores d'època gòtica i portes adovellades.

- L'any 1998 s'elabora un conveni d'actuació per restaurar el Castell. Hi intervenen el Departament de Cultura, l'Incasol, el Consell Comarcal de la Selva, la Diputació de Girona, els Ajuntaments d'Arbúcies, de Breda, de Sant Feliu de Buixalleu i l'Associació d'Amics del Castell de Montsoriu.

- L'any 2000 es va formalitzar una addenda del conveni, per executar les obres de restauració, que havien de contemplar la recuperació de la Torre de l' Homenatge i la cisterna des del programa de la Generalitat de l'1% Cultural.

- Les obres de la Cisterna i la torre van ser adjudicades a l'empresa Art i Construcció SL el 30 de juliol de 2002, per un import de 115.614 euros (IVA inclòs).

Inicialment l'obra s'havia adjudicat el 13-12-2000 a Callem Tàpies Construccions, que va renunciar a fer-ho després d'haver signat l'acta de comprovació de replanteig i inici en data 17-01-01.

- Posteriorment l'incasol en data 9-1-03 va sol·licitar l'autorització per a la redacció d'un projecte modificat a la Comissió Assessora de projectes modificats i complementaris.

Intervencions¹⁶ fins el 2009:

Recinte Sobirà:

- 2005 – Recuperació Sala Gòtica. Soterrani.

- Tram de muralla annex.

- 2006- Planta baixa. Sales nobles. Cisterna.

- Planta baixa. Torre Homenatge. Consolidació. Acabats i instal·lacions.

- 2007 – 2010- Planta pis. Sales nobles. Terrassa superior. Coberta – Acabats.

- Formació passera de comunicació i escala nova d'accés.

¹⁶ Aquesta informació està dins l'expedient 321/04: Restauració del Castell de Montsoriu

- Opcionalment es preveu la possibilitat de cobrir el pati interior amb un lluernari col·locat a la part superior.

Pati d'Armes:

- 2005- Adequació de l'accés i el pati central. Instal·lacions i paviments.
- 2007- Consolidació i restitució parcial de l'edifici del cos de guàrdia i la Capella. Muralla est.
- 2006 – 2007- Restauració de la muralla restituint algunes parts d'erruïdes. Sud i Oest.
- 2008 – Restitució parcial d'altres edificis perimetrals adossats a la muralla.

Restitució del porxo perimetral.

Acabament del paviment general.

Recinte Jussà:

- 2004 – Zona est. Neteja general i rebaix del nivell actual, amb tria de material. Nova pavimentació tova.

Instal·lacions:

- 2006- Consolidació del talús de la muralla interior.
- Recuperació i consolidació de la muralla exterior. Formació d'accés.

Torre de les Bruixes:

- Consolidació i restauració del conjunt edificat. Sostres, instal·lacions, interiors.

Recinte exterior:

- Neteja i embrossada general. Adequació d'un pas de ronda perimetral al castell. Adequació de l'aparcament.

Aquest ha estat el Pla fins el 2009, aquest any es va dur a terme un altre projecte:

2009- Projecte de restauració del Castell de Montsoriu. Expedient 65/09. Departament de Cultura de la Generalitat. Girona.

En aquest projecte s'exposa la solució i les propostes per:

- 1- *Matacà de la muralla est del pati d'Armes: es preveia consolidar les restes reposant les dues peces de pedra que hi manquen. Fer una reposició volumètrica del parament superior del matacà es faria amb planxa metàl·lica llisa en forma rectangular, marcant l'espai buit d'una espitllera a la part central.(...)*
- 2- *Reposar el finestral gòtic del cos de guàrdia: es conservaven poques peces trencades d'aquest finestral i per tant, es podria restaurar globalment. Es reposaria els dos brancals laterals exteriors i l'ampli de la base amb pedra i la resta d'elements més escultòrics i específics es reposarien amb planxa metàl·lica i perfils del mateix material per formar les columnes i capitells seguint formes més abstractes.*

- 3- *Portal i acabament de la muralla est del recinte Sobirà: el portal d'accés al recinte Sobirà es deixarà delimitat amb un emmacat de planxa metàl·lica llisa que tancarà el gruix perimetral del tram de muralla. A la base es deixarà a la vista el rodapeu i els arrencaments dels brancals de pedra del portal original conservats. (...)*
 - 4- *Els dos portals de les façanes interiors del cos de guàrdia: la restitució de les façanes d'aquell àmbit parteix de les bases conservades originals que són de maçoneria de pedra irregular, on es conserven les bases dels dos portals d'accés. Es coronarien els murs a una certa alçada acompanyant els arrencaments de pedra dels arcs inferiors, i es recuperarien els carreus dels marcs dels portals fins arribar a aquesta alçada de la maçoneria. (...)*
 - 5- *Per la zona d'accés al recinte del Castell des de el recinte Jussà, es planteja la recuperació de la graonada original conservada darrera el portal principal dovellat que també es planteja recuperar íntegrament reposant les peces de pedra que falten.*
- (...)

2011- Projecte executiu de la restauració del Castell de Montsoriu. Expedient 139/11. Departament de Cultura de la Generalitat. Girona.

L'anomenada fase IV- A va tenir com a objectius fer una sèrie d'actuacions en el Recinte Sobirà que van permetre la consolidació de les estructures existents, la restitució volumètrica, i que va fer possible la visita parcial del Recinte Sobirà. Tot facilitant la circulació dels visitants.

Les característiques de la restauració arquitectònica

Aquests són les característiques que s'expliquen i es repeteixen en totes les intervencions dutes a terme al Castell de Montsoriu:

En tota la restauració han procurat ser molt continguts en quan a la diferenciació d'aquelles parts reconstruïdes en relació amb la fàbrica original. Per exemple, en el cas de la torre d'Homenatge s'havia de trobar el punt de relació adequat amb les importants restes del remolinat de calç que es conservava en bona part de la façana de la torre, que constitueix un aspecte singular, i prou remarcable en el patrimoni medieval català. (Pla Director. 2003)

El Pla del conjunt prima la recuperació del conjunt edificat de la etapa de plenitud del castell esdevinguda durant el segle XV moment en que es va consolidar, amb l'actual estructura edificada amb els tres recintes defensius en ple funcionament, i una vegada doblades i reforçades les muralles dels dos sectors principals. Es tracta de recuperar un exemple remarcable d'arquitectura gòtica aplicada a un conjunt militar de gran interès estratègic en aquest àmbit geogràfic. Per això es planteja consolidar totes les parts que encara es conserven, referent als terrats superiors i al pas de ronda en aquells trams de muralla que conserven bona part de l'estructura del mur original. A més, es vol adequar uns espais per a ser visitats en condicions específiques (no estan incloses les instal·lacions ni cap requeriment museístic). (Pla Director. 2003)

En quan als àmbits dels murs que es troben més perduts es preveu **reposar-los¹⁷ de manera parcial**, sense arribar al seu coronament amb merlets, sinó **deixant-los a un nivell suficient**

¹⁷ **Nota:** Els conceptes destacats en negreta són aquells criteris que aconsellen seguir les restauracions més contemporànies i que posteriorment explico.

que permeti entendre la volumètrica original del castell i alhora recuperant les edificacions que eren adossades a ell per la cara interior. Aquesta situació es dona sobretot en diversos sectors del Pati d'Armes on hi ha amplis fragments de muralla enderrocats i algunes parts de torres defensives que també han estat perdudes. En aquest sector també es veu clara la necessitat de recuperar, en la mesura possible les edificacions i la porxada perimetral que havia ocupat tot el perímetre de l'esmentat Pati d'Armes, i el portal d'accés a ell, aportant **solucions arquitectòniques i constructives pròpies de l'arquitectura contemporània**, que tinguin una continguda **diferenciació de les parts que es planteja reconstruir en relació a les estructures originals** conservades. **Els elements nous necessaris per a l'adequació dels espais es distingiran materialment dels elements existents, procurant recuperar l'espaiabilitat del projecte original.** Els espais del castell han estat reordenats i fets visitables i utilitzables en funció de la seva ubicació i el seu estat de conservació i d'interès històric i arquitectònic. Per fer això possible, **es van considerar tots els vestigis arquitectònics descoberts** a partir dels treballs arqueològics que complementen aquests aspectes poc evidenciats en les restes d'estructures conservades de manera evident en tot l'àmbit del castell. (Pla Director. 2003)

Penso que s'han d'establir uns límits alhora d'intervenir en un monument històric- artístic. En primer lloc, com he mencionat els qui gestionen el castell van decidir que la millor forma de mostrar l'edifici al públic, és recreant-lo en la seva màxima esplendor (època gòtica). Va ser el moment en que el castell va arribar al seu punt de màxim desenvolupament arquitectònic i tecnològic. Per tant, totes les intervencions del castell han anat destinades a recrear l'aspecte que tenia en el segle XIV I XV. També cal dir, que han conservat a la vista elements romànics com l'absida de la capella, perquè creuen que és un element que no desvirtua l'ambient i entra perfectament en el discurs del castell. Per tant, és important adaptar cada peça a l'espai de la construcció, segons les informacions i conceptes que es vulguin transmetre al visitant.

En el Castell de Montsoriu com les normes de conservació i restauració indiquen, es diferencien les parts noves de les parts originals, igual que els materials recents, dels antics. La idea és accentuar els elements fets amb materials contemporanis perquè compleixin la funció de difusió i de seguretat, i al mateix temps emfatitzar el valor original dels materials i les peces primitives del castell. Ara bé, s'han realitzat intervencions que afecten visualment al visitant i desvirtuen el lloc. La utilització de materials molt moderns, distorsionen el caràcter gòtic que vol transmetre el discurs del castell i creen certa desil·lusió a l'usuari.

Les intervencions del castell segueixen els corrents restauradors més moderns. En primer lloc, les idees aportades per Camilio Boito (1836-1914) el qual defensava la dialèctica entre els vestigis vells i nous, deixant de banda els falsos històrics. Proposava la mínima intervenció, només la necessària per la consolidació, respectant sempre els afegits. Després l'anomenada restauració crítica que proposava Cesare Brandi (1906- 1988) es basava en tractar l'obra com a peça principal, la qual condicionava la restauració i no a la inversa. La restauració s'havia de realitzar segons tota la documentació que es disposés de l'edifici. S'havia d'intervenir per recuperar el monument en el seu ambient, utilitzant intervencions reversibles. Per últim, les restauracions dels anys 70 apostaven per no completar del tot els edificis, aquests s'havien de tractar com un document a conservar.

En Montsoriu, es combinen característiques de totes elles. Compaginen elements de diferents èpoques i el discurs segueix sent igual de coherent, es fan visibles les restauracions, es valora

l'estructura i s'utilitzen noves tecnologies i nous materials; com heu pogut comprovar s'utilitza el ferro i altres elements per completar les restauracions. A més, es conserven els components identitaris de l'edifici; mantenir l'aspecte de castell; les torres, les muralles, etc. era primordial. Aquests corrents de restauració moderns també diuen que s'ha de despertar l'interès de la població dels voltants i s'ha de treballar la infraestructura d'una forma global, és a dir, amb el seu entorn, no només els vestigis materials. Tot això s'ha estat duent a terme en el castell de Montsoriu, per exemple conservant la prohibició d'accedir al damunt del turó amb el cotxe, ja que penso que és un encert fer que la gent hagi de pujar a peu l'últim tram (45'). Aquesta ascensió també forma part del ritual del propi castell i de la seva pròpia història, amb ella, nosaltres (ciutadans del segle XXI) podem fer-nos, encara que sigui una petita idea, de com devia ser la pujada al castell en els segles XI, XII, XIII, XIV, XV, etc. quan el turó estava ple de vegetació i no hi havia les tecnologies i innovacions que hi ha actualment. Com he explicat, els actuals criteris de restauració tenen en comte la relació que existeix entre l'entorn i l'edifici arquitectònic.

Ara bé, el castell de Montsoriu ha de combatre algunes problemàtiques que aquests tipus d'intervencions tenen actualment i que té el propi edifici. S'ha d'anar molt en compte a partir d'ara de no recarregar de massa irrealitat la construcció, perquè es correria el perill de banalitzar-lo. Cosa que reconec, que ha passat una mica amb l'entorn (suposo que la grua i els elements d'excavació (andamis, eines...) influeixen molt), però penso que comença haver massa artificialitat al voltant del castell. És a dir, encara que sigui indirectament o inconscientment s'estan creant falsos històrics que poden portar confusió als usuaris. Ara, no hi ha problema perquè alhora de visitar l'edifici ho fas amb un guia que et va indicant el què és original i el què no, a més crec que és molt encertat que t'expliqui perquè en aquell indret determinat s'ha reproduït allò així o perquè no, i quin tipus de material i forma s'han fet servir. Ara bé, s'haurà de vigilar alhora de fer la visita lliure, perquè sense una bona informació, l'espectador pot adquirir un discurs equivocat. Crec que la política de potenciar els elements arquitectònics excavats és l'adequada, no es pot córrer el risc de voler crear un castell idèntic a com era, s'ha de conservar l'essència de l'edifici. Per tant, s'ha d'anar molt en compte de cara al futur de no travessar la línia i desvirtuar el valor del monument. S'han de meditar molt minuciosament totes les decisions i observar tots els punts de vista que sigui possible.

Un altre dels conflictes que pot haver, es que segurament hi haurà hagut gent que no li deu haver agradat aquest canvi que ha patit el castell i crec que també mereixen el respecte de mencionar-los. Abans de les actuacions, el castell estava en runes, amagat per la vegetació. El moviment excursionista de la zona segur que el coneixia i molts d'ells hi devien realitzar caminades. Alguns devien estar encantats de l'aspecte romàntic del castell, per ells potser era un símbol o una icona. A més, no oblidem que la zona encara tindria un accés complicat, per tant l'excursió al castell era un ritual fantàstic en tot el seu conjunt. Tot això, ho han perdut des de que van començar les actuacions i possiblement el caràcter romàntic del castell; la pau, la tranquil·litat, la solitud, etc. mai més el torni a recuperar. Per tant, el valor que tenia el castell en determinat moments per aquestes persones ha quedat oblidat.

Algunes imatges de les intervencions realitzades:

(Fotografia: Alexandra Pallarés. 2014)

Aquí podem observar aquesta gran diferenciació de materials i de formes constructives.

(Fotografia: Alexandra Pallarés. 2014)

En la imatge comprovem la reconstrucció dels arcs i la volta d'una de les sales. Observem que els materials són diferents, es combinen elements originals amb altres d'artificials. S'aconsegueix recrear l'aspecte original.

(Foto: Alexandra Pallarés. 2014)

A la imatge de sota es pot veure, en un dibuix, com era l'aspecte original del pati d'armes. Es pot comprovar que l'acabat actual no té res a veure amb l'aspecte primitiu. Per tant, s'ha dut a terme la utilització dels millors materials i formes possibles per satisfer unes necessitats determinades, però no per fer una representació fidel. Això, pot provocar dubtes i confusions als visitants. Així doncs, queda més remarcant el fet d'entendre els monuments arquitectònics com a contenidors d'equipaments i serveis.

Foto: Alexandra Pallarés. 2014

La previsió¹⁸ del pressupost final de totes les intervencions en el Castell de Montsoriu és la següent:

	Euros
Recinte Sobirà	928.220
Pati d'Armes	2.255.510
Recinte Jussà	1.131.600
Torre de les Bruixes	108.000
Recinte Exterior	116.250
Execució material total	5.447.446
Total amb impostos	7.733.309

Font: *Pla Director del Castell de Montsoriu*. 2003. Diputació de Girona.

La restauració i conservació són uns fenòmens canviants que es guien per idees, conceptes i tendències, no són unes ciències exactes i potser el que és “correcte” avui, d'aquí uns anys no ho serà. El que està clar, és que cada cop més, es mira per la bona i adequada preservació del patrimoni. Pel castell de Montsoriu s'ha realitzat i s'està realitzant una restauració conforme a la difusió que es vol fer d'ell i a les necessitats que aquesta difusió crea. S'han seguit els procediments actuals que hi ha de restauració, des de la seva primera intervenció al 1990 s'ha intentat actuar segons uns patrons generals. Al ser fidels ha aquest model ha propiciat que encara que hagi tingut un gran nombre d'intervencions, el resultat hagi quedat homogeni i uniforme de manera que el discurs que es transmet i el viatge que s'experimenta entre els seus vestigis és del tot coherent. S'ha fet allò just i necessari per la comoditat, per l'experiència i per l'adquisició del major coneixement possible de l'edifici per part de l'usuari.

¹⁸ És una previsió que es va fer al 2003, actualment desconec si han estat aquests resultats o no.

Idees i projectes futurs (pot ser que es realitzin o no):

Aquestes són les propostes extretes de l'expedient 321/04 – *Restauració del Castell de Montsoriu*, del període 2014-2019.

Durant aquest temps s'intentarà excavar la major part del recinte ubicat entre el castell i la torre de les Bruixes, així com aquesta mateixa torre. Per perioditzar aquesta actuació serà d'especial importància les lectures geofísiques i de radar realitzades per l'empresa SOT en aquesta àrea.

En el període 2019-2025: seria la darrera fase d'intervenció en el castell i s'actuarià en el fossat i en el Recinte Jussà.

Acabada aquesta programació, encara restarien petites intervencions arqueològiques, que es podrien dur a terme en els farciments d'algunes habitacions del Pati d'Armes, per acabar de definir més el funcionament del castell.

No vol dir que tota aquesta programació es pot veure modificada a mida que es desenvolupi l'excavació arqueològica, perquè és molt probable, per no dir segur, que sorgiran elements que ara no podem preveure, però que poden ser importants. (expedient 321/04. 2004)

Els següents projectes són els que membres gestors del castell m'ha comentat (2013):

- El més immediat és la realització d'una festa en commemoració dels 650 anys del degollament de Bernat II que es realitzarà en el castell aquest mateix any 2014.

- Com he explicat, l'accés a l'edifici és complicat. Així que hi ha un projecte per fer-hi arribar el transport públic o si més no, millorar la connexió. Això està relacionat també amb l'adequació de les infraestructures del castell per gent amb mobilitat reduïda, ja que fins ara no és possible la seva visita.

- Evidentment, es continuarà potenciant les parts visibles i s'adaptaran les que siguin descobertes, a l'itinerari i al discurs que s'ofereix.

- Es seguirà amb la col·laboració del Museu Etnològic del Montseny, pel que fa a la documentació i a la mostra de les peces extretes del castell. Aquest fet és important, perquè produeix que els objectes obtinguts en les excavacions disposin d'un espai completament adaptat a ells que compleix amb totes les mesures necessàries per la seva conservació. Si no fos així, es tindrien que exposar en el castell o lluny d'ell, arriscant-se a molts factors que podrien produir la seva pèrdua. Com anteriorment he fet esment, el museu té el pla de fer una nova sala amb les troballes recents.

Amb aquest fet es pot relacionar el projecte de decoració de les sales del castell, ja sigui amb objectes reals o amb rèpliques que permetin interactuar als visitants i facin l'experiència encara més real i enriquidora.

- Un altre dels futurs plans és la realització d'una caseta de recepció adequada amb l'entorn, ja que ara és una de plàstic prefabricada.

- Pel que fa l'apartat de difusió, hi ha prevista l'edició de catàlegs, llibres, fulletons, etc.

- En l'àmbit arqueològic hi ha programades nombroses excavacions en indrets on encara no s'ha investigat.

- I per últim, uns dels projectes o idees que trobo més destacat és la visita lliure, per tant hauran d'adequar tot l'interior amb plafons, panells informatius i altres serveis. A més volen obrir durant més dies de la setmana, no només els caps de setmana, segurament en funció del bon temps i de les estacions, segons l'afluència de públic¹⁹.

Anàlisi econòmica

Abans de tot, cal dir que totes les organitzacions o institucions vinculades amb el castell són sense ànim de lucre. Cada institució del patronat aporta una quantitat específica, a part de les subvencions que la Generalitat pugui oferir.

Actualment el preu de la entrada general d'adult és de 5 euros. Després hi ha descomptes per estudiants, menors de 18 anys, jubilats majors de 65, família nombrosa, etc.

Els diners de les entrades van destinats exclusivament a l'àmbit del castell. Per exemple; per les seves activitats. A part, s'ha de comptar amb les despeses de personal, electricitat, seguretat, obres, aigua, etc.

Quan vaig realitzar la visita guiada vaig preguntar quin tipus d'usuaris solia rebre el castell.

Si reflexionem, en primera instància, podem pensar que actualment no aporta cap desenvolupament econòmic. Degut a la situació geogràfica de la que disposa (allunyat dels municipis) podem pensar que la gent va a veure el castell i prou. Però, és cert això?

El castell és visitat per un públic molt divers, habitualment forans que venen a passar el dia a la comarca. Com el guia em va confirmar, tant els comerços, com els restaurants dels pobles del voltant i del Parc Natural del Montseny, en surten beneficiats. A més, durant la visita guiada promouen l'anada al Museu Etnològic, per tal d'aconseguir una informació completa del castell, ja que com he dit, hi ha una sala específica amb les troballes realitzades. A part, segons vaig poder saber, la visita al castell és un suggeriment que moltes cases rurals i hotels de la zona ofereixen als seus clients, a més ho especifiquen en les seves webs. Així doncs, el castell és un gran reclam turístic per la regió i és un element patrimonial que concorda perfectament amb el discurs del turisme rural i cultural.

En conclusió, si realitzéssim un estudi de visitants veuríem que la influència econòmica del castell és molt superior de la que podríem pensar en un primer moment.

¹⁹ **Nota:** aconsello realitzar la visita guiada que val molt la pena.

Possibles conflictes amb la llei del Patrimoni Cultural Català/ 1993.

El Castell de Montsoriu és un gran exemple d'un molt bon tractament de la llei, d'uns projectes sòlids i estudiats i d'unes intervencions adequades i mesurades amb uns objectius específics molt ben determinats. En conclusió, una gestió bona del patrimoni.

Com m'explicava un dels guies (Josep Lluís) quan vaig anar a fer la visita, el fet de que no s'hagi corregut per fer les coses, no hagin tingut cap mena de pressió per part d'institucions o administracions, ja que la situació aïllada del Castell ho permetia, i la gran implicació d'ajuntaments i associacions, junt amb l'ajuda del Museu Etnològic del Montseny, han disposat que s'hagi anat treballant a la velocitat adequada, raonant cada decisió i cada detall.

Conclusió

Com a conclusió crec que és important entendre o fer entendre que el patrimoni s'ha de conservar i per fer-ho és necessari dur a terme unes mesures que possiblement no agradin a tothom, però són les necessàries per poder seguir gaudint del patrimoni de casa nostra. Sembla ser, després d'haver realitzat l'estudi, que tota decisió presa envers al Castell de Montsoriu ha estat meditada i destinada a extreure el millor rendiment de l'edifici i de tot el que l'envolta i sobretot perquè els visitants i usuaris el puguin gaudir de la millor forma possible i el que crec més important, el puguin identificar com a seu. Aquesta és la manera de conservar durant molts anys més el Castell de Montsoriu amb els valors i reconeixements que li corresponen.

(Porta d'accés a una de les sales del Castell de Montsoriu. Fotografia: Alexandra Pallarés. 2014)

Castell de Sant Joan de Blanes

El castell de Blanes, anomenat també castell de Sant Joan és un edifici destacat en aquesta població. Els seus habitants parlen d'ell amb orgull, encara que saben ben poc de la seva història. Ubicat damunt del turó de Sant Joan presideix la vila amb majestuositat, la seva posició estratègica el va convertir, al llarg dels segles, en un element militar fonamental. La funció defensiva va esdevenir la seva principal característica, les nombroses guerres viscudes i el desenvolupament de les tecnologies van perjudicar les seves competències portant-lo a un estat de semi-ruïna. Els comtes de Cabrera van ser els seus principals residents, però no els únics.

Actualment només queda una torre circular i uns pocs vestigis de la muralla. La poca documentació i una mala intervenció arqueològica han provocat que hi hagi molt poca informació que ajudi entendre el seu conjunt i el què representava.

En el segle XX els habitants de Blanes van lluitar per mantenir-lo de peu i evitar la seva desaparició. Finalment als anys 90 es va decidir adaptar l'estructura i el seu entorn per crear un magnífic mirador des d'on s'observa l'horitzó. Arquitectònicament ha perdut tota funció, la torre, que també va estar reformada, és l'únic vestigi que queda d'un important element històric que serveix per entendre Catalunya, però sobretot, per esbrinar la història dels blanencs, de la comarca de la Selva i els voltants.

(El turó de Sant Joan amb el castell al seu damunt. 2014. Fotografia: Adrià Pérez)

Ubicació

El Castell de Blanes o de Sant Joan, rep el seu nom de l'ermita situada en els seus peus. Està situat dalt del turó de Sant Joan, d'uns 173 m, s.n.m., al nord de la vila de Blanes (Selva).

El castell domina la vista d'una extensa regió; a la part est podem observar la gran mar Mediterrània, a la part oest, el turó de Santa Bàrbara (una altra ermita de Blanes), a la part nord observem els turons de Lloret de Mar i a la part sud observem el Montseny, la població de Blanes i la seva costa, la desembocadura del riu Tordera, els municipis de Malgrat de Mar i Palafolls amb el seu castell i si no hi ha núvols podem arribar a veure fins i tot la muntanya de Montjuïc de Barcelona. En total una panoràmica molt àmplia i uns dominis molt prolongats.

(Panoràmica de la part nord des del castell de Sant Joan (Ermita de Santa Bàrbara). 2014. Fotografia: Adrià Pérez)

(Panoràmica part oest des del castell de Sant Joan. 2014. Fotografia: Adrià Pérez)

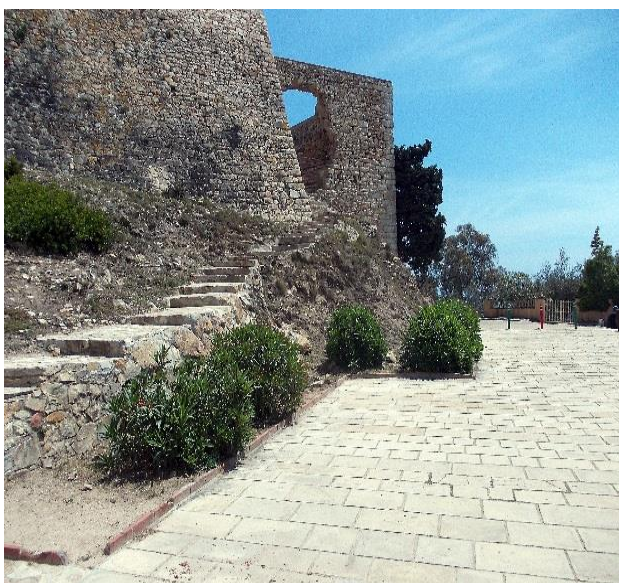
Actualment l'accés està habilitat per arribar-hi amb facilitat. Hi ha una carretera que arriba fins al damunt del turó. Un cop allà hi ha un pàrquing on deixar el vehicle i poder visitar el castell a peu. El creixement de la vila ha provocat que el castell quedi integrat en el nucli urbà. Fins i tot s'han construït edificis a escassos metres de la fortificació. Aquesta situació propera al centre provoca que les visites siguin constants. Ara bé, no hi ha cap transport públic que hi accedeixi.

Hi ha diverses rutes excursionistes que arriben fins amunt del turó.

(Carretera d'accés i pàrquing del castell . 2014. Fotografia: Adrià Pérez.) (Un dels camins que pugen al castell. 2014. Fotografia: Adrià Pérez)

Per arribar a l'estructura del castell (a l'interior) és més complicat, hi ha una successió d'escales recentment reformades que permeten arribar al capdamunt. Un cop allà hi trobem un magnífic mirador. L'accés està limitat per persones amb discapacitats o mobilitat reduïda. Tot l'entorn del castell està pavimentat.

(Escales d'accés a l'interior del castell de Sant Joan (Blanes) – Escales d'accés al mirador del castell de Sant Joan (Blanes). 2014. Fotografia: Adrià Pérez)

Descripció del castell i estat actual

Actualment en l'edifici es pot observar la torre mestra circular i el recinte de muralles exterior (Annex IV: *Plànol d'acondicionament del castell de Sant Joan*). La torre té una alçada d'uns 15 m. aproximadament, un diàmetre de 7,25 m. i els murs són d'1 m. de gruix. L'única porta s'obre a 9,5 m. del sòl. La construcció es fonamenta damunt la roca i l'aparell constructiu presenta uns quants carreus grossos (49 x 40 cm.) a la base i la resta carreus ben arreglats més petits (39 x 36 cm.). (Llorens i Manzano 1994. 61-71).

Del recinte exterior s'han conservat murs al sud, on hi havia la porta, i una espitllera a ponent. L'aparell constructiu dels murs és molt irregular. El gruix oscil·la entre els 95 i els 120 cm. De la porta d'entrada, situada al punt més meridional, en queden només algunes pedres dels brancals i de la llinda. A la part nord hi ha una cisterna. La capella del castell, avui dia molt transformada, la trobem fora del recinte emmurallat a la part sud. (Llorens i Manzano. 1994. 61-71)

(Castell Sant Joan (Blanes) (nord, sud i interior). 2014. Fotografia: Adrià Pérez)

Les restes més antigues del castell documentades en la intervenció arqueològica dels anys 90, (Llorens i Manzano. 1994. 63.) són la fomentació d'un angle de mur molt malmès per la rasa de fonamentació dels murs perimetrals posteriors, situats arran de l'actual angle sud-est de la

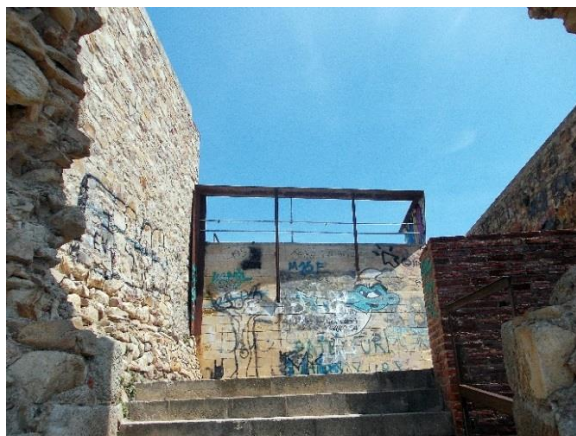
fortalesa, molt ajustat a la roca mare. Se'n conserven, per la cara que és possible de veure, 8 filades en elevació força regulars (1,40 m. de llargada a la base i 2,5 m. a la part superior per 1,30 m. d'alçada) revestint un aflorament de roca. Les filades estan formades per blocs majoritàriament paral·lelepípedics de dimensions que oscil·len. Entre ells hi ha blocs de mides més petites i formes irregulars, com una mena de falques. Estan lligats amb un morter de sorra i calç de color rosat. (Llorens i Manzano. 1994. 63.)

(Zona on es va fer la rasa de fonamentació per fer l'estratificació. 2014. Fotografia: Adrià Pérez)

L'estat de la fortificació és enganyosa. El castell ja no és un element arquitectònic històric, s'ha convertit en un simple vestigi mort que mira com la població de Blanes creix i ell queda buit en el temps. Ha patit tantes modificacions que és pràcticament impossible saber quines són les parts originals. Recentment (maig 2014) tant l'edificació com els entorns han estat netejats. La vegetació ha estat reduïda i cuidada, s'ha extret bona part de la brossa i s'han acondicionat els accessos. Tot i així continua estan ple de pintades, murs derruïts, vidres, etc. A més, se li han de sumar tots els agents naturals de deteriorament (sol, vent, pluja, etc.) que són inevitables.

(Escala d'accés al mirador del castell de Sant Joan (*graffitis*). 2014. Adrià Pérez)

La seguretat del conjunt és nul·la, les il·luminacions han estat destrossades, les baranes estan oxidades i hi ha alguns punts que no disposen de cap element de seguretat contra caigudes. Tampoc trobem cap panell informatiu, ni cap cartell, ni senyal de prohibició o d'avertiment (*no llençar escombraries*, per exemple). Dins del recinte no hi ha cap paperera. En els entorns en trobem tres. L'ajuntament fa anys que no s'encarrega del conjunt. Com a molt hi realitzen una neteja un cop a l'any, per la temporada d'estiu.

Nivell de protecció i gestió de l'edifici

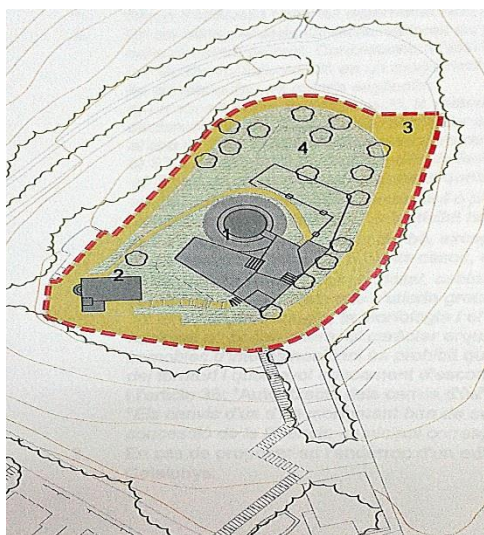
El castell de Sant Joan està protegit pel *Decret de 1949* que protegia els castells espanyols que posteriorment la *Llei del Patrimoni Històric Espanyol* de 1985 va adherir i li va atorgar a ell i a tots els castells d'Espanya la categoria de Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN). Posteriorment la *Llei del Patrimoni Cultural Català* del 1993 va continuar amb aquesta categoria, la qual determina un seguit de característiques que han de complir els béns culturals.

L'Ajuntament de Blanes és l'organisme encarregat de la gestió de l'edifici. En 2006 es va crear un *Pla especial de protecció del patrimoni ambiental, paisatgístic, arquitectònic-artístic i un catàleg*. Aquest pla estableix la categoria de protecció A al castell de Sant Joan: *Béns culturals declarats d'interès nacional, de relleu per Catalunya. (BCIN). Aquests béns han estat declarats pel Govern de la Generalitat, i estan inscrits en el "Registre de béns culturals d'interès nacional", que gestiona el Departament de Cultura.*

El següent quadre mostra els valors pels quals es dona la protecció al conjunt:

DESENVOLUPAMENT DELS CONTINGUTS DEL PLA ESPECIAL DE PROTECCIÓ			CATÀLEG						
			RELACIÓ DELS BENS CATALOGATS SEGONS ELS VALORS MOTIU DE LA PROTECCIÓ						
			VALORS MOTIU DE LA PROTECCIÓ				VALORACIÓ PAISATGÍSTICA		
			HISTÒRIC/ ARQUEOLÒGIC	ARQUITEC- URBAN-ARTÍSTIC BOTÀNIC	SENTIMENTAL- SIGNIFICATIU	ECOLÒGIC- AMBIENTAL	BELLESES NATURALS, PANORÀMIQUES- PERSPECTIVES	PARCS, CAMINS, JARDINS PRIVATS I/O JARDINS DESTACATS	CONJUNTS REFERENTS DE L'IDENTITAT I L'ESTÈTICA URBANA
DENOMINACIÓ	COMPONENTS								
	DENOMINACIÓ	nº							
Elements E	Torre de Sant Joan (E1)	1. TORRE							
		2. CASTELL							
		3. ACCÉS							

Font: *Pla especial de protecció del patrimoni ambiental, paisatgístic, arquitectònic-artístic i el seu catàleg de Blanes (La Selva).* 2006.

Delimitació de l'element catalogat

Font: *Pla especial de protecció del patrimoni ambiental, paisatgístic, arquitectònic-artístic i el seu catàleg de Blanes (La Selva).* 2006.

L'edifici és propietat de l'Ajuntament de Blanes, el qual s'encarrega de la seva gestió amb la supervisió de la Diputació de Girona i de la Generalitat.

No hi ha cap patronat, ni associació en relació al castell. En canvi, sí per l'ermita (*Associació Estimen les Ermites de Blanes*).

Història

Les primeres referències documentals del castell de Sant Joan daten del 14 d'octubre de l'any 1002. En aquesta data, els comtes Ramon Borrell i Ermessenda (comtes de Barcelona) donen un alou a Seniofred, vescomte de Girona. Entre les seves afrontacions s'esmenta el castell de Forcadell. Els arquitectes Josep Maria Llorens i Susana Manzano aporten en el seu estudi/article (Llorens i Manzano. 1994. 61- 73) teories d'investigadors que debaten si el castell de Forcadell és la fortificació de Blanes o no.

Entre 1051 i 1058 la comtessa Ermessenda, vídua del comte Ramon Borrell, restitueix el bisbat de Girona. Esglésies, jurisdiccions, feus i altres elements eren retinguts per l'església de Girona, entre ells, hi figurava el castell de Blanes.

Segons l'article de Llorens i Manzano (Llorens i Manzano. 1994. 61- 73) entre els anys 1050 i 1076 Ponç Guerau, vescomte de Cabrera, va jurar vassallatge al comte de Barcelona, Ramon Berenguer I, i aquest li va entregar un conjunt de possessions, entre elles el castell de Blanes, el document diu textualment "*i de ipso castro de Blannes*". Aquest document confirma el castell de Blanes com a propietat del llinatge dels Cabrera i demostra que l'esmentada fortificació ja existia en el segle XI. En aquest segle, el recinte podria tractar-se d'un model força simple, format per la torre mestra envoltada per un recinte emmurallat. Actualment podem fonamentar aquesta aproximació a partir de l'estructura de la torre mestra que es conserva, la qual coincideix amb el model de torre amb una única porta enlairada (clau de la seva defensa) habitual entre els segles X i XII. S'envoltava la torre amb un recinte murallat de majors o menors dimensions. Era un tipus de castell força corrent durant aquests segles. Per exemple prop de Blanes en tenim exemple similars com el castell de Lloret o el de Farners.

Des del punt de vista arqueològic, no es pot aportar cap dada nova sobre el castell de Sant Joan fins al segle XIV. Les velles cròniques, segons Llorens i Manzano, apunten a que les tropes de Felip l'Ardit van destruir Blanes el 1285, entre altres localitats, però no es sap del cert si va ser el castell de Blanes el que van destruir, ja que només podem trobar una breu nota: *Blanarum castrum*, per confirmar-lo (Monreal i Riquer. 1955. 279-285). També és possible que l'any 1332, Blanes quedés destruïda pels genovesos. (Llorens i Manzano. 1994. 61- 73)

En aquests enfrontaments el castell degué resultar força perjudicat. El 15 de juny de 1373, Pere el Cerimoniós facultà Ramon de Blanes²⁰ per imposar una *sisà* (impost) sobre certes mercaderies durant un termini de cinc anys, per tal de reconstruir els murs de la vila i el castell de Blanes.

Segons escriu Josep Cortils i Vieta en la seva *Ressenya Històrica de la Vila de Blanes* (Cortils. 1882), l'any 1245 Guillem de Blanes i la seva muller Guillermina Maria, senyors de Blanes i subfeudataris dels Cabrera, creen un benefici de 350 sous pel manteniment del culte la capella de Sant Joan. Aquesta capella castral va ser bastida com a capella del castell i per la manca d'espai va ser situada fora del recinte. No es sap amb exactitud quan va ser construïda, però els primers documents que es troben són del segle XIII i l'any 1358 consta que hi havia un capellà beneficiat que en tenia cura. També es sap que a mitjans del segle XV, coincidint amb el declivi del castell, la capella estava deteriorada. Posteriorment va construir-se una de nova. L'aspecte actual de la capella correspon a la restauració del 1958 quan es va refer la teulada i l'artista blanenca M. Teresa Bedós va pintar uns frescos en l'absis en al·legoria al sant. La capella està

²⁰ (finals s.XII - 1235) va ser un laic i frare mercenari de la família dels senyors de Blanes. Un dels primers fundadors de l'Ordre de la Mercè al convent de Barcelona.

tancada tot l'any excepte el 24 de juny, festivitat del sant, quan s'hi celebra una missa, on es canten goigs, amb l'assistència de molts devots. (Valls i Coll, Domènec. 1995. 51)

L'any 1381, Bernat IV de Cabrera, adquireix el castell de Blanes a Ramon de Blanes. Bernat, que havia intervingut com a capità general al costat de Martí el Jove en la conquesta de Sicília, va ser nomenat comte de Mòdica pel monarca en agraïment pels serveis prestats. En aquest moment també s'inicia en la part alta de la vila la construcció de la nova església i el palau vescomtal dels Cabrera. El palau va ser un dels principals motius que va portar al declivi del castell. Els comtes de Cabrera volien una residència més gran i còmode, així que al segle XV es van traslladar aquí, deixant abandonada la fortificació del turó. (Llorens i Manzano. 1994. 67)

Entre 1462 i 1472, la vila i el castell de Blanes van passar per les vicissituds de la guerra civil catalana²¹ que assolaven el Principat, la vila va passar diverses vegades de les mans dels partidaris del rei Joan II, a les de la Generalitat. El mes de setembre de 1471, el capità Joan Sarriera²² i Bernat d' Armendaris²³ van atacar Blanes, que estava en poder de la Generalitat, i van ocupar el castell i el palau. Va ser precisament aleshores, quan aquests senyors i altres van notificar al rei Renat d'Anjou, nomenat per la Generalitat, el seu pas al bàndol de Joan II. Pocs dies abans de l'atac, Joan II havia venut Blanes i altres llocs del vescomtat de Cabrera a Joan Sarriera. Els Cabrera els van recuperar més endavant mitjançant compensacions econòmiques. No deixa de ser curiós que el mes de febrer de 1472 el rei Renat d'Anjou concedís Blanes, que ja no estava sota el seu domini, entre altres possessions confiscades, als rebels, concretament al comte Hug Roger de Pallars²⁴, com a premi a la seva fidelitat a la causa del Principat. (Llorens i Manzano. 1994. 68)

La guerra civil de 1462-1472 i la posterior segona guerra remença²⁵ (1482-1484) van ser les darreres ocasions en què la major part dels castells d'origen medieval van jugar un paper important des del punt de vista militar. La progressiva aplicació de la pólvora i de l'artilleria a les campanyes militars i els subsegüents canvis de tàctiques, els van fer esdevenir pràcticament inútils. Aquells que, sigui per una posició especialment estratègica o per alguna altra causa, van continuar essent considerats importants, van ser refets i convertits en fortificacions baluartades, més d'acord amb les noves armes i tàctiques. No és aquest, el cas del castell de Blanes. (Llorens i Manzano. 1994. 68)

L'any 1588 consta documentalment que, el castell, molt malmès, va ser parcialment destruït i va servir de pedrera per a la construcció del convent dels caputxins. (Llorens i Manzano. 1994. 68)

L'any 1696, els francesos van destruir el palau fortificat dels Cabrera i les muralles de la vila. El castell de Sant Joan, parcialment enderrocat des de feia més d'un segle, ja no constituïa un problema militar. (Llorens i Manzano. 1994. 61- 73).

²¹ (1462-1472) va ser l'enfrontament armat entre Joan II d'Aragó i els remences d'una part, i les institucions catalanes: Consell del Principat (Diputació del General i Consell de Cent) de l'altre, per tal de tenir el control polític del Principat de Catalunya.

²² (?- 1509) va ser un cavaller català que va lluitar en les guerres remences.

²³ Un militar d'origen navarrès, baró de Palafolls. Va esdevenir un notable cap militar en la revolta contra Joan el Gran.

²⁴ (1430-1508) va ser el capità general de l'exèrcit del Principat de Catalunya durant la Guerra civil catalana (1462-1472). Fou el darrer comte del Pallars Sobirà (1451 - 1491) i senyor de la baronia de Ponts (1478-1491).

²⁵ Va ser un conjunt de moviments revolucionaris que va protagonitzar la pagesia de la Catalunya Vella durant la segona meitat del segle XV per reivindicar l'abolició dels *costums feudals*, un conjunt de gravàmens, servituds i subordinacions humiliants que els senyors feien fer als pagesos.

El dia 4 de febrer de 1790 visita Blanes Francisco de Zamora²⁶ i sembla ser que les antigues fortificacions de Blanes (castell de Sant Joan, palau dels Cabrera i traçat de la muralla de la vila) no el van impressionar gaire.

Ja en el segle XIX, el castell de Sant Joan torna a tenir una puntual utilitat militar. Entre el anys 1849 i 1859 va començar a funcionar com a xarxa de telegrafia general, una xarxa de telegrafia òptica militar entre la Jonquera i Barcelona. Constava de 15 estacions, per exemple també hi havia una a Calella i a Riudarenes. Aquest sistema permetia transmetre missatges molt més ràpidament que amb el correu o cavall. Per transmetre un missatge entre dues ciutats, calia instal·lar al capdamunt de torres altes, un sistema de braços articulats maniobrats per un operador. Des d'una torre, l'operador veia la torre precedent i la següent. L'operador de cada una observava els senyals emesos amb l'ajuda dels braços articulats i els retransmetia a la torre següent. (Llorens i Manzano. 1994. 69).

La xarxa catalana de telegrafia òptica militar per a transmetre senyals amb un telègraf òptic va ser ideada pel Capità General de Catalunya Manuel Pavía i fou impulsada i acabada pel seu successor en el càrrec, el General Manuel Gutiérrez de la Concha. La raó de la seva construcció era la de facilitar la comunicació amb els pobles de l'interior del país i així poder combatre més eficaçment els rebels carlins. La xarxa funcionarà durant catorze anys. Des del 1848 fins el 1862. (Aguilar i Martínez. 2003.)

En el cas del castell de Sant Joan es va utilitzar com a estació la torre mestra. S'ha pogut constatar arqueològicament almenys part de les reformes a què fou sotmesa, les darreres que va patir l'edifici fins la restauració dels anys 50 i 60 del segle actual. (Domènech. 1992)

Des de l'abandonament de l'estació telegràfica (1862), el castell de Sant Joan entra en una fase de progressiva destrucció, fins arribar a l'estat en que es trobava quan es decideix fer una restauració d'urgència al 1958. En aquesta intervenció es van dur a terme importants obres per restaurar la torre i tot el seu entorn. Aquest fet va confirmar la importància del castell i posteriorment va reafirmar el seu valor en descobrir-se unes muralles molt ben conservades. Finalment l'any 1991 es va realitzar un projecte de rehabilitació del castell i es va deixar en l'estat que el trobem actualment. (Llorens i Manzano. 1994. 70)

Interès estratègic

Com es pot observar el castell de Sant Joan estava molt lligat a la població. Des dels primers moments de la seva construcció a representat constantment un símbol de poder. La seva privilegiada posició el feien un bastió significatiu per qui volgués fer-se amb el municipi de Blanes, el qual era crucial per controlar l'extens territori que dominava la seva panoràmica.

De la mà de la família Cabrera va adquirir la seva importància en els seus primers anys d'existència (XI, XII i XIII) convertint-se en una de les seves fortificacions més destacades. Intervenia en el poder polític i era una referència en els comtats de Catalunya i una fortificació destacada en els actuals territoris gironins.

El castell va ser destruït al llarg del segle XIII i XIV, malmeten la seva importància política, però recuperant-la a l'últim terç del segle XIV quan un altre cop els Cabrera es van tornar a fer amb ell. Ja en el segle XV les guerres que assolaven el Principat van provocar que la continuï successió de poders en la vila de Blanes fes del castell un símbol buit, és a dir, ja no

²⁶ (1757 -1812) magistrat, escriptor i viatger espanyol de la Il·lustració.

representava cap emblema per ningú, simplement era una representació de poder, qui es feia amb ell, significava que tenia el domini sobre la població, actuava com a botí.

A finals del segle XV el desenvolupament de l'artilleria i les tècniques militars van portar al declivi del castell, del seu ús i del seu valor polític.

Hi ha una llegenda popular que explica que durant la Guerra Civil espanyola (1936 – 1939) un matrimoni republicà es va refugiar en el turó de Sant Joan i des d'allà van fer front a les tropes franquistes. En aquest sentit el castell tornaria a recuperar el poder polític que havia tingut en els seus inicis. Ara bé aquest mite mai s'ha pogut confirmar, ni s'ha trobat documentació que ho corrobore.

També es sap que durant la mateixa Guerra Civil (1936 – 1939), en el turó de Sant Joan i als voltants del castell s'hi van construir diversos búnquers, actualment la majoria desapareguts. En les runes de la fortificació s'hi va col·locar un canó d'artilleria. Ara bé, amb la informació que hi ha fins aleshores, sembla ser que ni els búnquers, ni l'artilleria, van ser utilitzats. Els documents demostren que les tropes franquistes van entrar en la població sense gaire resistència. Per tant, abans de l'arribada dels *nacionals* tant el turó, com el castell van adquirir un valor polític i militar pels republicans, però posteriorment ràpid el van perdre.

Així doncs, la seva importància estratègica actualment ha desaparegut, però com he explicat, al llarg de la història la fortificació ha esdevingut fonamental i està estretament lligada als successos de la vila.

Ús de l'edifici

La finalitat per la que va ser construït el castell de Sant Joan, era per vigilar les incursions marítimes dels pirates, molt freqüents quan Mallorca era de domini àrab, també és lògic suposar que el castell primitiu podria haver estat, lloc de residència dels primers vescomtes de Cabrera.

Actualment el castell, com a tal, no té cap funció. La torre està tancada al públic. Serveix com a mirador per gaudir de les fabuloses vistes que ofereix de la vila de Blanes i la Mar Mediterrània.

Valorització per part de la comunitat

A partir de la transcripció de dos reculls de premsa de la revista local *Recull* queda demostrat com en els anys 50-60 hi havia un fort sentiment popular de la gent de la localitat i per part de l'ajuntament, per intentar conservar la fortificació que havia estat greument malmesa per un llamp. *El blanenc Josep Llorens i Vilà va fer un crit d'alerta respecte aquesta trista situació, per tal de promoure la seva reconstrucció i el 22 d'agost de 1956 es constitueix el patronat Reconstrucció del castell de Sant Joan, format per diversos membres, entre els quals cal destacar: com a president l'Alcalde de Blanes i com a ponents tota una sèrie de personalitats distingides de la vila de Blanes, com el Director de la revista Recull, el Director de la SAFA, etc.* (<http://patmapa.gencat.cat>)

El primer, del 1956, és la carta que es va enviar als ciutadans de Blanes per explicar el què passava i invitar-los a que fessin aportacions econòmiques per les tasques de rehabilitació. (Annex IIa.)

El segon, del 1958, és un article que descriu el començament de les obres de rehabilitació de la torre del castell. (Annex IIb.)

Són dos articles molt significatius que demostren que durant aquesta època l'edifici estava valorat pels blanencs/ques que van lluitar perquè aquest patrimoni no es perdés definitivament. Però, cal destacar que els anys d'aquesta rehabilitació no són els mateixos que els d'ara. Parlant amb la gent del poble, he esbrinat que la majoria de ciutadans té un especial estima a l'edificació, el tenen com a símbol de la població i com element destacat d'orgull de la vila. Des dels inicis de Blanes el castell ha estat allà damunt presidint i sent un punt de referència. És cert, que la majoria d'habitants no coneix gaire bé res de la seva història, ni del seu passat, però això no els atura alhora de parlar amb satisfacció sobre ell. Ara bé, la mala gestió ha portat a que les restes siguin uns vestigis morts en el temps. No hi ha interès de recuperar la seva memòria. No hi ha cap intenció, fins ara, de promocionar l'edificació més enllà de ser un agradable mirador.

Des de l'última intervenció (anys 90) en que es van adaptar els entorns i es va realitzar un mirador en les seves runes, no s'ha dut res més a terme, a part d'una simple neteja d'escombraries. Això ha comportat que la fortificació, com he comentat abans, estigui bastant deteriorada i que el propi poble li doni l'esquena.

Actualment el castell és el marc d'algunes activitats de la societat, com proves d'esport. Queda reflectit en alguns mitjans de comunicació, com per exemple:

Aquest diumenge, dia 19, a les 9 del matí es disputaran a Blanes unes de les proves de més prestigi de ciclisme de carretera, donat a que es faran a la matinal diverses curses oficials per a les categories de veterans, cadets, júnior, femines, sub23 i elit.

(BlogBlanes.com – 16 d'agost 2012)

Ja estem ultimant els detalls del que serà l'Escalada a Sant Joan 2014. Durant aquesta setmana n'anireu tenint més informació...de moment, canvi d'imatge!

(Facebook – Escalada a Sant Joan – 26 de maig 2014)

Aquestes són dues proves que es celebren cada any. La característica principal es que línia d'arribada és en el mirador del castell o en els entorns. És una forma de promocionar la població, però també la fortificació. Ara bé, les proves no tenen cap finalitat cultural, ni cap objectiu relacionat amb el castell.

A part d'aquests referents no he trobat cap notícia actual en relació el castell de Sant Joan. Si de l'ermita que hi ha en els seus peus, però no del recinte emmurallat. Aquesta és una altra demostració de la desatenció que rep la fortificació.

Intervencions arquitectòniques

El castell de Sant Joan ha patit diverses intervencions segons les necessitats del conjunt.

Els murs perimetrals del castell, tal i com es conserven actualment, daten en bona part de la reconstrucció efectuada com a conseqüència de la concessió reial (1373) de Pere, el Cerimoniós a Ramon de Blanes.

Durant els mesos de novembre i desembre de 1990 es va dur a terme una intervenció arqueològica en el castell. En aquells moments s'estava duent a terme unes obres de restauració a càrrec de la Diputació General d'Arquitectura i Habitatge. L'objectiu de la intervenció era recuperar l'estratigrafia malmesa per les obres i documentar a la mesura que fos possible les diverses etapes de construcció i reformes del castell. (Llorens i Manzano.1994. 61)

Per arribar als objectius anteriors, es va obrir una rasa de fonamentació en el mur de llevant. Aquesta rasa va provocar el trencament de l'antic basament del segle XI. Dins d'aquesta mateixa rasa va aparèixer ceràmica decorada en verd i manganès, característica del segle XIV, associada també al sòl que va servir de nivell de circulació del pati. Per tant, l'estudi dels arquitectes (Llorens i Manzano. 1994. 70) afirma que la imatge actual del castell correspon, bàsicament, a aquesta reforma.

Un breu article de la revista *Recull* (Domènech. 1992. 6) aporta una valuosa informació sobre les obres d'adequació de la torre del castell de Sant Joan com a estació telegràfica. De la documentació que comenta es desprèn que les obres d'habilitació de la torre estaven en marxa l'any 1850 i que durant l'any 1851 que es van dur a terme diverses obres de fortificació, entre les quals la formació d'un fossat, durant l'excavació del qual va aparèixer roca viva, i la construcció de parets de reforç. També parla de l'enderrocament d'una antiga construcció, circumstància que no es va poder identificar en els migrats punts d'intervenció arqueològica.

(Castell de Sant Joan (Blanes) entre els anys 1905-1915. Fotosdecatalunya.cat)

En el document (Llorens i Manzano. 1994. 63-71.) s'expliquen els resultats obtinguts en la investigació arqueològica (1990). Malauradament no són gaires, degut a què gran part ja havia estat destruït.

A falta d'uns expedients oficials d'aquestes actuacions, jo només detallaré aquelles intervencions que estan documentades pel Departament de Cultura de la Generalitat.

Aquests són els punts destacats dels expedients:

1992. Projecte de condicionament dels entorns del Castell de Sant Joan. Expedient: 61/92. Arxiu Històric de Girona.

Antecedents:

Aquest projecte complementa el realitzat l'any 1987 sobre l'arranjament del Castell de Sant Joan de Blanes. En el mateix s'incorporen les següents obres:

- *Ampliació de l'aparcament: es proposa un aparcament al costat nord del Castell apte per uns 23 cotxes. L'espai s'obté amb un eixamplament del final de la carretera actual, excavant part del vessant de la muntanya.
D'aquesta forma es peatonalitza l'accés al castell tot evitant l'aparcament de cotxes davant la futura cafeteria, el mirador i la capella de Sant Joan.
L'accés rodat quedarà limitat al servei del bar i a la torre particular junt el castell.*
- *Enjardinament i enllumenat dels camins perimetrals: El projecte contempla la plantació de xiprers, tot marcant itineraris, i l'enllumenat ambiental complementari a la instal·lació, ja efectuada pel Castell consistent en unes lluminàries d'abaliment de 1,30 d'alçada, que no interrompin la continuïtat natural del talús enjardinat.*
- *Els paviments a tots els camins perimetrals: (...).*
- *Il·luminació exterior: (...).*

El pressupost d'Execució Material d'aquestes obres va ser de vuit milions set-cents vuit mil tres-cents setanta pessetes (8.708.370 ptes. - 52.338.36 euros) i el pressupost de contracte (IVA inclòs) és d'onze milions sis-cents sis mil cinc-cents quinze pessetes (11.606.515 ptes. - 69.756,56 euros).

2009. Projecte d'arranjament dels entorns del Castell de Sant Joan. Expedient: 1/09. Departament de Cultura de la Generalitat. Girona.

Antecedents:

(...)

A inicis dels anys noranta el Castell va ser rehabilitat, consolidant les restes existents, recuperant les terrasses originals i la torre de vigia. També es va pavimentar parcialment el seu entorn i un àrea de pàrquing situada en la façana nord.

Posteriorment es va redactar un projecte per ubicar un petit edifici de serveis junt a l'ermita de Sant Joan, aprofitant el fort desnivell del terreny.

Aquest projecte, adaptat al codi tècnic vigent, i actualitzat és el que es detalla a continuació.

Descripció de les obres projectades:

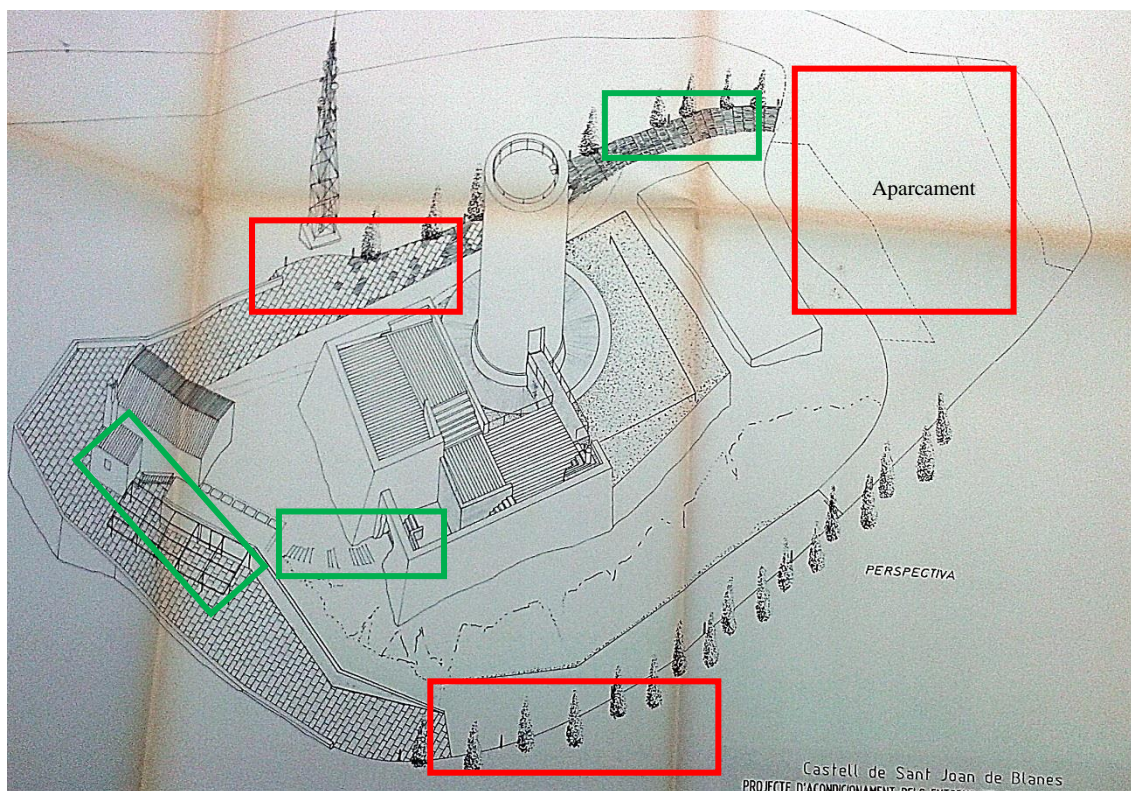
- Local de serveis a determinar (punt d'informació, cafeteria temporada, etc.) de 34,80 m² i un petit magatzem adjunt d'11,40m².
- Nucli de serveis públics (homes i dones-adaptat) de superfícies 4,10 i 5, 50m² respectivament.
- Nova rampa d'accés a la porta principal de la fortalesa, que consolida el camí actual, en mal estat.
- Adequació del camí posterior situat a l'Oest.
- Substitució de l'enllumenat situat en les terrasses superiors, molt deteriorat, per noves làmpades empotrades anti-vandàliques, i neteja general del conjunt de paràmetres.
- Noves canalitzacions d'aigua i electricitat per tot el conjunt.

Tot això realitzat segons les noves formes de construcció i amb uns sistemes determinats de construcció especificats en el document.

(...)

El pressupost total de execució per contracte (IVA inclòs) ascendeix a la quantitat de **414.953 euros** (quatre-cents catorze mil nou-cent cinquanta-tres euros).

Intervencions en el Castell de Sant Joan

(Projecte d'acondicionament del castell de Sant Joan. 1991. Expedient: 61/92.)

Intervencions del 1992.

Intervencions previstes pel 2009.

El promotor dels dos projectes va ser l'ajuntament de Blanes i els tècnics en posar-los en marxa els arquitectes gironins Fuses-Viader. Ara bé, el primer projecte es va realitzar parcialment, no completament, perquè el traçat que dissenyava era en previsió del futur projecte del 2009. És a dir, el primer projecte va dur a terme algunes obres pensant en la futura "cafeteria-restaurant". Finalment, es van realitzar algunes intervencions, però no van ser les programades. Es van adaptar i pavimentar els entorns i els accessos, es va enjardinar i enlluernar algunes parts i es va realitzar un pàrquing, però no amb les dimensions que hi havia previstes, sinó més petit. El segon projecte, el que anava a construir una "cafeteria-restaurant", una rampa d'accés, adaptar el camí posterior, etc. va ser aprovat per la Generalitat, però mai va ser dut a terme.

Després d'anar a consultar-lo amb l'ajuntament de Blanes he pogut esbrinar que el motiu de no realitzar el projecte del 2009 va ser la viabilitat. Principalment la no entesa amb alguns dels propietaris interessats en encarregar-se del "bar-restaurant". Un dels motius que al·legaven és el poc aparcament, aquests gestors hostalers remarcaven que era massa petit. Un altre dels motius era l'adaptació de la il·luminació i sobretot de la seguretat, dos factors claus per un negoci. Per desenvolupar aquests factors s'havia de fer una gran despesa de diners que l'ajuntament no estava disposat a assolir. Per tant, el projecte finalment va quedar aturat.

Josep M. Llorens i Rams (del Centre d'Investigacions arqueològiques de Girona (1994)) i Susanna Manzano i Vilar (del Conjunt Monumental d'Empúries (1994)) exposen la seva opinió sobre la intervenció realitzada sobre el castell Sant Joan de Blanes (Llorens i Manzano. 1994.) i penso que és molt important les idees que mostren:

Els manifesten que la rehabilitació que es va dur a terme al castell de Sant Joan al 1990 aproximadament, el va consolidar i li va donar una nova fisonomia. Ara bé:

La rehabilitació a la qual va ser sotmesa el castell va ser la causa de la destrossa del jaciment arqueològic que constituïa la construcció, una destrossa comparativa més greu que la que solen causa, habitualment i arreu, els excavadors clandestins. De la mateixa manera que tots els castells i fortificacions del país (aquells que estan catalogats pel Servei de Patrimoni Arquitectònic) el castell de Sant Joan és un bé d'interès nacional. Per tant, gaudeix de la màxima protecció que dispensa la legislació sobre el patrimoni cultural. Aquesta protecció incloïa el seu patrimoni arqueològic. (Llorens i Manzano. 1994. 71)

*Els arquitectes responsables de l'obra van ser els primers que es van interessar per l'estudi arqueològic i els que van avisar del començament de les obres. **Des del primer avís fins que es va poder iniciar la intervenció van transcórrer sis mesos.** Les institucions directament responsables de la preservació del castell i del seu jaciment arqueològic, segons la legislació d'aleshores i l'actual, **no hi estaven, malauradament, tan interessades.** (Llorens i Manzano. 1994. 71)*

La llei del Patrimoni Històric Espanyol (1985) diu en el seu article 22 el següent:

1. Cualquier obra o remoción de terreno que se proyecte realizar en un Sitio Histórico o en una Zona Arqueológica declarados Bien de Interés Cultural deberá ser autorizada por la Administración competente (...) (Ley 16/1985 del Patrimonio Histórico Español)

Està clar que va haver un problema d'autorització en la intervenció de 1990. Costa d'entendre que es duguessin a terme unes obres en un Bé d'Interès Cultural sense haver un estudi previ i que un cop en marxa s'adonessin que podria haver restes arqueològiques. Aquest és un gran error on el major perdedor ha estat el patrimoni i nosaltres. Llorens i Manzano ho manifesten correctament: (...) *no els interessava..* (Llorens i Manzano. 1994. 71)

Com a conseqüència, el que hauria hagut de ser una excavació en extensió de tot el recinte es va haver de limitar a una part minúscula del castell perquè la resta ja no s'hi podia fer res. Atesa la importància de l'estratigrafia que es va poder recuperar, la informació que s'hauria pogut obtenir del conjunt podia haver estat considerable... (Llorens i Manzano. 1994. 71)

La següent idea és molt important tenir-la present:

La rehabilitació o la restauració d'un edifici o d'un conjunt, es tracti o no d'un castell, han d'anar sempre precedides per una excavació en extensió. De no ser així, el fet de mantenir els murs dempeus no compensa de cap manera la pèrdua d'informació històrica. Queda com una mena de decorat, uns murs buits, despullats de la seva història, d'aquella part de la història que només podem conèixer mitjançant la recerca arqueològica. (Llorens i Manzano. 1994. 71)

Així doncs, el castell de Sant Joan va patir la destrossa dels seus vestigis fet que ha provocat que el seu desenvolupament patrimonial quedi totalment aturat.

Les nombroses intervencions no han tingut en compte els criteris bàsics de restauració i conservació. Si que és cert que la intervenció dels anys 90 va aconseguir estabilitzar i consolidar el conjunt. Ara bé, no hi ha cap diferenciació dels materials utilitzats en la restauració amb els originals, ni s'especifica quines són aquestes parts. No hi ha cap interès de fer una restauració conforma l'aspecte original de l'edificació. La construcció del mirador desvirtua molt el conjunt, a destruït gran part de la muralla, no s'ha respectat la integritat del recinte, actualment no és visible l'estructura interna del castell, tampoc és té informació respecte això. No es va procurar aconseguir documentació prèvia de tot el conjunt, ni es van fer informes detallats de les intervencions realitzades abans de 1991. En general les obres realitzades són restauracions d'urgències i projectes que no han tingut en compte en cap moment el valor patrimonial de l'element. La informació perduda és irrecuperable.

Visitants i usuaris

Evidentment és molt difícil comptabilitzar el nombre de visitants que rep el castell, ja que l'accés és totalment gratuït (s'hauria de fer un estudi exhaustiu de visites). Cal explicar que la majoria d'usuaris no pugen al castell per gaudir de la seva arquitectura, sinó per asseure's una estona a observar les magnífiques vistes. Per tant, el castell com a fortificació, no rep visites (cal dir que el que hi ha per visitar arqueològicament no està gens treballat), així doncs la gent hi accedeix pel mirador. Jo basant-me en la meua pròpia experiència (visc a Blanes), els nombrosos cops que hi he pujat sempre hi he trobat gent, per tant el nombre de visitants si es dugés a terme l'estudi, seria molt elevat i a l'estiu tindria grans xifres. Això és degut, a que gràcies a l'expansió del municipi, el castell queda integrat dins la vila, no està allunyat, ni solitari i el seu accés és molt fàcil, tant en vehicle, com a peu. Aquest fet facilita molt l'arribada de públic.

Anàlisi econòmica

El castell de Blanes no aporta absolutament res econòmicament a la població. Si es desenvolupés el seu patrimoni podria aportar, però ara actualment no. Com he explicat ningú ve a veure el castell expressament. La majoria de gent puja per les vistes. És possible que l'edificació si que representi un símbol pels blanencs, però la gent visita Blanes per altres motius (platges, gastronomia, paisatge, oci, clima...).

Conflictes amb la llei del Patrimoni Català de 1993

Hi ha alguns aspectes de la llei que creen discussions amb la gestió que s'ha portat del castell de Sant Joan. Encara que la *Llei de Patrimoni Cultural Català* fos aplicada al 1993, la *Llei del Patrimoni Històric Espanyol* estava vigent des del 1985. En les intervencions anteriors al 1992 es van cometre molts errors que la llei castigava amb sancions, però no es va fer res al respecte. La destrucció del patrimoni ja estava efectuada. Aquest fet posa en dubte l'aplicació de la llei espanyola i actualment serveix d'exemple per veure el que no s'ha de fer i les conseqüències que comporten les males decisions. Molts articles de la llei no es van respectar, com per exemple:

(...) a) La conservació, la recuperació, la restauració, la millora i la utilització del bé han de respectar els valors que van motivar la declaració, sense perjudici que pugui ésser autoritzat l'ús d'elements, tècniques i materials contemporanis per a la millor adaptació del bé al seu ús i per a valorar determinats elements o èpoques.

e) És prohibit d'eliminar parts del bé, excepte en el cas que comportin la degradació del bé o que l'eliminació en permeti una millor interpretació històrica. (...)

f) És prohibit de col·locar publicitat, cables, antenes i conduccions aparents en les façanes i cobertes del bé i de bastir instal·lacions de serveis públics o privats que n'alterin greument la contemplació. (Article 34. LLEI 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català (DOGC núm. 1807, d'11.10.1993))

Aquest últim punt, també té molt a veure amb el castell de Blanes ja que disposa d'una antena de televisió de grans dimensions a escassos metres, que desvirtua tot el conjunt.

On hi ha un conflicte actual és en l'apartat de difusió. *L'article 61* hi fa referència:

*1 L'Administració de la Generalitat ha de vetllar perquè la visita pública als béns culturals d'interès nacional s'efectuï en condicions adequades de **conservació**, **coneixement** i difusió dels béns i de **seguretat** dels visitants.* (LLEI 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català (DOGC núm. 1807, d'11.10.1993))

Aquests requisits no estan sent complerts, ni per la conservació, ni per la difusió, ni per la seguretat. Amb aquest fet entràriem en un problema que també adquiriria l'apartat 3 de *l'article 55*:

3 La Generalitat ha de promoure l'accés al crèdit oficial per al finançament de les obres de conservació, manteniment, rehabilitació i excavació realitzades en béns culturals d'interès nacional. (LLEI 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català (DOGC núm. 1807, d'11.10.1993))

No podem saber si el problema és de l'ajuntament o va més enllà (Generalitat). Així doncs, si ningú es fa càrrec del manteniment i conservació del bé, l'edifici acabarà enderrocat.

Projectes futurs

Com he explicat, el mirador és un indret de referència en la població. Si tenim en compte que el nombre d'habitants de la vila augmenta considerablement durant l'època d'estiu, degut al turisme, hi ha una oportunitat fantàstica d'oferir, a part de vistes, un plus de conceptes i coneixements que puguin fer arribar nous usuaris (gent interessada pels castells, turistes interessats per la cultura, escoles...) a les instal·lacions.

Actualment hi ha diversos projectes pel futur del recinte. Ara bé, són tots relacionats amb la construcció d'una cafeteria o restaurant i dels serveis que comporta aquest factor. Per tant, penso que és important destacar que no hi ha cap projecte cultural referent a potenciar el patrimoni. És evident que si finalment es realitza aquests servei hostaler, el castell es veurà reforçat, sobretot perquè augmentarà l'afluència de públic i s'aplicaran mesures més preventives (neteja, condicionament, entorns, etc.), ara bé, si igualment no es valora el valor patrimonial de l'immoble, el conjunt continuarà quedant buit d'atractiu, més enllà de les vistes.

Aquestes són algunes idees proposades per mi:

- Es podrien col·locar panells informatius en l'àrea de la fortificació explicant breument la història de la construcció i alguns dels seus detalls. Aquest és un sistema essencial de divulgació que la majoria d'edificis històrics tenen.
- Les escoles podrien aprofitar per fer alguna classe en aquest indret, per això s'hauria de crear un programa educatiu de difusió pels centres de primària i secundària de Blanes.
- Es podria crear una associació que organitzés diversos actes (visites guiades, conferències, exposicions, concursos, tallers pels més petits, etc.) en relació al castell i alhora ajudés a difondre la seva història.
- Es podrien crear relacions amb altres castells pròxims; Palafolls, Montsoriu, Vidreres, Lloret, Hostalric, etc.
- Es podria enfocar d'una forma atractiva de cara el turisme d'estiu. Sobretot promocionant-lo molt en la pàgina web de la vila.

Totes elles són idees que han estat aplicades en altres llocs i han donat garanties d'èxit.

Conclusió

La fortificació de Blanes disposa d'un potencial patrimonial que fins ara no ha estat explotat. La seva història demostra que són uns vestigis importants per la localitat i la comarca. Ara bé, el desinterès del propi ajuntament del municipi ha portat a l'immoble a una situació precària. Les actuacions realitzades en el passat han permès fer arribar alguns vestigis d'aquesta fortificació fins els nostres dies, però el no haver establert un plantejament d'intervenció coherent ha provocat que s'hagin dut a terme actes que han consolidat la construcció, però han destruït la seva identitat i memòria. Els projectes futurs no proposen cap idea interessant de culturització o museïtzació del conjunt. Malauradament crec que el castell té un futur complicat. Acabaran sent unes restes sense memòria i serà tractat com un simple mirador.

Conclusions:

Entenem com a patrimoni a tots aquells elements tangibles o intangibles que una societat considera que la identifiquen. El patrimoni és element canviant al llarg del temps.

La diversitat tipològica del patrimoni ha anat augmentant amb el pas dels anys. Als patrimonis més tradicionals (arquitectònic, artístic, arqueològic, etc.) se'ls hi han afegit altres com l'etnològic o el natural.

El cas concret dels castells o fortificacions, que és el que analitzem en aquest treball, se situaria principalment en dues tipologies de patrimoni, l'arquitectònic i l'arqueològic, però no hem d'oblidar que altres tipologies també hi intervenen.

La importància que ha adquirit el patrimoni en els nostres temps ha produït la creació d'una legislació específica per la seva protecció i difusió. Pel que fa al cas concret dels castells espanyols, el *Decret de 1949* és el primer document que ofereix una preservació d'aquestes construccions, després el van seguir un gran nombre de lleis i decrets també relacionats amb la conservació d'aquest béns, fins arribar a la *Llei del Patrimoni Històric Espanyol* al 1985 que va posar les bases de la protecció del patrimoni espanyol i va declarar totes les fortificacions espanyoles Béns d'Interès Nacional, dotant-les d'una protecció determinada. Posteriorment la publicació de lleis autonòmiques van fer més específica la protecció dels béns patrimonial de cada comunitat, ara bé sempre hi ha la *Llei de 1985* a un nivell superior, és a dir, les lleis autonòmiques no la podien contradir. A Catalunya hi ha la *Llei del Patrimoni Cultural Català* del 1993.

Els inventaris del patrimoni van ser des dels seus inicis uns mètodes necessari per la documentació de les fortaleses espanyoles. Entre ells cal destacar el primer que es va realitzar encapçalat per l'A.E.A.C (Associació Espanyola d'Amics dels Castells). A Catalunya la Generalitat s'ha encarregat de realitzar un inventari amb tot el patrimoni arquitectònic de la comunitat.

Els castells i fortificacions no són simples estructures defensives, al llarg de la història han esdevingut fonamentals i comprenen un univers més extens i complex del que pot semblar a primera instància. Contenen unes característiques determinades segons diferents aspectes (funció, terreny, promotor, etc.), per tant no existeixen dos castells idèntics. Els seus elements, la seva història, la seva representació, la seva conservació, etc. els fan ser uns elements arquitectònics i patrimonials únics i atractius.

Espanya és un dels països on les fortificacions van jugar un paper destacat en la seva història. Des de la conquesta islàmica (segle VII i VIII) es van anar desenvolupant unes arquitectures militars (castells i fortificacions) que van esdevenir veritables obres mestres constructives i tecnològiques. L'edat mitjana va ser un període de continus enfrontaments on aquests edificis eren una peça clau. Al llarg de la Península podem trobem molts exemples de diferents èpoques i tipologies.

A Catalunya, les fortificacions van aconseguir molta importància a partir del segle X, quan els poders comtals van començar a augmentar. Els comtes catalans es van separar de l'Imperi Carolingi i van començar la seva pròpia expansió. En aquesta situació el castell termenat va esdevenir fonamental per poder controlar els territoris. Les baronies, els comtats i els vescomtats en que s'havia dividit Catalunya van provocar l'aparició d'un gran nombre de fortaleses. Cada família construïa la seva en el seu domini. Els pactes matrimonials i les disputes eren constants, aquest fet, unit a un creixement econòmic notable i a una expansió territorial considerable van comportar que en els segles X, XI i XII es creessin la majoria de fortificacions catalanes.

La comarca de la Selva és una comarca del nord-est de Catalunya on l'herència dels castells és molt latent. La zona compta amb un gran nombre de fortaleses moltes d'elles en un estat de conservació acceptable. En aquesta comarca cal destacar la importància de la família Cabrera, un llinatge que es va desenvolupar en aquests territoris i que va aconseguir el domini de gran part d'ell. Ells van ser els encarregats de la creació de moltes d'aquestes fortificacions i són una part essencial alhora d'entendre els baluards d'aquesta demarcació.

Els castells de la comarca de la Selva engloben tipologies diverses. La més destacada és l'estructura simple (torre d'homenatge i recinte emmurallat), a partir d'aquesta morfologia hi ha hagut alguns castells que s'han desenvolupat i han evolucionat. És important destacar també que la comarca consta amb dos recintes emmurallats de gran qualitat.

Les fortificacions de la Selva han estat elements i estructures fonamentals al llarg de la història de Catalunya. Les seves posicions privilegiades els feien elements significatius en les conquestes territorials. Són elements del patrimoni arquitectònic que formen part de la memòria històrica de la comarca, de la comunitat i del país. Alhora són potents símbols que es relacionen amb la identitat dels ciutadans que viuen en els seus entorns i aquests els reconeixen com a components del seu patrimoni cultural.

Fins el desenvolupament de les tècniques militars, l'artilleria i la pólvora (segle XVI ca.) les fortificacions de la comarca de la Selva representaven símbols de poder polític per aquells que tenien el seu domini. En la majoria dels casos qui es feia amb el castell es feia amb la població o territori que aquest abraçava. Amb el pas del temps i amb la pèrdua de l'ús militar, els castells van perdre el seu valor polític.

Cal destacar que durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939) alguns castells de la comarca de la Selva (per la seva ubicació estratègica o pel seu estat de conservació), com per exemple: el castell de Sant Joan (Blanes) o la fortificació d'Hostalric van adquirir durant un curt i determinat període de temps un valor polític i estratègic pels republicans, encara que fos de forma indirecta, és a dir, no conscientment, la seves situacions els feien perfectes per dur a terme una resistència i per realçar les edificacions com a símbols polítics contra les tropes franquistes.

La disposició dels castells de la comarca té a veure amb diversos factors; protecció, residència, domini, administració i poder. Per exemple; les tres fortificacions de la costa (Tossa, Lloret i Blanes) eren fortificacions basades en la protecció envers possibles enemics que podien arribar pel mar. Totes les fortificacions tenien una funció defensiva, però alhora permetien dominar el territori dels voltants des de la seva posició. Altres fortificacions també van tenir una destacada funció residencial (Vilobí D'Onyar, Montsoriu, Brunyola, etc.). Com he explicat anteriorment, els Cabrera van establir una línia defensiva molt potent, abans d'arribar a Barcelona, mitjançant nombroses fortificacions de la comarca (Blanes, Riudarenes, Hostalric, Montsoriu) i d'altres fora la Selva (Palafolls, Montpalau, Montnegre, Vilardell, etc.). Un altre funció que podien tenir era la que va adquirir Hostalric (segles XII, XIII, XIV), que funcionava com a seu administrativa del vescomtat dels Cabrera. Amb aquest panorama podem afirmar que **la ubicació de la fortificació influïa en la seva funció.**

Les fortaleses es van veure afectades per diversos factors que van danyar el seus murs. L'estat dels vestigis que ens han arribat a l'actualitat és un reflex d'alguns d'aquests motius:

La Guerra Civil Catalana (1462 – 1472) va revaloritzar la funció d'algunes de les fortaleses de la comarca, però alhora aquest enfrontament els hi va causar forces danys. Les fortaleses d'Hostalric, Anglès, Farners, Sant Iscle, Sant Joan (Blanes) es van veure afectades per aquesta lluita.

Els castells de Sant Joan de Lloret i de Blanes es van veure afectats per la guerra amb els genovesos (segle XIV), els quals van destruir gran part del municipi i els seus castells.

És important esmentar els grans terratrèmols succeïts a Catalunya entre els segles XIV i XV, els quals van ocasionar la caiguda de murs i estructures, fins i tot el castell d'Estela va ser abandonat a causa d'aquests successos. (Olivera, Redondo, Lambert, Riera Melis i Roca. 2006).

Un altre factor de transformació de les fortaleeses va ser la creació de la xarxa de telegrafia òptica. La torre de Blanes es va veure modificada al segle XIX per instal·lar aquest sistema i el mateix li va passar al castell de Torcafelló (Maçanet de la Selva).

Una característica de molts castells és la construcció d'una capella en el seu propi recinte (dins o fora) aquest fet ha comportat que moltes de les restes que han arribat avui dia siguin d'aquesta capella, degut a que el vot s'ha mantingut. En altres casos la capella és posterior a la fortificació o s'ha ampliat damunt les restes d'aquesta. Aquest fet ha provocat que molts vestigis quedin soterrats sota l'edificació de la capella. Són els casos del castell de Torcafelló (Maçanet de la Selva), d'Argimon (Riudarenes) o del castell de Malavella.

Per tant, comprovem que l'aspecte actual de les fortificacions de la Selva és degut a diversos factors. A més se'ls hi ha de sumar l'efecte del pas del temps i l'envelliment que pateixen els materials per part dels agents externs de deteriorament (Sol, vent, pluja, vegetació, etc.).

Si ens centrem en els dos castells que en aquest treball hem analitzat específicament, es pot afirmar que ambdós tenen una importància fonamental pel territori que dominaven. Actualment, però, la relació amb la població és totalment diferent. Per un costat està el castell de Sant Joan que la seva mala gestió i difusió ha portat als blanencs/ques a desinteressar-se completament de la fortificació sent admirat només pel record perdut de temps millors. No hi ha una implicació de la població local amb aquest castell. Molts ciutadans no coneixen res de la seva història i per molts altres, el castell no és una edificació, ha passat a ser simplement un mirador. En canvi, Montsoriu està actualment a l'alça, el treball des de la comunitat i amb la comunitat realitzat durant anys està portant al reaprofitament d'un patrimoni amb moltes possibilitats que aporta uns grans beneficis de tota mena (culturals, econòmics, identitaris, etc.). La població s'ha adonat que disposen d'un element molt potent pel territori, del qual es poden beneficiar si realitzen una bona difusió. Aquest fet s'observa en la participació en gran quantitat d'actes relacionats amb el castell. Hi ha molta gent implicada amb ganes de fer bé les coses (associacions, tallers, treballs d'excavació, estudis, etc.). A Blanes, en canvi, la implicació de la població és gairebé inexistent, no es disposa de cap associació i no hi ha cap acte en tot l'any que reforci culturalment la construcció.

Els motius d'aquesta desigualtat poden ser diversos. El que crec que és el principal, és la situació geogràfica i el tipus de turisme de la zona. El castell de Blanes està situat a la costa i el castell de Montsoriu comarca endins. Blanes és una localitat costera que viu sobretot del turisme, a l'estiu augmenta considerablement el nombre d'habitants. Ara bé, aquests visitants busquen la gastronomia, l'oci i el bon clima. Aquest fet pot haver ocasionat que durant molt de temps es busqués solucionar els problemes relacionats amb aquest turisme i quedés en segon pla l'aspecte cultural. Això ha pogut provocar un abandonament per part del propi ajuntament al patrimoni del municipi. En canvi, a Montsoriu (Arbúcies, Sant Feliu de Buixalleu, Breda, etc.) el turisme que rep és d'àmbit més rural on el discurs cultural sí que hi entra. Així doncs, en una oferta turística d'aquesta zona potenciaran l'aspecte patrimonial. Els llocs costers, en canvi, el que primer es potencia són les platges, l'hostaleria, la diversió, etc. Actualment s'estan donant compte que el patrimoni també pot jugar un paper important per la població. Aquest és el cas de Lloret de Mar, on una bona gestió cultural ha portat a crear un pla patrimonial que any rere any

rep més visitants. Aquest fet repercuteix en el castell, el qual ha estat adaptat per la visita guiada i a tornat a aconseguir el valor que li pertoca, a més la gent pot gaudir d'ell. Així doncs, l'afirmació de que la cultura no comporta beneficis és errònia. Amb els propòsits adequats el municipi pot veure's beneficiat.

Per tant, penso que a Blanes l'aspecte cultural ha estat descuidat durant anys perquè hi havia el pensament que era un tema secundari, davant d'altres que es consideraven primordials. A Montsoriu això no ha passat i l'aspecte patrimonial ha estat un tema primari.

En la diferent valoració d'ambdós castells hi ha influït també les associacions locals i els centres culturals de cada zona (museu); mentre per a Montsoriu hi ha hagut una gran implicació, aquesta no s'ha produït en el cas de Blanes.

Una situació semblant a la de Montsoriu s'ha donat a Hostalric. El recinte emmurallat del municipi és únic i han aprofitat per desenvolupar-lo i aconseguir un conjunt potent. Igual que a Montsoriu, es realitzen actes i activitats relacionades amb el patrimoni, fet que ha posat el municipi d'Hostalric com un dels indrets destacats de la comarca i de Catalunya. Amb Tossa de Mar passa una cosa semblant, encara que el castell estigui desaparegut s'està duen a terme un gran procés de difusió per ressaltar el seu recinte emmurallat, un dels millors que es conserven.

A Vidreres i Farners s'està fent un intent per emfatitzar el conjunt. El castell de Farners va ser estudiat i restaurat per fer-lo visitable. El castell de Sant Iscle (Vidreres) està actualment sent estudiat i excavat a la espera de projectes futurs, i en el recinte s'han col·locat diversos panells informatius. Els dos municipis han apostat per potenciar aquest patrimoni i estan posant els recursos necessaris.

En el castell de Torcafelló (Maçanet de la Selva) hi van realitzar una cosa semblant als anteriors. Es van dur a terme restauracions i excavacions per estudiar el conjunt. La llàstima és que les restes del castell són escasses i el que queda dempeus és la capella.

La resta de fortificacions tenen pocs vestigis per dur a terme un desenvolupament patrimonial i despertar l'atractiu suficient per rebre visitants. Ara bé, cal dir també, que alguns no han estat gaire estudiats, com per exemple el d'Estela (Amer), Fornils (Susqueda) o Solterra (Sant Hilari Sacalm).

Actualment les institucions gestores de les fortaleses (ajuntaments, associacions o patronats) estan duen a terme iniciatives de difusió i màrqueting. Cosa que, per exemple, queda palès a totes les webs dels municipis que content informacions de les construccions. A més, hi ha diverses rutes excursionistes que ofereixen itineraris que recorren aquestes obres arquitectòniques de la comarca. El propi Departament de Cultura de la Generalitat (<http://www20.gencat.cat>) ofereix un recorregut per visitar-les. En aquest sentit, els castells de Blanes i Montsoriu són dos casos ben diferents, mentre un (Montsoriu) disposa d'un gran projecte de difusió i màrqueting, a l'altre (Blanes) s'hi destina una part minúscula, quasi nul·la, del pressupost municipal. Aquest fet es veu reflectit en les restes, però també en la valorització que s'ha fet de cada un dels dos elements i en la consideració que es té d'ells.

Per tant, les institucions i organismes gestors dels recintes han de potenciar-los amb les mesures que siguin necessàries i possibles (visites, restauracions, difusions, actes, publicitat, màrqueting, internet, etc.) per tal d'extreure el màxim valor a les restes arquitectòniques i facilitar així que tinguin un ús per part de la societat.

Comprovem que la situació de les fortaleses no ha estat a l'atzar si no que hi ha uns motius. La proximitat, la implicació o la creació d'institucions (públiques, privades, locals, comarcals, etc.) que mostrin interès pel patrimoni arquitectònic és un altre dels motius del

desenvolupament patrimonial d'un conjunt. En el cas de Montsoriu el seu gran desenvolupament, com he explicat, és gràcies, entre altres organismes, a la implicació del Museu Etnològic del Montseny. A Hostalric, Tossa de Mar i Lloret de Mar l'ajuntament s'ha encarregat d'oferir un gran servei de turisme (pàgina web, oficina de turisme, etc.). Al castell de Torcafelló el Taller d'Història de Maçanet va dur a terme una rehabilitació del conjunt (1988-1997). En canvi, altres fortificacions com el castell de Sant Joan de Blanes, no tenen aquest recolzament per part de l'ajuntament, ni de cap altre institució.

Per tant, en el desenvolupament del patrimoni és necessari institucions i organismes que duguin a terme la seva gestió i que es produeixi també una implicació i una participació de la societat civil.

L'estat en que es troba la fortificació va estretament lligat als usos actuals que poden oferir. El castell de Blanes no ha estat conservat com un document històric i el que ofereix són essencialment només unes bones vistes. El desenvolupament de Montsoriu ha provocat que sigui un vestigi representatiu de la història de Catalunya i un element de difusió d'aquesta mateixa història. Aquest usos estan molt determinats per l'estat de l'edifici i les seves intervencions. El castell de Brunyola és un clar exemple de reutilització i nou ús, les restes han estat adaptades i consolidades fent que actualment sigui l'ajuntament del poble. El mateix passa amb el castell de Vilobí d'Onyar, el qual ha estat adaptat per ser residència de la família que el té en propietat. Per tant, podem comprovar que qualsevol resta es pot adaptar per tal d'aconseguir la seva subsistència. Ara bé, el desenvolupament patrimonial també depèn de la qualitat, la quantitat i la rellevància d'aquests vestigis. Les restes del castell de Montsoriu, un dels grans castells gòtics de Catalunya, ofereixen més possibilitats a nivell patrimonial que les restes del castell de Sant Joan que podríem considerar que és d'una categoria menor.

La rellevància dels vestigis és un factor important. La difusió d'un patrimoni també té a veure amb l'atractiu que aquest desperta als possibles usuaris. Un descobriment destacat pot provocar un augment de l'interès ciutadà i al mateix temps provocar un augment de l'interès dels mitjans, de les institucions, dels ajuntaments, etc. Aquest és un component important alhora de desenvolupar l'ús patrimonial de les fortaleses. Per exemple, el castell de Sant Iscle (Vidreres) fa deu anys era totalment desconegut, arran de diverses excavacions i intervencions el castell ha anat obrint-se pas en l'esfera patrimonial. Una de les últimes excavacions (2013) ha posat al descobert una necròpolis d'infants, així doncs la seva rellevància ha augmentat, ara amb aquest descobriment podran esbrinar aspectes destacats de la població d'aquesta època, i l'interès pel castell, la seva documentació i el seu valor patrimonial augmenten considerablement. El mateix ha passat a Montsoriu per exemple.

Les intervencions en les fortificacions és un aspecte complicat. **Quan hi ha una institució cultural encarregada dels projectes de intervenció, el patrimoni surt beneficiat.** El castell de Montsoriu té darrera seu, entre altres, com he explicat, al Museu Etnològic del Montseny. Les intervencions realitzades en la fortificació han estat estudiades, debatudes i medidades buscant obtenir la millor solució pel castell i pels usuaris. El mateix passa amb la documentació aconseguida. S'ha realitzat un estudi a consciència per intentar esbrinar tots els seus aspectes, s'ha establert una ordenació i una organització. En canvi, la documentació que hi ha de Blanes és aquella que han ofert investigadors i historiadors, per mitjà del seu propi estudi, no hi ha una metodologia, no hi ha un plantejament, ni una ordenació, no hi ha una arrel principal, com el cas de Montsoriu, d'on sorgeixen els estudis brancals. El mateix ha passat amb les intervencions arquitectòniques. Mentre que en el cas de Montsoriu tot ha estat documentat i s'han seguit els principis i criteris bàsics de la restauració i conservació. A Blanes s'han anat fent intervencions segons el que creien convenient, la majoria sense ser documentades i sense un estudi previ. Igual que les investigacions, les intervencions han estat independents, sense un pla comú.

Per tant, amb aquests dos exemples queda remarcada la importància d' establir un pla de treball genèric on tot estigui documentat i estudiat. A més, torna a quedar evidenciat la transcendència de tenir implicada una organització institució cultural en la gestió.

S'ha de pensar que va ser a principis del segle XIX quan es van començar a plantejar els primers criteris de conservació i restauració, per tant estem parlant de conceptes molt contemporanis. A Espanya va ser a les meitats del segle XX quan es va començar a pensar en la protecció del patrimoni. Al castell de Blanes les circumstàncies van provocar que s'haguessin de fer intervencions d'urgència quan els conceptes actuals de restauració i conservació encara no eren vigents. Al castell de Montsoriu va estar ocult en la vegetació durant gran part del segle XX, no va ser fins a finals dels 90 quan els conceptes de conservació i restauració actuals estaven molt desenvolupats que es va començar a intervenir en l'edificació.

Els Ajuntaments i associacions poden tenir molt a veure alhora de realitzar intervencions en el patrimoni arquitectònic. He pogut comprovar que en la comarca de la Selva hi ha situacions molt diverses. Per una part hi ha aquells castells no intervinguts (Estela, Solterra, Anglès, Fornils o Caldes de Malavella) degut a que les seves restes no són suficientment rellevants per despertar interès. Per un altre part, hi ha tots aquells que han rebut alguna intervenció; o per consolidar-lo, restaurar-lo i fer-lo visitable, o per transformar-lo o adaptar-lo a un altre ús, o bé per accentuar les seves restes. Posteriorment trobem aquelles fortificacions on les intervencions han anat més enllà i s'han dut a terme excavacions i estudis buscant com a últim terme la museïtzació del conjunt. En aquest cas, hi ha algunes que ho han aconseguit (Montsoriu, Lloret de Mar, Hostalric, etc.) i d'altres no (Blanes, Farners, etc.). Trobem el cas curiós del castell de Lloret de Mar, el qual entre els anys 60 i 70 va estar apunt de desaparèixer per construir una fortificació, finalment es va poder salvar. És un exemple de com una decisió presa en un moment determinat pot afavorir o condemnar al conjunt, per tant **és fonamental raonar i meditar cada actuació.**

Cada element arquitectònic i cada fortificació és un món diferent (característiques, història, identitat, funció, situació, etc.), no es pot establir un mateix pla d'intervencions comú per a totes. Ara bé, s'han de seguir uns criteris i principis fonamentals.

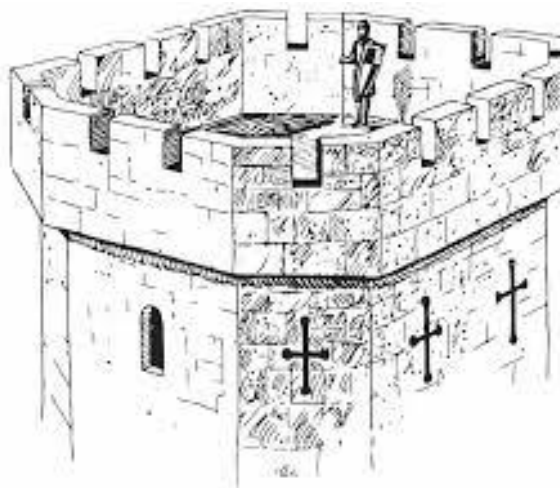
Després de parlar amb membres de l'ajuntament de Blanes i membres del Patronat del castell de Montsoriu m'he adonat que **aconseguir la implicació de la Generalitat i les seves Diputacions és un factor important alhora de realitzar intervencions en els castells i en els elements patrimonials.** Les institucions gestores no poden assolir per si soles les despeses econòmiques que costen la majoria d'actuacions. La Generalitat disposa d'un pressupost específic per ajudar en aquest àmbit. Sense aquestes subvencions les institucions i ajuntaments no poden protegir el seu patrimoni. Relacionat amb aquest aspecte trobo il·lusionant i esperançadora aquesta notícia que va sortir en els mitjans de comunicació fa escassos dies (Annex VI) on podem comprovar com la Diputació de Girona ha destinat un pressupost de 700.000 euros, aquest 2014, per restaurar i conservar mobles històrics, entre ells, el castell de Montsoriu.

Els volum d'usuaris i visitants que reben les fortificacions tenen a veure amb la difusió que es fa d'elles, l'interès i atractiu que desperten (segons l'estat, les restes, el què representen, la història, etc.) i l'oferta cultural (actes, tallers, excursions, proves esportives, etc.) que ofereixen.

Per atraure a futurs visitants és necessari un continu desenvolupament i modernització de la recerca i la presentació del patrimoni. En aquest àmbit prenen importància els futurs projectes i les intervencions que es puguin desenvolupar en aquests castells. Aquests tenen com a principal avaladors els ajuntaments i institucions encarregades de la gestió. Mentre el futur del castell de Blanes és incert i de moment no hi ha res previst, el de Montsoriu és molt prometedor, el volen convertir en un autèntic referent a nivell patrimonial. La resta de fortificacions de la comarca han de seguir el nivell de Montsoriu. Si s'aconsegueix potenciar la majoria dels castells ha aquesta alçada, estarem davant d'una de les comarques més destacades en patrimoni medieval i un referent a nivell estatal i mundial.

Alhora de potenciar un conjunt és important la situació geogràfica, el turisme, la implicació d'organismes i la qualitat, quantitat i rellevància de les restes. A més és necessari establir una planificació on apareguin les intervencions necessàries amb tots els detalls, respectant les lleis i el valor del conjunt. S'ha de buscar la creació d'un patrimoni atractiu que satisfaci les expectatives dels usuaris. A més s'ha de buscar la participació dels ciutadans, per tal d'aconseguir dotar de la identitat necessària al conjunt perquè s'encarreguin de conservar-lo durant molt temps més. Per realitzar això, es necessari il·lusionar amb nous projectes i idees que no desprestigiïn les fortaleses i mantinguin la seva memòria històrica.

L'aventura viscuda amb aquest projecte ha estat apassionant, en un futur m'agradaria implicar-me en aquest patrimoni que trobo fascinant i seductor. Els castells són uns elements arquitectònics captivadors que ens permeten perdre'ns entre els seus murs imaginant-nos històries, llegendes i fantasies que van poder viure els nostres avantpassats. Està en les nostres mans conservar-los i valoritzar-los durant molts anys més.

Annexos

EMPLAÇAMENT DELS CASTELLS DEL GIRONÈS I - DE LA SELVA

VILA MURADA
 CASTELL GRAN
 CASTELL MENOR
 PALAU o CASA FORTIFICATS
 ABADIA o ESGLÉSIA FORTIFICADES
 VESTIGIS DE CASTELL
 CASTELL DESAPAREGUT

Els signes subratllats — corresponen als castells estudiats monogràficament.

0 5 10 Km.

96

Annex II: Retalls de premsa sobre el projecte de rehabilitació de la Torre del castell de Sant Joan (Blanes)

a)

RECULL
 REDACCIÓ: ROIG JALPÍ, 20 - BLANES
 19 Febrer de 1956

D. Francesc-Xavier Brillas i Xifra
 Blanes.-

Distingit Sr. i bon amic:
 El respecte i manteniment dels nostres monuments arqueològics, ha estat sempre la aspiració de tots els aimants de la terra i de les nostres tradicions. Ja es donà compte, certament, del primer S.O.S. d'alerta llençat pel nostre periòdic, llençat l'any passat al produir-se la primera esllavissada de la torre-talaia de Sant Joan, que enjoia i donava fesomia pròpia al conjunt panoràmic de la vila.

"RECULL" des d'aquell dia no ha deixat de fer sentir la seva veu per assolir l'efectivitat de llur reconstrucció, i l'instal·lació després d'un parallamps, perquè pugui desafiar bravament les tempestes.

A n'aquest objectiu va destinada la subscripció que tenim oberta a les pàgines de "RECULL", perquè tots els blanencs vulguin contribuir-hi amb llur esforç -esforç meritori i d'educació cívica- tota vegada que ja sabem per experiència, que la possible acció oficial, es produeix a vegades quan ja es tart.

Per el fi concret d'aquesta reconstrucció i sabent la seva trajectòria de blanenc, que ha sabut contribuir econòmicament i generosa en totes les empreses de bé públic i general, ens atrevim a demanar-li la seva col·laboració entusiasta, a mesura de les seves possibilitats, per quina

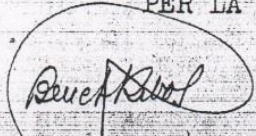
acció, n'hi restem ja per endavant, profundament agraïts.

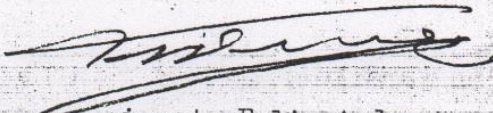
Pot fer arribar el seu donatiu a qualsevol membre de la Redacció de RECULL, ó entregar-lo a la Llibreria de n'Emili Bitlloch.

Per últim, podem anunciar-li, que qualsevol acció conjunta que es pugui realitzar amb organismes oficials, conduint a la restauració, RECULL hi aportarà la contribució pública dels blanencs, que queda registrada amb la subscripció oberta en llurs pàgines, com a estímul i constància d'uns noms, pels blanencs de l'avenir.

Aprofitem aquesta avinentesa, per a oferir-nos com sempre, afectíssims,

PER LA REDACCIÓ DE RECULL,

 signat: Benet Ribas

 signat: Felix Andreu

(Recull. 19 de febrer de 1956. Arxiu Municipal de Blanes)

b)

24

◆RECVL◆

CAMPAÑA PRO "SANT JOAN"

*Sento revivre en mes entranyes
jotes tendrívols d'infant,
bon punt oïro les muntanyes
de Santa Bàrbara i Sant Joan.*

RUYRA

El lunes 25 de Agosto pasado se iniciaron las obras de reconstrucción y revalorización de la torre de San Juan y su recinto.

Dándose cuenta del peligro de desmoronamiento total de la milenaria y simbólica Torre, D. Vicente Coma Soley se comprometió en pagar los gastos iniciales, y obtuvo del Sr. Alcalde y Presidente del Patronato D. Rodobaldo Aldama, permiso y aliciente para poner manos a la obra.

Estas mejoras están bajo la dirección del contratista Sr. Jerónimo Matas, el cual inspeccionado el terreno se trazó un plan de obras que ha puesto en práctica con intrepidez y audacia.

La primera semana reparó algunos agujeros en la base de la Torre; la segunda taponó un gran agujero en la parte central e instaló un fuerte andamio para poder arreglar el gran desmoronamiento superior que da al lado del Convento; la tercera semana se ha reconstruido hasta la cúspide este sector, como muy bien puede apreciarse a simple vista desde el puerto; en la cuarta semana, previa instalación de otro sólido endamiaje, se ha iniciado la reparación del gran desmoronamiento superior lado ventana, que es el que puede apreciarse desde Blanes.

Cuando esté terminada —D. m.— esta fase, trabajando desde arriba podrá redondearse la torre y se construirá solera nueva en la bóveda superior y pendientes de desagüe en la misma, para evitar que en el porvenir pueda haber nuevas filtraciones de lluvias.

Antes de quitar el andamio se instalará un pararrayos por el que ya se ha pedido presupuestos.

Más adelante hay el proyecto de embellecer la ermita y arreglar todo el recinto fortificado. También se discute de construir una escalera para subir a la miranda de la Torre.

Si las obras se iniciaron el día 25, es de señalar que otra generosa aportación mantuvo a partir del día 26 y durante tres semanas, una nutrida brigada de obreros que construyeron la carretera que va desde el cruce Santa Bárbara hasta la plazoleta de la ermita, incluyendo la construcción de un muro; también se hizo

un camino en cómoda escalera obrada, por el que desde la Capilla se puede llegar a la Torre.

Desde estas páginas, quizás con razón o sin ella, se había dejado de hablar de San Juan para dejar el paso más libre a la campaña pro-Monumento Joaquín Ruyra. Pero se avecinaba otro invierno y se habría llegado tarde y Blanes tiene espíritu y capacidad para perseguir al mismo tiempo varios nobles fines. También a la generosidad es bueno dejarle un margen de libertad.

El Sr. Alcalde como última buena noticia, ha confirmado el acuerdo tomado por el Ayuntamiento de hacerse cargo de la terminación de las obras, allí donde no llegue la suscripción popular, cuyo montante de ptas. 19.000, va siendo destinado al pago de jornales, material y acarreo de las obras en curso; ahora pero, que nadie se excuse con ello para dejar de presiar su aportación económica y proporcionada a sus medios, igual que los 65 donantes precedentes que ya lo han efectuado y cuyas listas publicamos en estas mismas páginas. Tenemos prometidos nuevos donativos e incluso ya recibidas 750 ptas. como segunda aportación de un blandense enamorado de nuestras cosas.

Ya en la reunión de las fuerzas vivas de la población celebrada en la Casa Consistorial, el día 18 de Septiembre de 1956, la numerosa asistencia prometió su aportación personal y de los organismos o empresas representadas, y ahora es de esperar harán tangibles sus promesas.

En el próximo número de ◆RECVL◆ se inscribirá la lista de los nuevos donantes, y procuraremos dar más amplia información sobre las obras.

Para donativos:

D. RODOBALDO ALDAMA, Presidente del Patronato

D. VICENTE COMA SOLEY, Miembro protector

D. GÜELFO ZOLA, Obrero Capilla

D. JOSÉ LLORENS VILÀ, Tesorero Patronato

(Recull núm. 887. 1958. Arxiu Municipal de Blanes)

Annex III. Castells de la Selva

Aquests són els castells²⁷ de la comarca de la Selva i algunes de les seves característiques. Les fortificacions són les següents: Anglès, Argimon (Riudarenes), Brunyola, D'Estela (Amer), Caldes de Malavella, Fornils (Susqueda), Hostalric, Montsoriu (Arbúcies-Sant Feliu de Buixalleu), Sant Grau (Caldes de Malavella), Sant Iscle (Vidreres), Sant Joan (Blanes), Sant Joan (Lloret de Mar), Santa Coloma de Farners, Solterra (Sant Hilari de Sacalm), Torcafelló (Maçanet de la Selva), Tossa de Mar i Vilobí d'Onyar. En total disset fortificacions.

Castell d'Anglès

Localització: al nucli antic de la localitat d'Anglès. Dins el nucli urbà.

Història: *El castell d'Anglès es troba documentat des del 1242, va pertànyer als Cabrera al llarg de quasi tota la seva història.*

Tenia sota la seva jurisdicció els actuals termes d'Anglès i la Cellera.

Al segle XV (terratrèmols, guerra civil catalana i guerra dels remences) sofrí diverses destruccions i al segle XVI el seu clos serví per hostatjar el puixant nucli urbà, encara avui conservat en gran part. (6. 2014)

Sembla que al segle XVI el castell va quedar absolutament arrasat per les tropes franceses. En quant a la torre de l'homenatge, se sap que va ser enderrocada en plena revolta remença del segle XV, per Pere Joan Sala. Va ser enderrocada definitivament a partir del segle XIX, en resten escassos vestigis (alguna paret amb espitlleres) i algun record fossilitzat a la trama urbana, com ara la Plaça de la Vila, que fou el pati d'armes. (6. 2014)

Descripció: *Del castell original com a tal, no es conserva gairebé res. Arran de diversos estudis es sap que el castell era bastit damunt del tram més enlairat del clos emmurallat, des d'on es dominava la vall d'Anglès i la banda de la Cellera, Sant Julià i Bonmatí. (4. 2014)*

El que va ser el pati central del castell, descobreix la configuració quadrangular que tindria, als costats del qual s'alçarien les estances destinades a l'habitació. Al tram superior de l'edifici hi hauria un ample passadís, protegit en la part forana per un llenç de mur emmerletat, proveït d'espitlleres. També hi hauria l'estada senyorial de l'amo del castell. (4. 2014)

La porta del castell es trobava a l'angle superior de l'actual plaça de la vila, pujant per una rampa. La façana lluita una torre de l'homenatge. Per l'altre cantó tindria una portalada més petita, comunicant amb l'era del mateix castell. En base a aquestes premisses, el castell aplegava per tant les característiques típiques d'un castell medieval dels segles XI-XII, és a dir, de dimensions reduïdes i fixat en un punt alt i estratègic, format per una torre de base circular i envoltat per un recinte emmurallat. Tanmateix, tot i la pèrdua d'aquest element emblemàtic de la vila, s'han conservat elements molt interessants relacionats directament amb el castell, com són, per una banda, un petit pany de muralla (petit tenint en compte la grandària i les dimensions que va arribar a assolir el castell) i les restes del primer clos emmurallat del castell i alguna arcada interior, avui en part conservades a dins d'algunes cases del barri vell. (4. 2014)

L'actual plaça de la vila correspon a l'antic pati d'armes del castell. La seva forma trapezoïdal és la forma característica que solien tenir tots els patis d'armes dels castells medievals de l'època. L'emplaçament original del castell correspondria amb el que avui és un grup de cases situat entre el carrer del Castell i el pas cobert vers a l'antic pou públic de la vila. (4. 2014)

Estat de conservació: es té constància d'alguns vestigis com la porta d'entrada, la capella, el pati d'armes, etc. aquests elements estan identificats amb panells informatius. La resta està desaparegut. (Ballo i Tañá. 2012)

²⁷ **Nota:** Falten el castell de Sant Joan de Blanes i el castell de Montsoriu (Arbúcies –Sant Feliu de Buixalleu).

Nivell de Protecció: BCIN (1949). (2. 2014)

Intervencions: cap.

Visites: accés lliure.

Castell d'Argimon (Riudarenes)

Localització: damunt el turó d'Argimon, a uns 471 metres sobre el nivell del mar, dominant la vall de l'Esparra. Fora el nucli urbà. (2. 2014)

Història: *El castell d'Argimon apareix documentat per primera vegada en l'any 925. És probable que el topònim d'Argimon sigui d'origen germànic i que fos el primer senyor del castell o un habitant de la zona el que portés aquest nom. Els vescomtes de Cabrera van ser els senyors del castell com a mínim des del segle XI, quan trobem documentats diversos juraments de fidelitat entre els vescomtes i els comtes de Barcelona. En 1367 Bernat III de Cabrera es va enfrontar amb el rei Joan I, el qual va fer assetjar i destruir el castells d'Argimon i de Castelló d'en Bas. Al costat esquerre del castell hi havia una capella dedicada a la Mare de Déu, restaurada i amplada al segle XVIII.* (6. 2014)

Descripció: *Del castell només s'ha conservat una torre de planta quadrada, edificada al segle XIII. Probablement tenia una alçada de tres plantes. S'accedia a ella per una porta oberta en el mur sud a l'alçada de la planta intermitja, les restes de la qual encara ens permeten entrar a l'interior de la torre. Encara podem veure part de la volta de canó del pis superior.* (4. 2014)

Estat de conservació: el castell està desaparegut. Queda la capella ampliada del segle XVIII on hi ha alguns vestigis del castell. (Ballo i Tañá. 2012)

Nivell de protecció: BCIN (1949). (2. 2014)

Intervencions: cap.

Visites: accés gratuït.

Castell de Brunyola

Localització: a la Plaça de Brunyola, dins el nucli urbà. (2. 2014)

Història: *El castell apareix documentat per primera vegada en 1106, quan el comte de Barcelona Ramon Berenguer III el va cedir al vescomte Guerau Ponç de Girona. Déu anys més tard el comte Guerau el va empenyorar a Pere Ramon de Vilademany per 400 morabatins. De totes maneres el senyor del castell passà a ser el vescomte de Cabrera i el senyor de Vilademany el tenia en feu. No s'acabaren aquí les permutes de la titularitat del castell, ja que en 1279 Ramon de Cabrera el va vendre a Berenguer de Gornal, un ciutadà de Girona. Tres anys més tard es torna a vendre el castell, en aquest cas a Guillem Gaufred, clergue de la seu gironina. A la seva mort la fortalesa va passar a mans la Pia Almoina de Girona fins l'any 1776, en que passà a dependre de l'Hospici de Girona.* (Ballo i Tañá. 2012)

Descripció: *Tot i el seu origen romànic, el que podem contemplar del castell és obre del segle XV. Té planta quadrada, amb torres als angles, una de les quals va ser aprofitada com a campanar de l'església. Amb tot, es conserven trams de mur d'opus spicatum, molt més antics. La façana més ben conservada és la de tramuntana, on hi ha el portal adovellat i finestres gòtiques.* (1. 2014)

Estat de conservació: Molt Bo. Ha estat molt modificat i adequat als nostres temps. (Ballo i Tañá. 2012)

Nivell de protecció: BCIN (1949). (2. 2014)

Intervencions: En 1427 es va haver de reformar, després de quedar molt malmès pels efectes de terratrèmols. En un document de l'època es descriu que s'hi va treballar durant trenta-set dies reparant els desperfectes. (1. 2014)

Ha estat restaurat modernament i ara allotja l'Ajuntament. (6. 2014)

Visites: és l'ajuntament de Brunyola.

Castell d'Estela (Amer)

Localització: Damunt el turó d'Estela (Amer) de 641 msnm. Fora del nucli urbà. (5. 2014)

Història: *El castell d'Estela el documentem per primer cop l'any 1136, tot i que hi ha alguna possible referència anterior. Els Montcada hi posseïren drets senyorials al segle XII, però al segle XIV els senyors del castell es cognominaven Soler, família que s'emparentà amb els Roca-Salva, a finals d'aquest segle, pocs anys abans que abandonessin el castell, probablement arran de les destruccions ocasionades pels terratrèmols del segle XV.* (6. 2014)

Descripció: *Actualment en resten alguns pams de paret (un d'ells arriba a assolir una alçada de 3 metres) que semblen conformar, com a mínim, una estructura rectangular de 6'70 per 5 metres, a banda de vestigis d'altres construccions, molt arrasades.* (6. 2014)

Estat de Conservació: Dolent. Queden pocs vestigis.

Nivell de Protecció: BCIN (1949). (2. 2014)

Intervencions: cap.

Visites: accés lliure.

Castell de Farners

Localització: Situat en un punt estratègic del pas entre les planes de la Selva, del Vallès i de Vic. Fora el nucli urbà. (5. 2014)

Història: *Apareix documentat el 1046 al jurament de fidelitat del vescomte Ramon Folc I de Cardona al comte Ramon Berenguer I.* (1. 2014)

El castell era un feu del vescomtat de Cardona i la castlania la van ostentar la família Farners fins al segle XIII, en què va passar als Vilademany. El 1240 Pere Ramon de Vilademany ho va cedir en testament al seu fill Arnau, i va lligar la dependència senyorial al vescomte Ramon Folc IV de Cardona. Hi va haver discrepàncies a finals del segle XIII entre la sobirania que exercia el rei Pere el Gran, que reclamava la potestat del castell al vescomte Ramon Folc VI de Cardona, i aquest, que es resistia a cedir-la, la qual cosa va arribar a crear un greu problema de jurisdicció fins ben passat el segle XIV. (1. 2014)

El castell també va tenir episodis destacats en la guerra civil catalana contra Joan II: el van ocupar els remences el 1485 i després de la Sentència Arbitral de Guadalupe va tornar a ser ocupat altre cop els pagesos condemnats, que n'havien quedat exclosos dels beneficis. Després de Joan Pere de Vilademany va passar a Carles de Vilademany i de Cruïlles, i els últims senyors del patrimoni dels Vilademany van ser els comtes d'Aranda i el seu successor, el duc d'Híjar. El seu darrer ús data del segle XVIII, quan fou ocupat per un regiment borbònic arran de la Guerra de Successió. (1. 2014)

Descripció: *El castell té una superfície de 200 m² en planta trapezial irregular. De la primera època constructiva es conserven el ample mur baixos (uns 4 metres, amb una ampliació de 2 metres datada en el segle XIV-XV) i la torre sobirana, de 8,40 metres de diàmetre, una alçada de 12 metres i amb la porta d'accés situada a 7 metres de terra. L'accés principal del castell és una porta a l'oest, amb arc de mig punt rebaixat, protegida per un reducte de 2,75 x 1,75 amb tres espitlleres. A tramuntana, hi ha una petita porta que comunica amb el Turó del Vent. Tots els murs estan rematats amb merlets.* (4. 2014)

Estat de conservació: Bo. Ha estat restaurat i adaptat per la visita recentment.

Nivell de protecció: BCIN (1949). (2. 2014)

Intervencions: es van fer excavacions l'any 1991 i 1992. A més al 1998 s'hi va realitzar una restauració que el va deixar en el bon estat que el trobem actualment. (4. 2014)

Visites: accés gratuït.

Castell de Fornils (Susqueda)

Localització: Situat sota els cingles del Far, en un turó no gaire elevat. A Susqueda, fora del nucli urbà.

Història: Està documentat des del segle XI, època a la qual pertany la torre mestra. Durant els dos segles següents s'hi afegiren la resta de dependències. Pertanyia als vescomtes de Cardona i tenia sota la seva jurisdicció les parròquies de Sant Martí i Susqueda. L'any 1310, en morir Bernat Amat de Cardona, heretà el castell la seva filla Sibil·la, de la qual passà al seu fill Hug de Pallars. Dels Pallars va passar per venda als Cruïlles, l'any 1369. A partir d'aquella època va començar la seva decadència. (6. 2014)

Descripció: Enrunat i envaït per la vegetació, encara manté dempeus una bona part de la seva estructura.

El que es conserva en més bon estat és la torre d'homenatge, de planta circular i dos pisos, d'uns 8 m d'alçada i porta d'accés al primer pis. Hi té adossada una cambra rectangular, amb espitlleres, que era coberta amb volta de pedra (es veu l'arrencada de la volta), i que també deuria tenir dues plantes. A l'altre cantó hi ha restes d'altres estances i murs defensius, que assoleixen en alguns punts els 10 m. (4. 2014)

Estat de conservació: És un dels castells catalans més oblidats i descuidats. Fins i tot l'any 1990 va ser espoliat per un particular que es va endur un mur sencer amb cables de ferro estirats per tractors. (Ballo i Tañá. 2014)

Nivell de Protecció: BCIN 1949. (2. 2014)

Intervencions: Mai ha estat excavat, ni netejat.

Visita: accés lliure.

Castell d'Hostalric

Localització: Sobre un cingle estret de pedra basàltica a la riba esquerra del riu Tordera, a la seva confluència amb la riera d'Arbúcies. A l'extrem de ponent hi ha el turó del castell, a 189 m sobre el nivell del mar, que actualment separa la part antiga del nucli nou de la vila. (8. 2014)

Història: El nom («Ostalrich») s'esmenta per primer cop en el jurament de fidelitat que feu Guerau II de Cabrera, vescomte de Cabrera i d'Àger a Ramon Berenguer III comte de Barcelona i Girona, l'any 1106 on afirma que hi construirà un castell. L'any 1145 es fa una donació de terres al priorat de Santa Maria de Roca-rossa situades «in castro Ostalricho». L'any 1175 el trobador Guillem de Berguedà fa esment al bisbe d'Urgell del «palaitz d'Ostalric». L'any 1184, Ponç III de Cabrera reconeix vassallatge al rei Alfons per diversos castells, entre els quals el d'Hostalric. (8. 2014)

Per la seva situació estratègica el lloc d'Hostalric (entre Barcelona i França) tingué gran importància històrica i el castell es convertí en una plaça forta de primer ordre; també la seu administrativa del vescomtat de Cabrera i, juntament amb el castell de Montsoriu, un dels principals bastions d'aquesta família. S'hi establí la cúria, la notaria, un mercat (1327) i una petita comunitat jueva. L'any 1285, Pere el Gran en féu el seu quarter general per lluitar contra el rei francès Felip III l'Ardit que havia envaït el Principat. (8. 2014)

Els Cabrera procuraren tenir sempre ben protegits el castell i la vila que anava creixent i això donà lloc a litigis amb la corona. L'any 1306, el rei Jaume II es mostrà indignat amb el comte Ponç Hug IV d'Empúries –marit de Marquesa, filla i hereva del vescomte Guerau de Cabrera– per la fortificació d'Hostalric feta sense la seva llicència i manà que fos aterrada. La intercessió de la reina Blanca envers Jaume II impedí que les muralles fossin enderrocades. El 1392, el sobirà Joan I autoritzà Bernat IV de Cabrera a refer i conservar els murs i valls d'Hostalric i de Blanes. Durant el segle XIV, els diversos reis barcelonins s'hi allotjaren, tant per fer-hi estada com fent camí de pas. (8. 2014)

De nou es feren obres cap al 1455. Durant la Guerra civil catalana contra Joan II el castell patí nombrosos atacs en prendre part contra el rei fent costat als pagesos remences i als diputats de la

Generalitat. Després del setge d'Hostalric (1462), fou ocupat per la Host del Consell del Principat que es dirigia a Girona. En temps de la Guerra dels Segadors el castell esdevingué una plaça forta. El 1653 els francesos dominaven el país des de la frontera a les rodalies de Barcelona exceptuant Girona i Hostalric. Aquest fou ocupat pels francesos l'any 1694. El 27 de juliol de 1695, Anne Jules de Noailles, duc de Noailles va enderrocar el castell abans d'abandonar-lo. Un any més tard, es va reconstruir segons plànol de l'enginyer militar Josep Chifrion. Va fer rodejar les muralles i torres amb un sistema de baluards poligonals i va construir, a més, en el cim més alt, pavellons i arsenals que varen constituir el modern castell, esfondrant el medieval dels Cabrera. (8. 2014)

Durant el segle XVIII es construeix l'actual castell, que es va concebre com a fortalesa militar sota un projecte de Joris Prosper Van Verboom. Les primeres obres de fortificació permanents van tenir lloc durant el 1712 i 1713 a conseqüència de la Guerra de Successió Espanyola, tot i que les principals obres per deixar en condicions d'ús la fortificació van ser entre 1794 i 1795, en el transcurs de la Guerra Gran. El 7 de novembre de 1809 les tropes napoleòniques saquegen les cases i calen foc al poble d'Hostalric. El castell, però, resisteix. El 12 de maig de 1810, després de sis mesos de setge, 800 soldats que formaven part de la guarnició del castell es van poder escapar del setge de les tropes napoleòniques. (8. 2014)

L'any 1929, el govern del general Primo de Rivera va decidir traslladar la guarnició deixant de ser zona militar el castell d'Hostalric. El 13 de novembre de 1963, Hostalric fou declarada Monument Històric Nacional. (8. 2014)

Descripció: *Dins la trama urbana actual resten vuit torres i uns 600 m del recinte emmurallat que s'allarga en direcció est-oest adaptant-se a la topografia del terreny, situat bàsicament al nord de la població. A la part alta, el portal d'entrada pel camí de Barcelona protegit per una torre rodona de nom d'Ararà o també de la Presó. El llenç de muralla reposa en un basament atalussat i acaba amb merlets espitllers. Algunes de les torres no són totalment circulars i obertes pel darrere. Solen tenir tres pisos amb coberta de volta apuntada o de mitja esfera i acaben amb simples merlets o amb un coronament de matacans. (8. 2014)*

Pel tipus d'aparell constructiu, molt irregular, es dedueix que el recinte emmurallat és bàsicament del segle XIV i que segurament van reaprofitar la construcció defensiva dels segles XII i XIII. Es planteja la hipòtesi que la torre dels Frares fos una obra del segle XIII doncs l'estructura i tècnica constructiva són diferents. (8. 2014)

Estat de conservació: Bo. S'ha de tenir en compte que el que veiem actualment és el castell del segle XVIII. (Ballo i Tañá. 2014)

Nivell de protecció: BCIN (1949). (2. 2014)

Intervencions: des del 1993 fins el 2012 s'han estat duent a terme projectes d'intervenció, consolidació, adequació dels espais per les visites, rehabilitació de les muralles, restauracions i un pla director. (8. 2014).

Visites: Accés gratuït. Punt d'informació del castell i visita als interiors (pagant). (8. 2014)

Castell de Malavella (Caldes de Malavella)

Localització: En el turó de Sant Maurici, en la localitat de Caldes de Malavella, al costat de l'ermita dedicada Sant Maurici. Fora el nucli urbà.

Història: *Castell documentat el 1057, va formar part de la baronia de Llagostera. Almenys des del segle XIII, i des de 1375 fins a la fi de l'antic règim va pertànyer a la baronia de Llagostera. A principis del s. XIV encara es trobava en funcionament, però no se'n tenen més notícies. L'any 1831, el castell pertanyia al duc de Medinaceli, com a Vescomte de Cabrera. Es desconeix el moment definitiu del seu abandó. (Ballo i Taná. 2012)*

Descripció: *Està força malmès, però, es pot apreciar un recinte murat de forma irregular amb torres quadrades de 4'85 per 4'85 m. a dos dels angles. Al sector de tramuntana hi ha restes de la capella, dedicada a Sant Maurici, de planta rectangular amb absis semicircular, que sembla que aprofita una torre. No se'n tenen notícies fins al 1412, quan potser ja era un santuari i no capella del castell. (4. 2014)*

Construït en una zona elevada, amb grans carreus de pedra basàltica i d'aparell irregular, només queden restes dels murs nord, est i sud. A l'oest només hi ha enderrocs. Al costat nord, s'hi conserven restes de cases construïdes posteriorment, que van aprofitar el mur nord del castell. S'aprecien bé les obertures d'aquestes cases. A l'angle nord-oest, restes del que havia estat una torre de planta quadrangular. A l'angle nord-est, restes de l'antiga capella del Castell, dedicada a Sant Maurici. A les parets s'aprecien restes de possible pintura mural que hauria cobert els murs de la capella. A l'angle sud-est, una torre quadrangular d'uns 7 metres d'alçada, encara resta dempeus. Està feta de carreus irregulars disposats horitzontalment. Al mur del costat est on potser hi hauria hagut un gran portal. Aquest mur, pel costat exterior, està molt reformat, doncs s'hi ha construït una capella dedicada a la Mare de Déu de Lourdes. (4. 2014)

Estat de conservació: Queden poques restes.

Nivell de protecció: BCIN (1949). (2. 2014)

Intervencions: Cap. En la construcció de la capella van aprofitar algunes restes del castell. (Ballo i Tañá. 2012)

Visites: accés lliure.

Castell de Sant Grau o Caldes (Caldes de Malavella)

Localització: Carrer de Sant Grau (Caldes de Malavella). Dins el nucli urbà.

Història: *No hi ha cap document anterior a l'any 1183 que ens parli del castell. És en aquest any que trobem una sentència emesa pel sagristà de Girona, Arnau Darnius, on es fa referència a la carta fòrum de Calidis.*

Sembla que inicialment depenia del vescomtat de Cabrera, però a partir del 1240 el trobem lligat al castell de Llagostera, que era de domini reial. L'any 1375 es creà la baronia de Llagostera, a la qual va pertànyer fins a la fi del segle XVIII. Un segle més tard, és a dir a finals del segle XIX, el castell va ser enderrocat. (5. 2014)

Descripció: *Es conserva un llenç de muralla i tres torres circulars, restaurades, tal com es pot observar pel tipus d'aparell del coronament. La torre meridional és la més antiga, construïda al segle XII o inicis del XIII, sobre fonaments d'època romana. Entre dues de les torres s'hi va construir un edifici més tardà, que conserva obertures de diferents èpoques. (1. 2014)*

Estat de conservació: Queden poques restes.

Nivell de protecció: BCIN (1949) (2. 2014)

Intervencions: Cap de recent.

Visites: Accés lliure.

Castell de Sant Iscle de Vidreres

Localització: situat en un turó, fora del nucli urbà de Vidreres. S'arriba continuant el camí que porta a la Torre d'en Llobet i als pantans. (5. 2014)

Història: *Aquest castell va pertànyer als vescomtes de Cabrera i a la primera notícia que es té és del 1194 com a conseqüència d'un pacte entre el vescomte Ponç III de Cabrera i el rei Alfons I el Cast. El 1241 va ser donat a l'Orde del Temple però, més tard, va retornar als Cabrera. En la capella del castell s'hi conservaven les restes d'Iscla de Còrdova fins que foren donades en 1263 al monestir de Sant Salvador de Breda pel vescomte Guerau IV de Cabrera. El 1310 hi residia Elionor, muller del vescomte Bernat I de Cabrera. Fou ocupat per remences durant la darrera guerra remença i fou retornat el 1485. Al segle XVI va perdre la seva funció militar, fins al punt que la finca ocupada pel castell passà a mans de la família Aulet, i fou aprofitada com l'explotació forestal. (9. 2014)*

Descripció: *Les restes del castell es mostren en una planta força quadrangular d'uns 30 metres per costat. Es poden detectar dues fases constructives: la primera fase del segle XII i XIII inclou la torre sud-*

est de 15 metres d'alçada i tres pisos, murs adossats, cisterna i capella dedicada a sant Iscle i santa Victòria, de la qual queden restes de les parets i de d'absis semicircular. La segona fase data del segle XIV, inclou la resta de les torres, murs atalussats i revestiments de murs antics. A tot el voltant del castell encara es conserva el fossar. D'època romànica és també la capella dedicada a sant Iscle i santa Victòria, de la qual en resta només el basament i una part de l'absis. La capella va ser reformada als segles XV i XVI. (4. 2014)

Estat de conservació: Abandonat i semi-derruït. Queden poques restes.

Nivell de protecció: BCIN 1949. (2. 2014)

Intervencions: Des de l'any 2004 s'estan realitzant campanyes d'excavació que han permès netejar l'entorn i que han posat al descobert parts de l'estructura fins ara amagades, així com sitges i objectes de ceràmica medievals. També s'han realitzat restauracions (2009-2013). (9. 2014)

El 05/08/2013 apareix en www.vidreres.cat aquesta notícia: *Documentada una necròpolis infantil al castell de Sant Iscle de Vidreres.*

Visites: accés gratuït.

Castell de Sant Joan (Lloret de Mar)

Localització: està situat al cim del turó que separa les platges de Lloret de Mar i Fenals.

Història: *Data d'inicis del segle XI d.C., possiblement en època de la senyora Sicardis i els seus fills, senyors de Lloret (1041-1110), i tenia sota la seva jurisdicció el terme feudal de Lloret. L'any 1079 es consagrà la seva capella. Al segle XII el domini del castell fou compartit entre la seu de Girona i els senyors de Palafolls, fins que passà completament a ser de la seu gironina l'any 1218. Fou afectat per una destrucció de la flota genovesa l'any 1356 i possiblement pels terratrèmols de 1427 - 1428, però sempre va ser reconstruït. Fins a finals del s. XVII el Castell encara estigué en funcionament, com ho proven els materials arqueològics trobats. En aquests segles el castell servia sobretot de torre de vigia per prevenir els possibles atacs marítims. L'any 1805, en el marc de la guerra d'Anglaterra contra Espanya i França, un vaixell de guerra britànic va llançar diverses canonades que enderrocaren part de la torre i de la muralla. (3. 2014)*

Finalment l'acció de dues violentes tempestes, esdevingudes els anys 1840 i 1923, van acabar d'enderrocar trams de la muralla i l'antiga torre del castell.

Descripció: *El Castell de Sant Joan era una fortificació de planta triangular, amb una superfície d'uns 500 metres quadrats. El seu perímetre es va mantenir pràcticament invariable durant els vuit segles en que va funcionar com a fortificació. L'únic vestigi visible actualment de la muralla primitiva és el llenç de llevant (des del tall del carrer al nord, fins a 4'5 metres al sud de la porta d'entrada). L'actual muralla sud i la part meridional de la muralla est, corresponen a una reforma del segle XV. A l'interior del recinte emmurallat, durant els segles XI-XIII hi havia molt poques construccions. La més important era la torre de l'homenatge, que tenia adossades algunes estructures i que es pot considerar el recinte sobirà del castell. La torre tenia un diàmetre exterior de 8'15 metres i interior de 5'40 metres, unes parets de 135 cm de gruix i una alçada d'uns 18 metres. Les restes del perímetre de la torre i de les estructures adossades es troben sota la rèplica moderna de la torre. Un fossat separava el recinte sobirà de la resta de la fortificació, de manera que el convertia en una mena de ciutadella. La resta de superfície del castell era un espai obert, envoltat per la muralla i ocupat només per una estructura (una sala gran) i diverses sitges excavades al subsòl natural (per emmagatzemar el que s'obtenia del delmes i les taxes). La capella del Castell va ser consagrada l'any 1079, però no se n'han pogut identificar les serves restes. Probablement es van destruir amb l'obertura d'un carrer l'any 1964. (3. 2014)*

Estat de conservació: Queden restes que han estat condicionades per fer possible una visita.

Nivell de protecció: La protecció del Castell com a Bé d'interès Cultural segons el decret de 22 d'abril de 1949, va salvar-lo del seu enderrocament als anys 60, arran d'unes obres d'urbanització que el van malmetre. (2. 2014)

Intervencions: Excavacions, museïtzació i consolidacions d'estructures (2000 – 2001). (3. 2014)

Visites: Has de pagar entrada i realitzen una visita guiada.

Castell de Solterra (Sant Hilari de Sacalm)

Localització: Camí que surt de la pista Sant Hilari-Santa Coloma, seguint indicadors. Fora del nucli urbà.

Història: *Documentat des de l'any 929 com a domini directe dels comtes de Barcelona, va ser senyorejat al segle XII pels Queralt i al XIV pels Castellbò i després pels Cabrera.* (5. 2014)

Descripció: *En resta ben poca cosa, la base d'una torre circular damunt la qual s'alça ara la creu de ferro de les Guilleries, i un tros de mur de l'antiga capella del castell, dedicada a sant Miquel, que es va mantenir dempeus fins l'any 1910. Es coneix també com Sant Miquel de les Formigues perquè cada any, a la tardor, s'omple de formigues voladores.* (5. 2014)

Estat de conservació: queden pocs vestigis.

Nivell de Protecció: BCIN (1949). (2. 2014)

Intervencions: cap.

Visites: accés lliure.

Castell de Torcafelló (Maçanet de la Selva)

Localització: Situat damunt el turó de Sant Jordi, fora del recinte municipal de Maçanet. És un turó d'uns 174 m.

Història: *L'antic castell comprenia la demarcació de Maçanet de la Selva, amb el poble de Martorell de la Selva, propietat dels Cabrera, que des del segle XII formava el centre d'una batllia del vescomtat de Cabrera. El cim del turó ja havia estat ocupat en època ibèrica i romana.* (5. 2014)

La primera notícia segura és de l'any 1106, en què Guillem Ponç del llinatge dels Cabrera jurà fidelitat al comte Ramon Berenguer I pels castells de Blanes, Argimon i Cabrera. Des de l'any 1231 tenia castllans o batlles que hi residien permanentment. El 1450 s'autoritzà la construcció d'una capella a Sant Jordi. (5. 2014)

Descripció: *El conjunt monumental actual està compost per la capella de Sant Jordi, del segle XV, fortificada al segle XIX quan va ser convertida en torre de telegrafia. El clos de muralles, tanca una superfície d'uns 18 metres d'ample per 25,5 metres de llarg. El mur, lleugerament atalussat, té un gruix d'1 metre. Un fossat recorre tot l'exterior, amb una amplada de 2,5 metres, a partir del qual hi ha un segon mur que envolta tota l'antiga muralla. Actualment es pot veure la capella, dedicada a Sant Jordi, i restes del mur i del fossat. S'han detectat tres fases constructives, tot i que el conjunt que n'ha pervingut és el de la tercera. De la primera fase (segle XI) en resta la base de la torre d'homenatge. En una segona fase (segle XII) es va construir el recinte perimetral i una estança. I al mateix segle, unes dècades més tard, es va construir el castell pròpiament dit, amb la muralla i diverses estances que han estat excavades.* (4. 2014)

Estat de conservació: L'edifici que es conserva dempeus és la capella, reconstruïda sobre les restes enrunades del castell, l'any 1450. Per tant, el castell està desaparegut, només podem trobar algunes restes.

Nivell de protecció: BCIN (1949). (2. 2014)

Intervencions: El conjunt va ser objecte d'una restauració i d'una rehabilitació dutes a terme per Taller d'Història de Maçanet entre els anys 1988 i 1997, i d'unes excavacions arqueològiques entre els anys 1999 i 2006 que van permetre descobrir la major part de les restes soterrades del castell. Al 1990 va haver un projecte d'adequació de la capella del castell. (5. 2014)

Visites: accés lliure.

Castell de Tossa de Mar

Localització: situat a uns 55 m obre el nivell del mar, es trobava als peus del vessant nord-oest del promontori que confronta el cap de Tossa.

Història: *El promontori de Tossa, lloc ocupat des d'època ibèrica i romana, apareix documentat des del s. X formant part del comtat de Barcelona, que el va cedir al monestir de Santa Maria de Ripoll. Aquesta abadia l'any 1187 va concedir una carta de poblament que, a més, plantejava la idea de construir un castell a l'indret on segurament hi havia hagut una torre de guaita, i a partir del qual es van edificar les muralles.* (Ballo i Tañá. 2012)

Descripció: *Del recinte emmurallat, que ressegueix la forma del turó pel costat nord-oest, se'n conserva un llenç de muralla esglaonat, amb merlets rectangulars, mènsules i espitlleres als angles, i amb set torres de planta circular atalussada i cos cilíndric. En destaquen tres de més altes i de diàmetre més gran; reben el nom de torre d'en Joanàs (la més oriental, gairebé damunt el mar), de les Hores o del Relloige (al costat del portal d'entrada a la vila), i la torre del Codolar o de l'Homenatge (a l'oest, al costat del que va ser el Palau del Batlle i que actualment acull el museu municipal).* (Ballo i Tañá. 2012)

Del castell, que era situat on hi ha el far, no queda gairebé res, es va destruir per construir el far (1917), l'edificació estava formada per una torre de guaita i una estada de planta rectangular. En canvi, s'han conservat vestigis de la primitiva església parroquial, d'estil gòtic, dedicada a sant Vicenç. (Ballo i Tañá. 2012)

Estat de conservació: Destruint

Nivell de protecció: BCIN (1949) El conjunt del recinte emmurallat al 1931. (2. 2014)

Visites: accés lliure. Visites guiades www.tossatourexperience.com.

Intervencions: Diversos projectes de restauració, condicionament, consolidació i remodelacions del recinte emmurallat, les zones del seu interior i els edificis (1988 – 2007). (Ballo i Tañá. 2012)

Castell de Vilobí d'Onyar

Localització: Situat dins del nucli urbà de Vilobí D'onyar, al costat de l'església.

Història: *El senyor de Vilobí apareix documentat per primera vegada en 1166, el que fa pensar que existia un castell per aquelles dates. La primera notícia del castell la trobem en 1241, quan Guerau V, vescomte de Cabrera, va acceptar la permuta pel castell de Mediona amb Ramon Folc de Cardona. En 1343 Ramon de Malarts va comprar la seva jurisdicció a la corona, per posteriorment tornar-la a vendre en 1345 en aquest cas a la ciutat de Girona. Tampoc va durar masses anys en poder de la capital gironina, ja que en 1368 la va comprar Francesc de Santmartí. En 1374 van ser els homes del poble els encarregats de comprar el castell per cedir-lo al rei. Sis anys més tard, en 1380 l'infant Joan el va tornar a cedir a la família dels Santmartí. L'any 1872 va ser adquirit per Pere Madrenys, enriquit a Cuba, el qual va encarregar la reforma historicista de la façana principal que li va atorgar el seu aspecte actual.* (6. 2014)

Descripció: *L'edifici és un gran casal de planta quadrada, amb torres cantoneres atalussades, que estava envoltat d'un fossat. Tenia una capella que es va enderrocar al segle XVIII per l'ampliació de l'església parroquial. Tot i que les actuals obertures no són les originals, s'hi ho és l'estructura i l'aparell dels murs, fet amb carrers petits disposats en filades regulars i abundant morter.* (4. 2014)

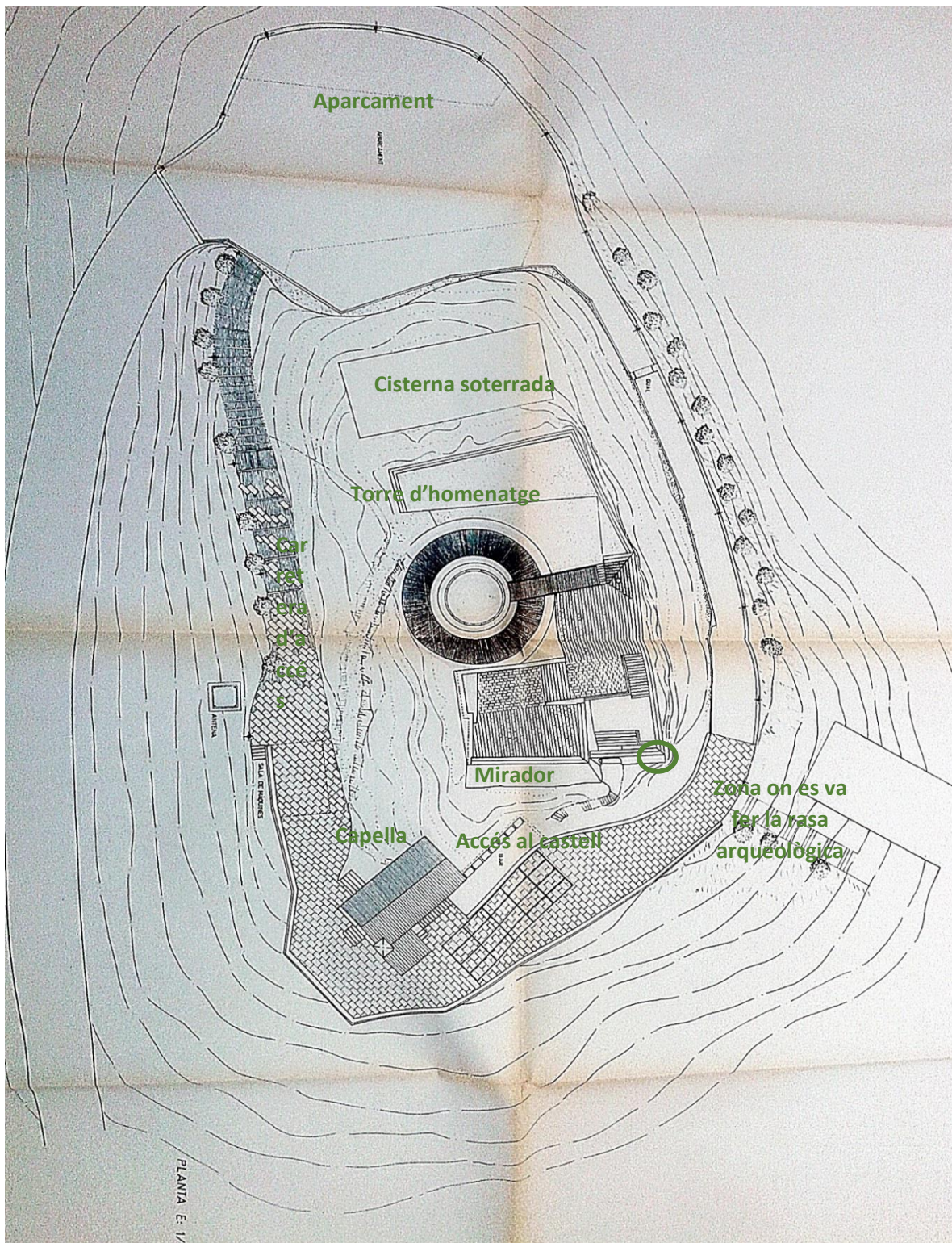
Estat de conservació: Molt bo. Resideix actualment membres de la família Madrenys. (4. 2014)

Nivell de protecció: BCIN (1949). (2. 2014)

Intervencions: *L'any 1875 es va reformar la façana principal amb un nou cos flanquejat per dues torres emmerletades. Una reforma molt historicista. L'any 1957 es van fer reformes importants especialment a l'interior. En els últims anys s'han refet totes les teulades i l'any 1998 es va restaurar la façana de ponent convertint una obertura amb balcó en una finestra emmarcada amb pedra. L'any 2005 es va rehabilitar la façana de llevant del Castell.* (Ballo i Tañá. 2012)

Visites: propietat privada. Desconec si és pot visitar.

Annex IV: Projecte d'acondicionament del castell de Sant Joan. 1991. Expedient: 61/92. Arxiu Històric de Girona

Nota: el plànol només serveix d'esquema.

(Plànol d'acondicionament del castell de Sant Joan. 1991. Expedient: 61/92)

Annex V: Notícia: Diari de Girona***La Diputació destina 700.000 euros a restaurar i conservar immobles històrics******Fins a 46 edificacions d'interès patrimonial de 43 municipis rebran aportacions d'entre 10.000 i 23.000 euros***

GIRONA [A.S./AGÈNCIES] La Diputació de Girona subvenciona aquest any la restauració i conservació de 46 immobles d'interès patrimonial -com esglésies, castells o edificis emblemàtics- de 43 municipis de les comarques gironines. La Junta de Govern de l'ens ha decidit destinar-hi una partida global de 700.000 euros, una xifra que ajudarà a cobrir entre el 14 i el 90% del cost global de tots els projectes presentats. Les ajudes han estat demanades per 36 ajuntaments, vuit entitats sense ànim de lucre i el Consell Comarcal de la Selva. Amb nou actuacions, la comarca del Baix Empordà és el territori gironí on es realitzaran més actuacions tot i que, en general, les aportacions oscil·len entre els 10.000 i els 23.000 euros. "La Diputació de Girona, de sempre, ha tingut una atenció especial a la recuperació del patrimoni de les comarques gironines. En comparació amb l'any passat, la xifra econòmica és una mica menor però creiem que és un gran projecte en aquests temps de dificultats", explica el vicepresident de la Diputació de Girona i diputat de l'Àrea de Cooperació Local, Cultural i d'Acció Social, Xavier Soy. La major part de la subvenció, 560.000 euros, s'ha destinat a projectes presentats per ajuntaments gironins. Uns ajuts que han estat molt repartits arreu de les comarques gironines. Només hi ha tres pobles -Celrà, Beuda i Puigcerdà- que s'hagin emportat dues subvencions. D'altra banda, 130.000 euros s'han lliurat a vuit entitats sense ànim de lucre que han demanat ajudes per tirar projectes de recuperació i restauració patrimonial. Es tracta de les parròquies de Púbol, de Ridaura i Puigcerdà; l'obreria de Santa Cristina de Lloret de Mar; la fundació privada del Sant Sepulcre de Palera; la junta veïnal de Batet de la Serra; l'Associació d'Amics de l'Alta Garrotxa, i el particular Jaume Marcó de Quart. També s'ha concedit una subvenció de 10.000 euros al Consell Comarcal de la Selva per a la **consolidació de les muralles del castell de Montsoriu**. 28 de les 46 ajudes subvencionen més del 50% del cost global dels projectes. En el cas del castell d'Esponellà, la subvenció representa el 90% del total de l'actuació de restauració i hi ha onze obres més que tenen una subvenció del 90% i nou del 80%. Les aportacions són molt repartides, per això van des del 10.000 fins als 23.000 euros, segons la dificultat del projecte.

(19.05.2014. Diari de Girona.)

Bibliografia

Aguilar Pérez, Antonio i Martínez Lorente, Gaspar. 2003. *La telegrafía óptica en Catalunya. Estado de la cuestión. Scripta Nova*. Vol. VII, núm. 137.

Almerich Sellarés, Lluís. *Els castells de Catalunya: nomenclàtor històric, toponímic per comarques*. Millà. Barcelona.

Becerra García, Juan Manuel. 1999. *La legislación española sobre patrimonio histórico, origen i antecedentes. La ley del patrimonio histórico Andaluz*. V Jornadas sobre Historia de Marchena. El Patrimonio y su conservación. <http://www.bibliotecaspublicas.es/marchena>

Bolòs, Jordi. 2004. *Fortificacions de la marca i organització del territori a Catalunya (segles VIII-XII)*. Els castells medievals a la Catalunya Nord-occidental (Pàgines 67-88). Museu Etnològic del Montseny.

Bolòs, Jordi. 2008. *Castells de l'edat mitjana*. Revista *l'Erol*. Núm. 96 (Pàgines 10-17).

Camarero Izquierdo, Carmen/ Garrido Samaniego, María José. 2004. *Marketing del patrimonio cultural*. Pirámide, 2004. Madrid.

Cortils Vieta, Josep. 1882. *Ciència arte i literatura V: Ressenya històrica de la vila de Blanes. Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana*. (Pàgines 541-556). Barcelona.

Domènech, Joan. 1992. *Blanes 1850: la torre de telègraf* (Pàgines 115-131). *Recull*, núm. 1652. Blanes.

Font, Gemma - Mateu, Joaquim - Pujadas, Sandra – Tura, Jordi – Rueda, Josep Manuel. 2000. *El Castell de Montsoriu*. Consell Comarcal de la Selva.

Llach, Emma i Puig. 2005. *Arxiu vescomtal dels Cabrera. Quaderns de la Selva nº 17*. (Pàgines 189-206).

Llinàs i Pol, Joan. 2011. *Història de la Selva – L'arqueologia medieval a la Selva: el domini dels castells*. Diputació de Girona. Palahí Arts Gràfiques, S.L.

Llorens i Rams, Josep Maria i Manzano Vilar, Susana. 1994. *El castell de Sant Joan de Blanes*. Quaderns de la Selva, 7 (Pàgines 61-73).

Macarron, Ana. 2008. Llibre: *Conservación del Patrimonio Cultural; Criterios y normativas*. Síntesis S.A. Madrid.

Maier Allende, Jorge 2004. *Real Cédula de S(u) M(ajestad) y Señores del Consejo, por la qual de aprueba y manda observar la Instrucción formada por la Real Academia de la Historia sobre el modo de recoger y conservar los monumentos antiguos descubiertos ó que se*

descubran en el Reyno (6 de julio de 1803. Comentario i Transcripción. Alacant: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes.

Mallorquí García, Elvis. 2011. *Història de la selva – L'alta Edat Mitjana*. Diputació de Girona. Palahí Arts Gràfiques, S.L.

Marina, Miquel. 2010. *Història de Catalunya. - Frontera del món. (Pàgines 74-87)*. Museu Història de Catalunya. Barcelona.

Monreal, Lluís i Riquer, Martí. 1955. *Castells Medievals de Catalunya*. Ariel. Barcelona.

Olivera, Redondo, Lambert, Riera Melis i Roca. 2006. *Els terratrèmols dels segles XIV i XV a Catalunya*. Generalitat de Catalunya – Institut Cartogràfic de Catalunya. Barcelona.

Pérez-Juez Gil, Amalia. 2006. *Gestión del Patrimonio Arqueológico*. Ariel Patrimonio. Barcelona.

Pla Cargol, Joaquim. 1951. *Plazas Fuertes y castillos gerundenses*. Dalmau, Carles, S.A. Girona.

Pla Director del Castell de Montsoriu. 2003. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Direcció General del Patrimoni Cultural. Diputació de Girona, Servei de Conservació i Catalogació de Monuments.

Pladevall, A. 1972. *El Comtat d'Osona a mig segle XIV*. Subirana. Barcelona.

Revés Ballesté, Pilar. 2009. *Estudi valoratiu d'alguns Castells de la Catalunya Nova*. <http://mastersuniversitaris.upc.edu/tecnologiaarquitectura/tesis/Reves.pdf>

Riu, M. 1989. El feudalismo en Catalunya, *En torno al feudalismo hispánico*. I Congreso de Estudios Medievales. (Pàgines 373-400). Fundación Sánchez Albornoz. Àvila.

Rueda Torres. Josep Maria i Tura Masnou, Jordi. 2004. *Montsoriu: gènesi, evolució i decadència d'un gran castell medieval*. Els castells medievals a la Catalunya Nord-occidental (Pàgines 33-66). Museu Etnològic del Montseny.

Sabaté, F. 1997. *El territori de la Catalunya medieval. Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'edat mitjana*. Barcelona.

Schnell Quiertant, Pablo. 2008-2009. *El inventario de arquitectura militar fortificada realizado por la A.E.A.C* (Pàgines 1-8). Castillos de España, nº 152-153-154

Soldevilla, F. 1973. *Les quatre grans cròniques*. Biblioteca Perenne. Editorial Selecta. Barcelona.

Valls i Coll, Domènec. 1995. *El Castell i l'Ermita de Sant Joan* (Pàgina 27). *Actual*, núm. 140. Blanes.

Vila Recio, Marc. 2006. *Estat actual i crítica de l legislació i figures de protecció del patrimoni cultural català dins el marc estatal*. Revista Bibliogràfica de Geografia i Ciències Socials. (Sèrie documental de *Geo Crítica*). Universitat de Barcelona. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-689.htm>

Virgili, A. 1998. “...ad detrimendum Yspanie...”. *La cruzada de Turtosa y la feudalització de la región de Tortosa (1148-1200)*, “L’incastellamento” Actes des rencontres de Gérone (26-27 novembre 1992) et de Rome (5-7 mai 1994), 99-121. *Collection de l'Ecole française de Rome*. Roma.

Webs:

Castillos de España. Características, historia y arquitectura.
<http://www.arteguias.com/castillos.htm>.
Desembre 2013.

<http://www20.gencat.cat> – Departament de Cultura – Arquitectura – Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Última actualització 2013.

<http://www.aacmontsoriu.org>. Gener 2014.

<http://www.blanes.cat>. Març 2014.

<http://www.castillosasociacion.es>. Gener 2014

<http://www.cultura.gencat.net>. Abril 2014.

<http://www.encyclopedia.cat>. Abril 2014.

<http://www.museuetnologicmontseny.org>.
Desembre 2013.

<http://www.montsoriu.cat>. Desembre 2013.

<http://www.selvatans.cat>. Març 2014.

<http://www.vescomtatdecabrera.cat>.
Desembre 2013.

Annexos:

Ballo, Ricard i Tañá, Montserrat. 2012.
<http://www.catalunyamedieval.es>

Julia i Vida, Jaume. 1991. *El castell i el santuari d'Argimon*. Revista de Girona. Núm. 146. (Pàgines 48-53) Diputació de Girona.

(1) <http://www.artmedieval.net> Març 2014

(2) <http://www.culturagencat.cat/> Març 2014

(3) <http://www.lloretdemar.org> Març 2014

(4) <http://www.patmapa.gencat.cat> Març 2014

(5) <http://www.poblescatalunya.cat> Març 2014

(6) <http://www.selva.cat> Març 2014

(7) <http://www.tallerhistoriamassanet.cat> Març 2014

(8) <http://www.turismehostalric.cat> Març 2014

(9) <http://www.vidreres.cat> Març 2014

Agraïments

Arxiu Històric de Girona.

Arxiu Municipal de Blanes

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

Museu Etnològic del Montseny

Dr. Gabriel Alcalde – Universitat de Girona

Gemma Font – Museu Etnològic del Montseny

Joan Carles Codolà – Consell Comarcal de la Selva

Josep Lluís – Guia del Castell de Montsoriu

Octavi Font - Arquitecte Municipal de Blanes